

SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLAM ENSTİTÜLERİ
TALEBE FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

Cahid BALTACI

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :

**A. Vehbi
VAKKASOĞLU**

IDARE MÜDÜRÜ :

İSMAİL L. ÇAKAN

BU SAYIDA

SELÂM	İSLAM MEDENİYETİ
FETİH ve FÂTİH	N. Sami BANARLI
FÂTİHİ YETİŞTİREN MUHİT	Prof. Dr. B. N. ŞEHİSUVAROĞLU
İSTANBULUN FETHİ	Tahsin ÜNAL
FETHİ (Şiir)	A. Nihat ASYA
AYASOFYA	N. Fazıl KISAKÜREK
FETHİN MÂNASI	Prof. Dr. Süheyl ÜNVER
FETHİBİBLİYOGRAFYASI ...	Dr. M. C. Şehabeddin TEKİNDAG
RUM MAYASI	Prof. Dr. M. Şekip TUNÇ
FÂTİHİN GAYESİ	Yük. Müh. Ömer KIRAZOĞLU
FÂTİH'E (Şiir)	Doç. Dr. M. Nihat ÇETİN
FETHİN 515. YILI	Prof. Dr. Z. Fahri FİNDİKOĞLU
İSTANBUL'UN FETHİ (Şiir) ...	Süleyman Arif EMRE
VE 29 MAYIS	Ali Himmet BERKİ
ŞAİR FÂTİH	Prof. Dr. F. Kadri TİMURTAŞ
AYASOFYA, NE KADAR SA- BİRLİSİN	Sezal KARAKOÇ
FÂTİHİ ANLAMAK	Sabri AKDENİZ
FETHİ (Şiir)	Kenan SEYİTHANOĞLU
EDİRNE KAPİ	Hasan ÖZÖNDER
ÇEHRESİ DEĞİŞEN ŞEHİR	E. Hakkı AYVERDİ
VEDÂ	T. Sıtkı BALCI
SUALLERE CEVAPLAR	Gazi MERT
TIYATRO FESTİVALİ	Hilmi KURTULUŞ
FETHİ (Şiir)	A. Nihat ASYA
FETHİ HİLÂLİNİN ZAFERİ	İ. Semahaddin CEM
FÂTİH SULTAN MEHMED'E (Şiir)	Hayrünnisa ÇİĞDEM
İSTANBUL'UN KURULUŞU ...	Prof. Dr. M. Halil YINANOĞ

İDAREHANE

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu Genel Merkezi
Nuruosmaniye Caddesi No: 82/1
Tel. : 22 46 02

CAĞALOĞLU — İSTANBUL

Haberleşme Ve Havale Adresi :
İSLÂM MEDENİYETİ, P.K. : 1315

S İ R K E C İ

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: T.I.H.O.M.C.F. Genel Başkanı: Mehmet KARAMAN
Kayseri: T.I.E.T.F. İkinci Başkanı: İ. N. NURSAÇAN
Konya: T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Ahmet FİDAN
İzmir: T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Orhan ÇETİN

TEKNİK KADRO

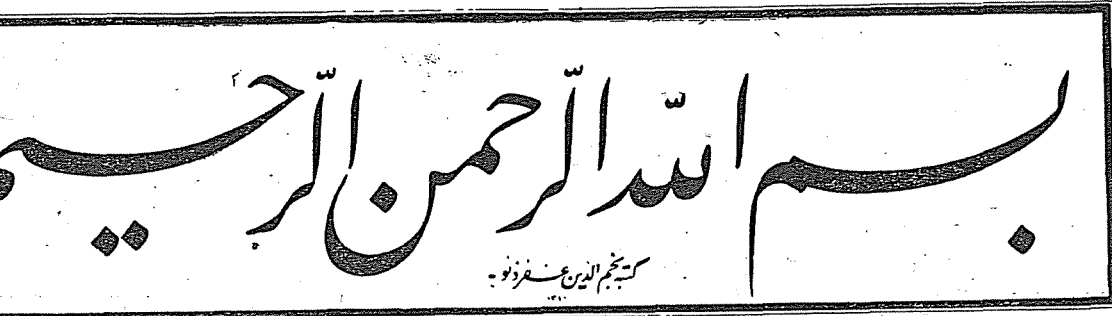
Dış Mühasebetler : Mahmut ÖZTÜRK
Sekreterler : Ressam :
Erdoğan ATAĞ Gürbüz AZAK
Dizgi ve Baskı : T A N M A T B A A S I — İSTANBUL
Yıl : 1. Sayı : 10
Basıldığı Tarih : 29 Mayıs 1968

ABONE

İLÂN TARİFESİ

Yıllık : 12 sayı, 30. TL. Dış Kap.: 2 renk 2.500 TL.
Tek renk 2.000 TL.
Altı Aylık : 6 sayı, 15. TL. İç Kapak: 2 renk 1.500 TL.
Tek renk 1.000 TL.
Öğrencilere % 20 Tenzilat yapılır. Renkli ilân sahifesi :
Yabancı Memleketlere İki katı. Tamamı : 1.200 TL.
Bir sayıs : 250 Kuruş. 1/2 : 750 TL.
1/4 : 400 TL.
1/8 : 250 TL.

Mecmuamızdaki yazılar me'haz gösterilmeden alınamaz.
Gönderilen yazılar basılsın basılmasın iade edilmez.

İstanbul mutlaka fetholunacaktır;

O'(nu fetheden) emîr ne güzel emîr,

O'(nu fetheden) asker ne güzel askerdir.

Hadis-i Şerif

BAŞYAZI

Fetih ve Fâtih

enedi dünyada bir karış toprak yoktur ki, bir tarih çağında bir millet tarafından fethedilmiş olmasın.

Yeryüzünde fethedilmiş toprakların en azizi ise, tereddütsüz, bugünkü Türkiye topraklarıdır.

İstanbul fethi için Yahya Kemal'in dilinden:

Bir âlem açan zaferlerin en genişi

İstanbul fethi Tanrının kutlu işi

Gün doğmadan evvel o güzel saatde

On bin yiğidin büyük gedikten girişi

diyen türkçe rubâi ne kadar güzel ve doğru ise,

"İstanbul fethi'yle Türkler, dünyanın kaderini de-

ğiştirdiler!" diyen Avrupalı tarihçiler de o derece haklı söylemişlerdir.

Çünkü İstanbul Fethi, sıradan bir macera, bir talih veya tesadüf eseri değildir. Bu fetih, uzun asırların ve büyük ideallerin hazırladığı bir netice ve parlak bir neticedir.

Denilebilir ki, İstanbul fethi Oğuz Han'la Hz. Muhammed'in müşterek hedefi, yani Türk kanıyla İslâm imanının birleşmesinden doğan büyük kudretin eseridir.

ESKİ Türklük destan kahramanı Oğuz Han, o zamanki Asya Türklerine; "Bu denizler, bu ırmaklar bize yetmez! Daha deniz daha ırmak istiyoruz! Yurdumuzu öylesine genişletelim ki, onun üzerinde gök kubbesi bir çadır, güneş de bayrak olsun!" derken büyük milletine Karadeniz ve Akdeniz ufuklarını göstermiştir.

Hz. Muhammed ise daha açık konuşmuş: "İstanbul elbette fetholunacaktır.! O'nu fethedecek emir, ne ulu emir ve O'nun askeri ne mutlu askerdir!" buyurmuştu.

Bu kadar güzel iki imanın bu ölçüde güzel iki sözü bir hedefte birleşir ve bu hedef bir gün Fâtih gibi bir hükümdar tarafından, İstanbul'u fetheden Türk Ordusu gibi aziz bir orduya gösterilirse, İstanbul elbette fethedilirdi.

Fatih Sultan Mehmed sıradan bir hükümdar değil, bir milli kahramandır. O, Türk Milleti'nin, hükümdar devrinde bir şahlanışı, daha doğru bir söyleyişle ezeli ve ebedi Türk Mehmedciğinin hükümdarlık vazifesi alması bir timsalidir.

Daima beyaz bir at üstünde, denize bile atla yürüyen bu şahin bakışlı heybetli insan, nice asırların hazırladığı bir netice, yontulmuş, yüzyılları kaplamış bir canlı heykeldi.

Fatih, Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad, Yıldırım Beyazad, I. Mahmud ve II Murad gibi her biri herhangi bir milletin kaderinde tek başına büyük şeref sayılacak, gazi veya şehid olmuş bir cihangirler serisinin üstün evladıdır.

İyi tahsil, yüksek terbiye görmüştü. Yalnız sosyal bilgilerle değil fen bilgilerinde de derin kültürü vardı. Devrinin en büyük şâirleriyle yarışacak hatırası yarışa kazanacak kadar şiir san'atına ve san'at kültürüne sahipti.

BABASINDAN ve hükümdar olduktan sonra, Cami'de bile ayağa kalkarak selâmladığı hocalarından gerçek feyz almıştı.

İstanbul fethine, dünya tarihinin nurdan harflerle yazılmış bir alın yazısı tarafından me'mur edildiğini biliyordu.

O'nun askerine Allahın askeri denmesi, bundandır.

İstanbul'u fetheden "Yeniçeriye Gazel" şiirinde, eski şiirin rüzgarıyla söylenen top gürlemesini andırır seslerin;

Vur! pençe-i Ali'deki şemşir aşkına

Gülbank'ı asümânı tutan pîr aşkına

Ey leşker-i müfettihi- ebvâb vur bugün

Feth-i mübini zâmin o tebşir aşkına

Son savletinle vur ki açılın bu surlar

Fecr-i hücum içindeki tekbir aşkına!

Sedalarının ma'nası budur. Çünkü müfettihi' ebvâb, kapıları açan Allah, demektir. Böyle bir Allah'ın ve böyle bir milletin askeri olarak, İstanbul kollarını tekbir sadalarıyla açan Türk Ordusu, Hz. Muhammed'in müjdelediği asker olmak şerefine layıktır.

Fatih Sultan Mehmed'in çocuk denilecek bir yaşta, İstanbul'u fethetmek gibi muazzam başarısı, milletin kudretine imanındandı.

23 yaşındaki İstanbul Fatih'i, bu şehri aldığı gün neden mağrur olmadı? Neden hâkimiyeti altına giren milletlere yeryüzünde görülmemiş bir din ve vicdan hürriyeti verdi? Âdetlerinde, kıyafetlerinde, geleneklerinde onları hür bıraktı?

Müslüman Türk Hükümdarı Fatih, neden hristiyan din ve san'at eserlerine saygı ve anlayış gösterdi?

GÖK kubbesi altında 23 yıl çarpmış bu genç kalbi, duyduğu şefkat ve gösterdiği adaletle bütün insanlığı kucaklayan ve insanlık örneği yapan büyük olgunluk nereden geliyordu?

Tereddütsüz söylenebilir ki, Osman Gazi'nin torunu bu vicdan terbiyesini milletimizin dünya nizamında söz sahibi olduğu asırlardaki medenî üstünlüğünden almıştı.

Bu üstünlük, bizim yeni medeniyetteki yaşama ve yükselme şansımızın da hâlâ en şerefli temel taşıdır. "İktidarımızın vasıl olduğu mertebeye ecdadımızın âmâli bile erişememiştir!" diyen Türk hükümdarının dayandığı, inandığı ve güvendiği kaynak budur.

Dört buçuk ayda inşa ettirdiği Rumeli Hisarı, o çağlardaki Türk gücünün ve Türk azminin âbidesidir.

Haliç'e karadan indirdiği gemilerin beyaz yelkenleri, hayallerde hala melek kanadı gibi şuurla ve imanla gergindir.

İçinde evliyalar gibi yattığı türbe, gördüğü işe nisbetle küçüktür. Fakat Abdülhak Hamid'in:

Her köşesinde dehrin' nâm-ı bekâ nisârın

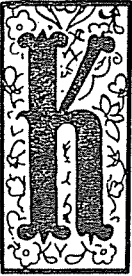
Şayestedir denilse, âlem senin mezarın

msralarında denildiği gibi o kendi türbesinin değil, bütün gök kubbesinin altında yatan büyüklerdendir.

MEVLANA gibi, Eyup Sultan gibi huşu' içinde ziyaret edilir ve babasıyla dedesinin adları gibi temiz muradlar istenir bir mezarı olması, milletin, O'nun yalnız maddî gücüne değil ma'nevî büyüklüğüne de imanındandır.

Fâtih ve O'nu yetiştiren muhit.,

Prof. Dr. Bedî N. ŞEHİSUVAROĞLU

ılıcının ve bilgisinin kuvvetiyle tarihin mukadder yolunda merhaleler açan ve orta çağ gibi asırlar süren karanlık bir tarih devresini kapayarak insanlığa yeni ve aydınlık bir devrenin müjdesini getiren bu büyük insanın, Fatih Sultan Mehmed'in, yetişmesinde rol oynayan iki mühim âmil vardır ki, onlar da babası ve hocalarıdır.

Filhakika ondaki bu müsbet ilim kafası, askerlikten şer'i ve akli ilmlerin muhtelif subelerine uzanan bu derin vukuf her şeyden evvel soyundan gelir. Fâtih, Osmanoğullarının 7 nci hükümdarıdır. Fakat, kendisinden evvel hükmeden altı ceddine bakarsak ömrünü devletin kuruluşuna hasreden I ci Sultan Osman hariç, her biri ilme büyük bir ehemmiyet vermiş ve müteaddit ilmi müesseseler kurmuşlardır. Filhakika Orhan Bey İznik'te ve Bursa'da, I ci Murad, Yıldırım Bâyezid ve Çelebi Mehmet Bursa'da ve nihayet, Fâtih'in babası II. Murat ta gene Bursa ve Edirne'de devirleri için en ileri birer ilim merkezi olan medreseler yaptırmışlar ve ilim ve san'at adamlarını korumuşlardır. Dedesi Yıldırım, daha şehzadelğinde, vali olarak bulunduğu sıralarda o devirlerde Anadolu'nun en büyük ilim ve san'at merkezlerinden biri olan Germiyanı, bu günkü Kütahya'yı, mânen fethetmiş ve Ahmedî'ler, Şeyhî'ler, Ahmed-i Dâî'ler gibi devrinin tanınmış ilim ve san'at adamlarını şahsına ve ailesine bağlamıştı. Çelebi Sultan Mehmet'in ve II. Murat Bey'in saraylarında kurdukları hususi kütüphanelerine ait yazmaların pek çoğu bugün malûmumuzdur. Hülâsa, Fâtih, ilmin hâdimi-hizmetkârı oldukları kadar, ilim hâmisi de olan bu insanların torunudur. Babası Murad Bey birçok hasletleri nefsinde toplamış bir insandır ve devrinde hakikaten sevilmiş ve sayılmış bir hükümdar, bir devlet babasıdır. Fakat

aynı zamanda evlâtlarının yetişmesiyle yakinen alâkadar olan hakiki bir babadır. Ailesi hakkında bu kadar malûmat verdikten sonra biraz da Fâtih'in doğumuna, yetişmesine ve hocalarına kısaca temas edebiliriz.

Devrinde âdet olduğu üzere, II. Murad da bir kaç kere evlenmiştir. 1425 de İsfendiyaroğlu'nun kızı Hatice Sultanla, 1426'da Tekeoğlu'nun hemşiresile, 1443'de Sırb kralı Jorj Brankoviç'in hemşiresi Prenses Mara ile, bir rivâyete göre bir fransız prensesi ile ve nihayet İsmail Hamî Danışmend ve Prof. Süheyl Ünver'in de bildirdikleri veçhile Huma Hatun isimli bir Türk kadını ile evlenmiştir.

Fâtih gibi büyük bir insanı her millet benimsemek ister. Bu sebeple ecnebi kaynakları onun Hristiyan bir anneden ve ekseriya Prenses Mara'dan dünyaya geldiğini söylerlerse de artık sabit olmuştur ki anası Huma hatun'dur.

Şimdi bir az da zamanın çarkını tersine çevirelim de hep beraber o günleri yaşayalım:

1453 yılı Recep ayının 26'ncı cumartesi gecesini bütün Edirne şehri gibi inşaati henüz tamamlanmamış olan Edirne Sarayında da bir heyecan var. Huma Hatun doğurmak üzere, ve seher vakti bir müjde bütün etrafı doluyor. Padişahın bir erkek evlâdı oldu. Filhakika müverrih Enverî bu hususta şöyle diyor:

**Çün Sekiz yüz ve otuz beş sâl olur,
Hem recebden gün yirmi altı gelir.
Han Mehmed Şenlik gecesini meğer,
İrteye karşı doğan hayrülbeşer.**

Bir erkek evlâda ve binnetice bir hayrülhalefe sahip olmak Sultan Murad gibi bir devlet babasına dahi sevinç veriyor ve bu sevincin şükranı olarak da oğluna MEHMED ismini veriyor. Ne güzel bir tesadüftür ki böyle asırlar önce Hazreti Muhammed'in takdis et-

tiği bu büyük insan onun büyük ismini almıştı. Bilmem hatırlarmısınız Peygamberimizin o güzel tebsirini:

Letuffehannel Kostantiniyyet-ü fele ni'mel emir-ü Emirüha vele ni'melceysü zâlikel-Ceys(ü).

"İstanbul'u zaptedecek emir emirlerin, askerleri de askerlerin en mutlusudur". İşte bu çocuk yarımın o mutlu Kumandanıdır. Edirne sarayında sütninesi Daya Hatun ile dadısı Halime Hatun arasında kısa süren bir çocukluk hayatından sonra diğer Osmanlı şehzadeleri gibi, şehzade Mehmed de vilâyetlere staja gönderilmiş ve böylece, evvelâ Amasya sonra da Manisa sancağına çıkmıştır.

Fakat Sultan Murad üzüntülüdür. Öyle olgun bir başın bu genç şahzadesi okumağa hiç de hevesli değildir. Baba, evlâdı daha doğrusu devletin âtisi için endişelidir. Birbiri peşi sıra Manisa sarayına gönderilen hocaların hiç biri faide etmiyor. Şehzâde henüz Kur'anı bile sökmemiştir.

İşte padişahın üzüntülü bir gününde Hicaz'dan Hac farızasını ifadan dönen, Yeşil Medrese Müderrislerinden, Molla Yegân Bursa'da huzura giriyordu. Mısır'da görüp tanıdığı ve gönlünü hoş ederek Bursa'ya kadar getirdiği, genç ve değerli âlim, Molla Gürâni ise dışardadır. Devlet işlerindeki vukufu kadar ilmin de değerini veren Sultan Murad kısa bir sohbetten sonra Molla Yegân'la lâtife etmiş ve:

— Söyle bakalım bana Hac'dan ne hediye getirdin, demişti. Molla Gürâni'yi huzura sokabilmek için böyle bir fırsat bekleyen Molla Yegân derhal:

— Canlı bir hediye Sultanım. Kapının önünde bekliyor; demiş ve böylece Molla Gürâni de huzura alınmıştı. Bu genç âlimin bilgisi ve otoriter hali Sultan Murad'ı yeniden ümidlere salmış ve Manisa Sarayına şehzâdenin talim ve tedrisine memur edilmişti. Bu yeni hoca ile genç Şehzâdenin ilk dersleri çok enteresandır.

Dersde hocanın yanında oldukça hürmetli bir sopa durduğunu gören şehzâde tecessüsle bunun ne işe yarayacağını sorması üzerine Molla Gürâni o heybetli edasıyla:

— Okumakta tekâsül gösterirseniz padişâh babanızın emriyle buna müracaata mecbur kalacağım demiştir. Bu söz derin tepkiler yaratmış ve bu seferki hocanın hiç de şakaya gelmeyeceğini anlayan şehzâde umulmayan bir şevkle derslerine sarılmıştır. İşte bu ateşledir ki kısa zamanda ilim ve kemâlile devrinin tanınmış ilim adamları arasında yer aldığı gibi o asırlarda ilim ve edebiyat dili olan arapça ve farsçayı herhangi bir eseri kolayca okuyup anlayacak ve hattâ şiir yazacak kadar öğrendikten başka Lâtince, Yunanca, Slavca ve İbrânce bildiği de rivayet edilir.

Namık Kemal onda uyanan bu ilim aşkından bahsederken "Avcı elinde muztar kalmış arslan yavrusu gibi bir şeye muktedir olamıyarak çaresiz derse başlamış fakat nefsine bir eziyet bildiği tahsili ilerletmiş fitratında gizli istidat inkişaf ile lezzet ve haz duymuştur", demektedir.

Nefsini her türlü dünya hırslarından uzak tutmasını bilen Sultan Murat II'nin bir an tahtan feragat etmesiyle 1444'de ve daha 12 yaşında iken ilk defa tahta çıkan Sultan Mehmed'in bu saltanat müddeti

çok kısa sürmüş ve yeni bir Haçlı seferi Sultan Murad'ı yeniden ordularının başına dönmeğe mecbur etmişti. Yıldırım sür'atiyle davranan Murad II, Rûmeli'de haçlıları bir kere daha mağlup edip yeminlerinden nükül ettiklerine bin kerre pişman ettikten sonra Edirne'ye dönmüş ve bir kaç gün sonra tahtı yeniden oğluna bırakarak Manisa'ya çekilmişti. Fakat, Sultan Murad gibi kâmil bir hükümdarın idaresine alışmış olan devlet erkânı ve askerler bu değişiklikten memnun olmamıştı. Sadriazam Çandarlı Halil Paşa da ön ayak olunca yenigeriler isyan ettiler ve Sultan Murad II bir kere daha iş başına geldi ve bu sefer ölünceye kadar Saltanata devam etti. Halbuki onun arzusu kendisi daha hayatta iken oğlunu devlet idaresine alıştırmaktı. Bundan sonra bir müddet daha Edirne'de babasının yanında kalan Mehmet Han babasıyla müteaddit harplere iştirak etmiş ve nihayet 1449 yılında Edirne'de 3 ay süren muhteşem bir düğünle Dülkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ve Ceddîm Şehsuvar Bey'in kardeşi Sitti Mükerrreme Hatun'la evlenmişti.

Bu düğünden sonra Fatih tekrar Saruhan sancağına, yani Manisa'ya, dönmüştür. Şair Aşki-kadim onun bu dönüşünü şu satırlarla müjdeliyor.

Müjde ey dil ki giri derdine derman geldi
Mürde-i tig-i gamiydin tenüne cân geldi.

Nice nice çeksin firkat odî zahmetini
Şadlık kıl ferah ol rahmet-i rahman geldi.

Vaktidür hâl-i perişânın söz ile bugün
Öyle bülbül gibi kim ol gül-i handân geldi.

Özlerim gül yüzünü görmeyeli firkatile
Ol kadar ağladı kim yaş yerine kan geldi.

Çeşm-i ya'küb-i şikeste dile virmeğe basar
Mısır'dan izzetile Yusuf-i ken'an geldi.

Muhkem eylemeğe ye'cüc-i firakın Şeddin
Av-i yezdân ile iskender-i devran geldi.

Ya'ni Sarühân iline vermeğiçün zinet-ü fer
Han Muhammed Şeref-i Kişver-i Osman geldi.

Var kulsun anı Hak kim atı izi tozuna
Yüzünü sürmeğe Aşki-i suhandan geldi.

Fakat bu dönüş genç şehzadeye oldukça ağır gelmiş ve bu üzüntü ile kendini büsbütün ilme vermişti. İlk saltanatı zamanında onun yanında bulunan Molla Hüsvrev, tekrar Manisa'ya dönüşünde de onu hoca olarak takib etmiştir. İşte Fatih'teki o ileriye görüşü, o müsbet ilim zihniyetini yaratan ve yaşatan bu iki değerli âlim Molla Gürâni ve Molla Hüsvrev ve kısmen de Sinan paşadır; ve ondan sonra kitaplar Şehzâde Mehmed'in en iyi arkadaşı olmuş ve bu kitap aşkı onu bütün ömrünce bırakmamıştır. Filhakika yanan Manisa sarayının bir hatırası olarak kalan ve bil'ahere Halkevi olarak yapılan binanın bir köşesini süsleyen kule o zamanlar şehzâdenin kütüphanesi idi. Bu sebeble Fatih'in ikinci defa saltanata geçmesi üzerine bu

kütüphane Edirne sarayına nakledilmiş ve İstanbul'un fethini müteakip eski ve yeni saraylarda gene birer hususî kütüphane kurulmuştur.

İşte böyle ilmi bir atmosferde yetişen âlim hükümdar kendi adile anılan 16 medreseli büyük bir külliye, Üniversite'den başka gene İstanbul'da fethi müteakip 14 kütüphane kurmuştur ki onlar'da şunlardır:

- 1 — 8) Külliyyede medaris-i semâniyyedeki kitaplıklar
- 9) Fatih Camii kitab dolapları
- 10) Mahmut paşa kütüphanesi
- 11) Eyüb Sultan medresesi kütüphanesi
- 12) Zeyrek Manastırı odalarındaki kütüphane
- 13) Ayasofya Manastırı odalarındaki kütüphane
- 14) Evvelcede bahsettiğimiz saraydaki hususî kütüphane

FATİH'in sahni Semân medreselerile camideki dolaplar için kendi hususî kütüphanesinden ayırdığı kitaplar 800'ü geçer ve bizzat kendisi bunların her birine elle (Sultanî) kelimesini yazmıştır ki bu eserlerin bir çoğu bu gün halen mevcuttur; Fakat durmak bilmeyen mizacı ve araştırmacı zekâsıyla Fatih dinî eserler kadar ilmi eserlere de merak sarmıştır. Bu sebeble bu kütüphanelerde devrinin en modern bilgileri de yer almıştır. Bu arada Fatih Şarkın başkaca ilim merkezlerinden tedarik edebildiği bazı klasik ilim kitaplarıyla yetinmemiş, bir çoklarını da kendi hususî kütüphanesi için tanımış hattatlarla istin-sah ettirmiştir; ve gene tanımış Türk müzehhibleri de, Selçuk tarzından ilham alarak, bu eserleri Anadolu Türkü'nün zevkine uygun bir şekilde tezhib etmişlerdir. Bu eserlerdeki kitabelerin, ve motiflerin hiç birisinin bir diğerine benzememesi de gösterir ki Fatih'in san'at zevki de incedir.

Ancak eski saraydan-Beyazıt'ta bu günkü üniversite binası yerinde bulunan ahşap saray-bil'ahere yeni saraya — Topkapı Sarayı — naklolunan Fatih'in bu hususî kütüphanesi evvelâ oğlu Bayezid II nin eline geçmiş ve bu eserlere onun mührü vurulmuş, müteakiben de muhtelif padişahlar zamanında Sarayın muhtelif odalarına hattâ zamanla Ayasofya, Nuruosmaniye, Hamid-i evvel gibi şehrin muhtelif kütüphanelerine dağılmıştır. Bazıları da hususî ellere geçmiştir. Bu sebeble Fatih'in hususî kütüphanesindeki kitap sayısı hakkında kat'î bir şey söylemeyiz. Bu belki de ancak İstanbul kütüphanelerindeki bütün yazmaları taramakla mümkün olabilir. Fatih devri hatıralarile bir müze kurulması düşünüldüğü bir devirde Fatih'in hususî kütüphanesine ait olan bu eserlerin de bir arada toplanması ve İstanbul'da kurulan bu ilk Türk kütüphanesinin yeniden ihyası büyük bir kadrişinashık olur.

18 yaşında iken, Fatih annesini kaybeder. Huma Hatun'un, kaç yaşında ve neden öldüğünü bilmiyorsa ta kabri malûmdur. Bursada zevci Murad Beyin türbesi civarında Hatuniye denen türbede gömülmüştür. Bu ölümün acıları dinmeden Mehmet Han ikinci bir acı ile karşılaşır. Babası bir dimağ felci neticesi Edirne'de gözlerini yummuştur. Bu ölüm Mehmet Han kadar dost, düşman, herkese acı gelmiştir. Birkaç

kerre Murad II nezdine elçi olarak gelen Bizanslı Müverrih Georgios Frantzes gibi Hirstiyanlar bile onun ölümüne ağlamışlar ve "Bu haberin acisile vurulmuş gibi oldum, dilim tutuldu. En sevdiğim dostumu kaybetmiş gibiyim." demişlerdi.

Filhakika harp, darp ve kan dökmekten fazla sulhu, sükûnu seven, iyi kalpli, müşfik, merhametli, âdil, kerim, semih hoşgörür sözüne ve dostluğuna sadık bir insan olan Murad II yakınları kadar, düşmanlarınca da sevilmiş ve takdir edilmiş bir insandı.

Bu acı haber üzerine Manisa'dan Edirne'ye hareket eden Mehmet Han 855/1451 yılı 16 Muharreminde ikinci defa tahta çıkmıştır. İşte bu tarihten 29 Mayıs 1453 Salı gününe kadar geçen yıllar içinde Osman oğullarının bu genç Sultanı herne kadar okumasına veya ilmi sohbetlerine ara vermiyorsa da artık onun uyuklarını kaçırın tek bir düşüncesi vardır. İstanbul'un fethi. Bu gaye uğrunda o sabahlara kadar harita karşısında plânlar yapıyor, icab ederse İstanbul civarına kadar uzayıp arazi üzerinde tetkikatda bulunuyordu. İşte Çanakkale Boğazının tahkimi ve Bizans'a Karadeniz yoluyla gelecek yardımları önlemek üzere yapılan Boğazkesen —Rumeli Hisarı— hep bu çalışmaların mahsulüdür.

Ve nihayet Osmanlı orduları Bizans surlarının önünde gördüğü zaman Fatih'in bütün bir ilim ordusu da bu mübeşşer fethi mümkün kılan asker safları arasındadır ve onların telkinleri iledir ki bu askerler bunca muhasaraları kolayca atlatan köhne Bizans surlarına yepyeni bir iman ve bambaşka bir kudretle saldırıyorlardı.

Daha 22,5 yaşında, yani bugünün bir üniversite talebesi kadar genç, iken bir Fatih ünivaniyle bu bin senelik saltanatın payitahtına girenken de ilim adamı ve hocaları gene onun yanında idiler. Bizanslı genç kızlar ellerinde çiçekler onları karşılamağa koşuyorlar ve yaşı başı dolayısıyla hükümdar zannettikleri Akşemseddin'in huzurunda eğiliyorlardı.

Akşemseddin:

— Bana değil, ona diyerek eliyle genç Fatih'i işaret ederken o hâlâ tevazuu elden bırakmıyor ve hocasının gönlünü hoş edecek sözler söylüyordu.

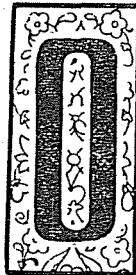
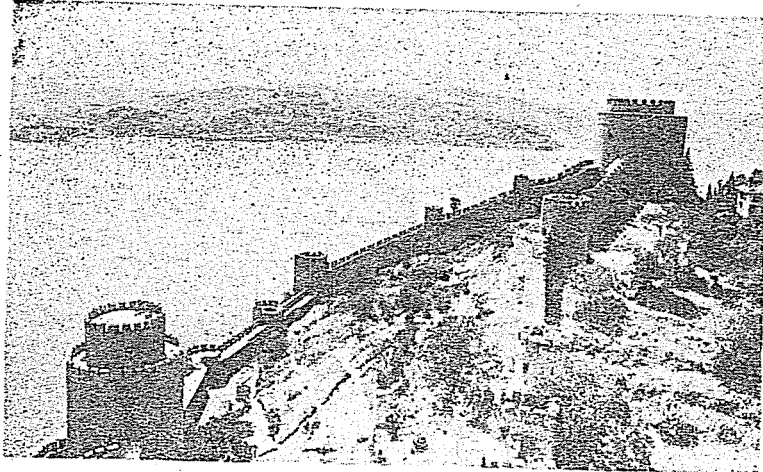
Fatih'in Kostantiniyye'deki ilk durağı Ayasofya'dır. Fakat o ne? 1000 senelik Bizansın, bu baha biçilmez eseri yanında bu yeniçeri ne yapıyor? Ganimet diye kilisenin süslerine nasıldı saldırıyor. İlim ve san'at âşığı hükümdarın gürzü bir anda neferin başına iniyor ve onun sesi duyuluyor:

— Binalar benim malımdır. Ne hakla onları bozarsın?

AYASOFYA'da ilk cuma namazı kılınırken fethin kuvvet kadar bilgiye de muhtaç olduğunu bilen genç Fatih emrediyor; ve Ayasofya'nın Papaz odalarıyla bilahere Zeyrek Medresesi ismini alan, Pantokrator Manastırındaki odalarda Molla Hüseyin, Molla Zeyrek gibi büyük Türk âlimleri derslere başlıyorlar ve böylece İstanbul Üniversitesinin temeli atılmış oluyor... Ve sonra evladı Fatihan akın akın aileleriyle İstanbul'a yerleşiyor ve Eyüb, Aksaray, Kirmastı, Karaman gibi Türk mahalleleriyle, minareleri türbeleri, sebilleri, güvercin ve selvileriyle Türk İstanbul doğuyor.

İstanbul'un Fethi

TAHSİN ÜNAL

SMANLILARDAN önce 13 [1], Osmanlılar tarafından da, 1391 - 1396, 1397 - 1401: Yıldırım Bayezit, 1401 - 1411: Musa Çelebi, 1421 - 1422: II. Murad, 1453 de de II. Mehmed tarafından olmak üzere 5 defa yapılan muhasaraların sebepleri şunlardır:

1 — Ekonomik sebep: İstanbul'un, hinterlandi pek geniş olan kara ve deniz ticaret yollarının düğümlendiği bir yerde bulunmasıdır.

2 — Askeri Sebep: İstanbul'un, Kara ve Deniz askeri yollarının bir düğüm noktasında bulunmasıdır.

3 — Siyasi Sebep: a - Anadolu ve Rumelide genişlemiş olan Osmanlıların, orta yerde kalmış olan İstanbul'u almak zorunluğunu hissetmeleri. Toprak birliğini kurmak, mülkün idaresindeki, Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Anadolu'ya askeri geçişlerdeki zorlukları, şehrin alınmasını icabettiriyordu.

b - Bizans devleti de buna adeta çanak tutuyordu. Osmanlılar, Anadolu veya Rumeli sınırlarında savaşırken Bizans imparatorları bazan Şehzadelerle, bazan Osmanlıların düşmanları

le birleşerek geride bir tehlike oluyorlardı. Bazan da papa vasıtasıyla üzerimize haçlı seferleri tertib ediyorlardı. İşte bu fitne ocağının da söndürülmesi icabediyordu.

4 — Dini Sebep: Hz. Peygamberimiz bir Hâdisinde İstanbul'un alınacağını müjdeliyor ve şehri zaptederek kumandan ve askerleri methediyordu[2].

5 — Tarihi Sebep: Bunu, hem II. Mehmed'e gelinceye kadar şehri muhasara etmiş olmalarıyla, hem de Osman Gazi'nin oğlu Orhan beye "İstanbul'u aç, gülzar eyle" diye vasiyet etmiş olduğundan bir ata vasiyeti olarak izah etmek mümkündür.

6 — Bizans'a iltica etmiş olan mülteci Şehzade Orhan Çelebi meselesi çıbanın başını koparan zahiri sebep oldu.

II — Şimdiye kadar alınamamasının sebebi :

1 — Kalın surları yıkacak büyük çaplı topların icad edilmiş olması,

2 — Muhasara âletlerinin noksanlığı ve kifayetsizliği,

3 — Şehri deniz tarafından da kuşatacak donanmanın olmaması veya kifayetsizliği,

4 — Muhasarayı bırakacak daha önemli ve hayati hadiselerin zuhur etmesi yüzünden şimdiye kadar alınamamıştı.

III — II. Mehmed'in savaş hazırlıkları :

Bu hazırlıkları, Rumelihisarının inşası, top imali, donanmanın takviyesi, şehir civarının haritasının yapılarak savaş planının çizilmesi şeklinde özetlemek mümkündür.

1 — Rumelihisarının inşası: Anadolu ve Rumeli Beylerbeyine fermanlar yazıldı. "Evel baharda Anadolu hisarının tam karşısına, bir de Rumelihisarı inşa etmeğe karar verdiğimizden lâzımı kadar amele, usta, inşaat malzemesi ve nakliye vasıtası ile Anadoluhisarına gelib aheste olasız" emri verildi. ilkbaharda ve istenilen günde, 2000 usta, 4000 amele, 400 kara nakliye vasıtası, 400 mavna ve dağlar gibi inşaat malzemesi hazırlanmıştı. Hisarın mimarı Müslihiddin ağa idi

ve 4 köşedeki 4 büyük kuleyi, 4 vezir yapacaklardı. Bunlardan Zağanos Paşa'nın Bebek tarafında ve yukardaki kuleyi, Saruca Paşanın da kuzeyde ve yukardaki kuleyi inşa ettiklerini biliyoruz. Öyle bir inşaat planı hazırlanmış idiki, herkes kendi işiyle meşgul oluyor. kimse kimseye mâni olmuyordu. Her ustanın yanında çalışan iki ameleden biri harç, öteki taş getiriyordu. Harcı karanlar, taşı uzaklardan getirenler, iskele kuran veya değiştiren marangozlar ayrı idi. Anadoluhisarı tarafından dolu mavnalar geliyor, boş mavnalar dönüyor ve bir karcınca gibi çalışıyordu. Bu intizam ile koca kale 4 ayda tamamlanmış, içine 400 yeniçeri konulmuş, Firuz Ağa da kale kumandanı tayin edilmişti. Kendisine, "müsaade almadan hiç bir geminin geçirilmemesi, muhalefet eden geminin topla batırılması" emredilmişti. Kalenin sair burçlarına olduğu gibi Hisarpaça denilen kısmına [3], öyle toplar ve keskin nişancı, topçular yerleştirilmişti ki, bu topçular birbirlerine bazan suyun tam üstünde, bir bıldırcın gibi uçan, bazan bir kartal gibi semalarda görünen top yuvalakları atıyorlardı. karşı taraftaki topçu bunu görüyor, topunu ateşliyerek, havada gelen top yuvalağını vurup parçalıyordu. Bu keskin nişancıların önünden bir geminin kaçıp kurtulmasına imkân yoktu.

BİZANS imparatoru, inşaatı mana olmak istedi isede, inşaatımız kötüye yorulmamalıdır. Kendi topraklarımız üzerinde bir kale inşa etmekteki maksadınız, Rumeli veya Anadolu'ya geçişlerde düşman çanak kaleyi kapatırsa, buradan kolayca geçmeyi temin etmektir Babam 40.000 askeri Rumeliye geçirmek için, 40.000 altın vermek zorunda bırakılmıştı, hatırlarsınız" diye cevap verildi. Baskınlar da tard edildi.

2 — Kale inşaatı ile paralel olarak Edirne topханesinde de top imâl ediliyordu. XIII. asrın ortasından beri Türk ve Avrupa ordularında top kullanılmakta idi.

Mevcut topların namı uzunluğu ve çap genişliği malumdu. Silaha, aynı silâhla mukabele etmek zaferi temin, fakat üstün silâhla mukabele etmek zaferi garanti eder [4]. Bunu bilen genç padişah, Saruca Paşa, Müslihiddin Ağa, aralarında macar Urban'ın de bulunduğu teknikerlerle bizzat müşavere ederek, daha uzun namlulu, daha geniş çaplı topların dökülmesine karar verdi. Bir kaç kere tekrar edilen tecrübe kalıb ve dökümlerden sonra, o zamana kadar mevcut olan toplardan daha büyük toplar imal edildi [5] ve her biri 25 çift camusla çekilerek İstanbul önlerine getirildi. Bu arada tekerlekli ve zırhlı kuleler inşa edildi. Muhasara esnasında da havan topu imal edilerek kullanıldı.

3 — Bu arada, biraz daha genişletilmiş olan Gelibolu tersanesinde gemi inşa ve teğiz edilmiş, kısa zamanda üç kürekli ve çeşitli maksatlarda kullanılmak üzere 75 gemi daha inşa edilerek donanma 150 gemiye çıkarılmıştır.

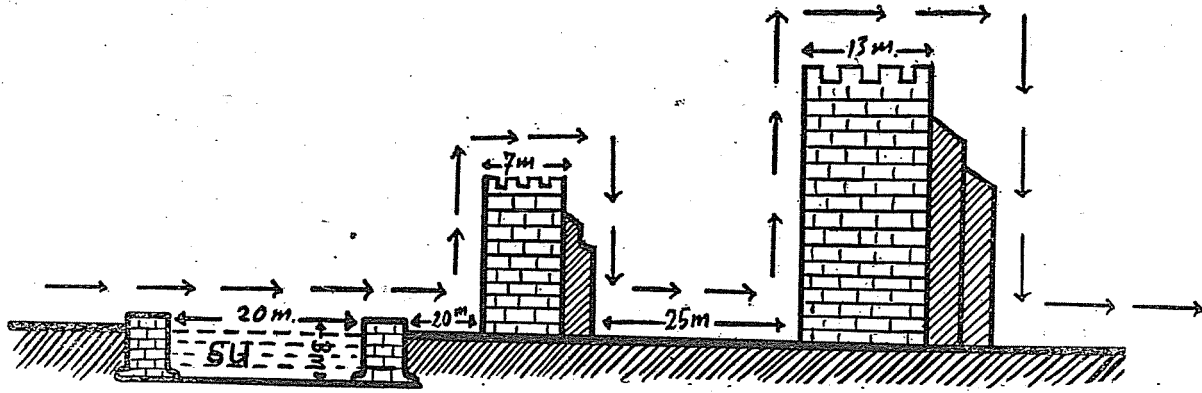
[1] Bu savaşlardan birinde, Hz. Muaviye'nin (661-681) halifeliği esnasında müslüman Arab orduları 673-680 arasında İstanbul'u muhasara etmişlerdi. Donanma kumandanı Süfyan bin Avf, ordu kumandanı Abdullah Müsrib idi. Bir vakitler Hz. Peygamberin âlemdarlığını yapmış olan Eba Eyyüb-ül Ensar da bu muhasarada bir kumandan olarak bulunuyordu. Bugün metfun bulunduğu yerde savaşırken şehit olmuştu. Mezarı 775 sené belirsiz bir halde kaldıktan sonra 1453 'de fetihten sonra Akşemseddin hazretlerinin mânevi himmetiyle bulummuş ve üzerine türbe yapılmıştır.

[2] Hadis-in üzerinde ayrıca durulacağını ümit ettiğimden ben üzerinde durmadım.

[3] Hisarpaçe, uzaktan kolayca görülmeyen toprakla denizin birleştiği seviyede bir yerd. Bugün enkazı görülmektedir.

[4] Genç padişah Kur'anda "cihad için elinizden geldiği kadar, silâh tedarik ediniz", "Savaş âletleri ve silâh hazır edib müteyakkız olunuz". (Nisa s. A: 69-71 ve Enfal s. A. 61-65) denilen ilâhi emrin sırrına agâh olanlardandı.

[5] Bahsedilen büyük toplar hakkında tarihlerimizde çeşitli ve mübalâğalı bilgiler nakledilir. Bunlardan sarf-ı nazar ederek, ben o zaman tekniğe Türk millet ve devletinin Avrupa'ya çok üstün olduğunu ilâve etmekle iktifa edeceğim. Teknik üstünlük zaferlerin kazanılmasında, imparatorluğun kurulmasında, kendimize güvende önemli bir hisse sahibidir. Topların atışı, dost ve düşman nezdinde bugünkü atom tesiri yapmıştır.

1453'de Kostantin tarafından tamir ve topla tahkim edilen surların kesiti: Bir Türk askeri, üstünden yağın ölüm yağmuru altında, elinde silâhu da olduğu halde, dışarıdan yürüyecek içi su ile dolu 20 m. uzunluğunda, 3 m. derinliğindeki hendeği geçecek, 20 m. yürüdükten sonra merdivenle dış kaleye tırmanacak, üstündeki düşmanla savaşıacak. Tekrar aşağı inecek, iki kale arasındaki 25 m. sağ salım geçecek, merdivenle yeniden yukarı tırmanarak, üstteki düşmanı imha edecek, 13 m. kale üstünde yürüdükten sonra sağ kalırsa aşağı inecek ve şehre girmiş olacaktır.

Bütün bu maniaları, sağ salım geçerek şehre girebilmek için bir Türk askerinin ne büyük kahramanlık, ne büyük bir imanla savaştığını izah etmeye kâfidir. Bizans kolay değil, çok zor zaptedilmiştir.

4 — Üç büyük inşaat ve imalât merkezini sık sık teftiş eden padişah, bu arada bizzat kendisi bir Bizans haritası çizmiş ve muhasara planını hazırlamıştı.

Hazırlıklarını tamamladıktan sonra Bizansa savaş ilân eden II. Mehmet, 1 Şubat 1453'de Edirne'den hareket etti. Yavaş bir yürüyüşle 64 günde İstanbul önlerine geldi. 1 Nisan 1453'de muhasara başladı. Sultan Mehmed savaşa hazırlanırken Bizans imparatoru Kostantin de boş durmadı. O da:

1. Avrupa'dan yardım temin edebilmek için Papa'ya özel bir elçi göndererek Papa ile ittifak yaptı [6].

2. Bizansın 1000 senedenberi ayakta durmasını temin eden kalın ve yüksek Surları tamir ve toprakla tahkim etti. Halici bir zincirle kapadı. Grejuva ateşi hazırladı.

3. Halkı bir müdafaa savaşı için hazırladı.

IV — Savaş :

Savaşın cereyanı bir makaleye sığmaz. 6 nisan'dan 29 mayıs'a kadar 53 gün devam eden kanlı savaşıardan sonra şehir silâh kuvvetiyle zaptedildi. 26 mayıs 1453 'de padişah bir savaş divanı akdetti. Divana devlet vüzera, vükelâsı ile üst rütbeli kumandan-

lar davet edildi. Padişah, savaşın genel durumunu anlattıktan sonra:

— Elli gündür devam eden savaşıara rağmen Bizans dize getirmek, yahut şehri zaptetmek mümkün olmadı. Muhasarayı kaldıralım mı, yoksa devamı mı edelim, ne dersiniz?" diye sordu. İlk sözü alan sadrazam Çandarlı Zade Halil Paşa:

— Şevketli sultanım. Buyurduğunuz gibi elli günlük savaşıardan bir semere elde edemedik. İstihbaratıma göre, denizden Venedikliler, karadan Macarlar şehrin imdadına gelmiş. Üç ateş arasında kahrsak halimiz yaman olur. Muhasarayı kaldırmayı teklif ederim" [7] dedi. Buna şiddetle itiraz eden Zağanos Paşa:

— Bunları söyleyen sadrazam değil, başkası olsaydı, boynu vurulmak suretiyle susturular ve cezalandırılırdı. Umumi bir taarruzla şehir zaptedilecek bir hale gelmiştir. Yalnız biraz imanlı, sabırlı [8] ve biraz cesur olmak bu işi başarmak için kâfi gelecektir" dedi. Bu sözler padişahın hoşuna gitti. Paşayı ordunun nabzını teftişe memur etti. Ordu muhasaraya devamda âzimli ve imanlı idi. 28-29 mayıs akşamı padişah yeniden bir Savaş Divanı akdetti. Buna üst rütbeli bütün kumandanlar davet edildiler Di-

vanda askeri umumî durumu bir kere daha izah ettikten sonra:

— Bizans müdafaa eden kalın surlar artık yoktur. Büyük bir kısmı yıkılmış, bir taş yığını haline gelmiştir. Şimdi ben size, kalın surları değil, şehre girebilmek için açılmış üç şahrah (Büyük yol) gösteriyorum. Biliniz ve as-

[6] İttifaka göre Papa Nikola Avrupa'da haçlı Seferi tertib edecek, Bizans kurtaracak, buna mukabil Papa ortodoks ve katolik âleminin ruhani reisi olacak, ortodokslar katoliklerin idaresi altına girecekti. Fakat bunu istemeyen İstanbul ortodoksları "İstanbul'da kardinal şapkası görmektense, Türk sarığı görmek efdaldir" diyerek Papa idaresini değil, Türk idaresini tercih ettiklerini açıkça söylemekten çekinmiyorlardı.

[7] Bu şekilde konuşmuş olan sadrazamın hiyanetine, Bizans imparatoru tarafından balıklar içinde gönderilen altınlarla satın alındığına hükmedilir. Sonra idam edilmesi de buna bağlanır. Fakat biz bir Osmanlı sadrazamının, bahusus bu devirde hainlik yapacağını, satın alınabileceğini sanmıyoruz. Bu bir hanlıktan ziyade, bir görüş ve kanaat meselesidir. Sadrazam görüşlerinde yanılmıştır. Fakat bahsettiği "Venediklilerin denizden, Macarların Karadan gelmesi" meselesi doğrudur. Askeri sırrın ne demek olduğunu pek iyi bilen padişah, uzun zaman hazırlıklarını saklamaya muvaffak olmuş, dolayısıyla düşmanlarına hazırlanma imkânı vermemişti. Haber geç öğrenen Venedik ve Macarlar, hazırlıklarını ikmâl edip yola çıkmışlar, yolda iken Bizansın zapt edildiğini haber alıp geri dönmüşlerdir.

[8] "Allah, savaşta sabredenlerle beraberdir. Umüt kesib zaaf göstermeyiniz" (Bakara S. A: 251, Ali-imran S. A: 139-141).

kerlerinize de öğretiniz ki, zafer, başlıca üç şeyle kazanılır: Verilen emirlere itaat etmek, gösterilen hedefe vardıkta orada yılmadan sabretmek, cesur ve kahraman olmak... (Orada bulunan Akşemsettin hazretlerini gösterecek) işte hocamız da burada, Allah Kur'an-ı âzîmüştânında buyuruyor ki, "Fitne kitalden eşedir. Eğer onlar fitneye nihayet vermezlerse onlarla savaşınız"[9], Bizans bizim için fitnedir ve fitnesine nihayet vermemiştir. "Allahın izni olmadıkça bir nefse ölüm yoktur. Müddet-i hayat yazılı ve bellidir" [10]. "Savaşa gitmeseydik ölmezdik demeyiniz. Eğer siz evlerinizde olsaydınız ve ölmek de alınıza yazılmışsa kendî kendinize kalkar evinizden çıkar öleceğiniz yere gelirdiniz" [11]. "Eğer Allaha tevekkül ederek savaşsanız, Allah size yardım eder" [12]. "Allah yolunda savaşırken ölenler, ölü değil şehittir. Onları ölü zannetmeyiniz. Onlar şehit ve berhayat olub Allahın yanında, en yüksek mevki dedirler" [13]. "Zafere dua ediniz. Allah size yardım edecektir. Kâfirlerle karşı karşıya geldikte sebat ediniz ve Allahı anınız" [14] Allah buyuruyor ki, "müslümanları daima savaşa teşvik ediniz. Sabredici 20 müslüman 200 kâfire, 100 müslüman 1000 kâfire galebe eder. Savaşta geride kalmak isteyenler, savaşın sevabını, geri kalmanın âzâbını bilmeyenlerdir" [15].

Ben de sizi, yalnız savaşa teşvik etmiyor, aynı zamanda savaşınız diye emrediyorum. Bu benim değil, Allahın emridir. Bu sabahın erken saatlerinde başlayacak olan umumî taarruzda ben de sizinle beraber olacağım. Hazırlıklarınızı buna göre tamamlayınız" dedi. Son büyük taarruza iştirak edecek olan birlikler sabahın erken saatlerinde, Maltepe'nin gerilerinden surlara yakın, top ve ok menzili dışında, biribiri arkasında saf düzmüşler hazırlıklarını tamamlamışlardı. Ortalık daha karanlıktı.. Ortalık derin bir sessizlik içinde idi. Tan yeri ağarırken çeşitli yerlerden "Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber.." diye ezanı Muhammedi okunmaya başlandı. Birlikler silâhlarıyla sabah namazını kıldılar. Namazdan son-

ra "İnna fetahnaleke fethan mübina..." diye başlayan fetih surresi okundu. Daha güneş doğmadan taarruz başladı. Enginlerden gelerek sahildeki kayalara çarpıp parçalanan dalgalar gibi öndeki saflar surlara taarruz ettiler. Hemen tamamen şehit oldular. 2., 3. ve 4. cü saflar aynı akibete uğradılar. 5. cü saf da kuşluk vakti, gelip taarruz mevziine girdi. Bu safta bulunan Ulubathı Hasan, bir pars yavrusu gibi sıçrayıp kale burcuna Türk bayrağını dikti. Bundan sonra çeşitli yerlerden şehre girmeye muvaffak olan Türk ordusu, kanlı bir sokak savaşından sonra, 29 mayıs 1453'de Sali günü şehri zaptetti.

Üç gün sonra 1 Haziran 1453'de Cuma günü Fatih Sultan Mehmet Edirnekapıdan şehre girdi. Fatih, Bayezid - Divanyolundan Ayasofyaya geldi. Yolda gelirken bir Derviş önüne çıktı. Atının dizginlerinden tutarak:

— Oğlum, Bizansı zaptettim diye mağrur olma. Siz Bizansı, bizim dualarımızla zaptettiniz, deyince, Fatih, belinden sarkan kılıcı işaret ederek:

— Doğru söylersiz Derviş baba. Ama bunun da hakkını inkâr etmemek lâzımdır, diyerek: zaferlerin yalnız dua ile kazanılmıyacağını, üstünlüklerin, kuvvet ve kudretin yalnız dua ile olamıyacağını, dua ile beraber teknik vasıtaların da ihmal edilmemesinin icabettiğini anlatmak istemiştir.

[9] Bakara S. A: 190-193.

[10] Ali-imran S. A: 144-145.

[11] Ali-imran S. A: 154

[12] Ali-imran S. A: 160

[13] Ali-imran S. A: 170-171

[14] Enfal S. A: 5, 45, 48

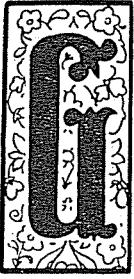
[15] Enfal S. A: 66, 67 ve Tövbe S. A: 91, 97.

İslâmın, savaş taktik ve görüşünü, Mevlâ müsaade ederse ayrıca yazacağım.

Fetih

Târih diye yok lüzûmu bir
zorlamannın..
Üstünden üflenince kalkan
dumannın
Ardında görürsün ki, çocuk, kendi
fetih
Târihini söyler adı, "Şarkî
Roma" nın

ARİF NİHAT ASYA

ENÇLER!

Ayasofya üzerinde çok lâf ettik. Amma lâfta bile onu tasarruf edebilmiş, mülkiyetimiz altına alabilmiş değiliz!

Bana öyle geliyor ki, yalnız mâ-nayı anlasak, yalnız onu yerine getirebilsek, Ayasofya'nın kapıları sabır taşı gibi çatlar, kendi kendisine açılır. İsterse açılmasın; ondan sonra her şey, küçük bir tatbikat işinden ibaret

kahr.

Biz kimden, neyi istiyoruz? Yemen'den Viyana'ya Fas'tan Kafkasya'ya kadar en aşağı 10 milyon kilometre karelik bir zemin üzerinde... Evet, böyle bir zemin üzerinde... Atalarımızın... Ata derken halimize bakıp başımızı döğdüğümüz nur insanların... Tohum atarcasına her tarafa serptiği kubbe-lerden birini... 700 bin kilometre kareye indikten ve bu halin ismine Milli Kurtuluş dedikten sonra... Evet, bütün bunlardan sonra... Toprağı kaybedilmiş kubbe-lerden birini mi istiyoruz?

İnsana gülerler! Herhangi bir yıldızda, bu türlü iddialara girişen milletleri sürececek bir timarhane olsa, bizi oraya sürerler.

Älemde cüceleşmiş devlerin, eski rollerini takınmasından daha çirkin bir tablo yoktur.

Cüceleşmeyeydin! Şimdi devin hakkından nasıl bahsediyorsun?

Derler, böyle insalara, milletlere!...

Evet, sevgili gençler; bir manzumemde söylediğim gibi, kellelerimizi tırnaklarımızla yerinden söküp iki diz kapağımıza yerleştirmenin ve sonra ikinci bir başla onu seyretmenin, kısaca ulvi nefis muhasebesine girişmenin artık günü geldiğini kabul edelim. Ve avaz avaz haykuralım ki, bizi şiltesi 3 kütayı kaplayan devi, cüceleştirdiler. Sonra ona iki santim boy ilâve edip batının bat yazarı veya bir pazarı elbiselerini giydirdiler.

Peşinden de :

— İşte sana lâyık (özgürlük) ve (uygarlık) budur!

Dediler.

Bu bakımdan Ayasofya... Bakın nedir? Bu bakımdan Ayasofya...

Bizi bu hale getiren, annemizin cennet kokulu baş örtüsünü sarhoş kusmuğuna bez diye kullanan, ahlakımızı Parisin Dünya çapındaki Şabane kernaşinden daha aşağıya düşüren, milli kültürümüzü çöplüğe ve milli iktisadımızı kumarhaneye çeviren, zekâmızı maymunlaştıran ve kalbimizi kanserleştiren tarihi 126 yıllık ceryanın, kendi öz evimizde, yüzümüze kapadığı oda, ruh ve mukaddesat odamız... Ayasofya budur!

126 yıl boyunca dışardan Batı emparyalizmasının, içerden de onların sadık ajanları sifatiyle kozmopolitlerin, yahudilerin, dönmelerin, masonların ve niha-yet hepsinin birden ana sermayesi ve gönüllü fedaisi halinde, adı Türk küfür tip ve zümrelerin idare ettiği bu ceryan, Ayasofya'yı müzeye çevirmekle, sağlık müzelerindeki bal mumundan firengili suratlar şeklinde, Türkün öz ruhunu müzeye kaldırmış oldu.

Ayasofya

NECİP

FAZIL

KISAKÜREK

Frenk kelimesinden gelen firengiye veya "firengi" ismine dikkat ediniz! Türk'ün mukaddesatına firengili bir surat gibi bakan bu insanlardır ki, "firengi" mefhumunun ta kendisidirler ve ciğerlerine kadar frengilidirler.

— Şimdi buradan saffet devrimize geçelim:

Şairin:

Şâyestedir denilse,

Älem senin mezarın...

Dedikten sonra:

Hâlâ gelir zeminden

Tekbiri zar-ü zârın...

Diye belirtmeye çalıştığı; dâva ve gayesi bakımından Büyük İskender ve Sezar'ı oda hizmetçiliğine kabul etmeyecek kadar üstün hükümdar, başbuğ ve (aksiyon) adamı Fatih, İstanbul'u fethedip onun kalbi Ayasofya'da namazını eda ettiği zaman, cenubi Fransa'da kırılıp, Viyana'da batıyı tekrar dişleyecek olan islâm taarruz kuskacının mihver çivisini ele geçirmişti.

Ayasofya işte bu incecik mildir, bu çividir; onu islâm kuskacına birleştiren Fatih Sultan Mehmet'dir; ve eğer ondan sonra kuskacın kapatılmadıysa, suç, kapatamayanlardadır. Fatih'e düşen şerefse, erişilir soydan değildir. Kendisinden sonra, Kanunî Sultan Süleyman gibi, iyi ile kötü arasındaki ayırıcı çizgiden başka bir şey olamayan meccani, bedava ihtişam kahramanı, karaların ve denizlerin yüce hakanına kadar süren muazzam (aksiyon) akışında en büyük hız payı, yine Fatih'indir. Kanunî devrinde teşekkül eden büyük âhenk tablosunun unsurları, Ebussuut efendi gibi Şeyhülislam, Sokullu gibi Sadrazam, Baki gibi şair, Sinan gibi mimar ve Barbaros gibi amiral, sa-

dece ve sadece ve sadece, Fatih'in, hareket noktasına bu millî yerleştirmesi kısıkaç yüzüsuyu hürmetine yetmişmiş büyükler...

Tarihimizde, Fatih'ten başka her hükümdarın (aksiyon) u, isterse vatana eklediği toprak Fatih'in- kinden bin misli fazla olsun, ulvî kemâl ve noksan- sızlık mânasına, tamam olmaksın uzaktır. Yalnız Fatih'tedir ki, kendi zaman ve mekânna göre, dâvâ hedefini, muhteşem veya muazzam bir tamamlık içinde buluyoruz.

İşte bütün bunları (senbolize) eden, remizlendiren de, doğu ve batı Dünyalarının kavşak noktası, cihanın en güzel beldesi İstanbul ve onun kalbi Ayasofya...

Salibin ağırlığından kurtarılıp hilâlin kanatları ile kendisine gök kubbe yolu açılan, böylece 20. asır Dünyasına gerçek medeniyet ve ebediyet mimarisinin ne olduğunu kendisiyle gösterdiği, batı aklı ve doğu ruhunu birleştirici, eski Bizans eseri ve yeni Tekbir -Yuvası tarihi kubbe...

Demek ki, Ayasofya, ne taş, ne çizgi, ne renk, ne hacim, ne cisim ne de bütün bunların madde senfonisi; sadece mâna, yalnız mâna...

İstanbul'daki Süleymaniye, Edirne'deki Selimiye, bunlara karşılık da Roma'daki (Senpiyer) ve Paris'teki (Noturdam), bizde ve onlarda daha niceleri, madde ve hatta gayelerine bağlı mâna kıymeti olarak, Ayasofya'nın eşik taşına bile denk olamaz. Zira bunlardan herbiri kendi gayesinin tabii şartları içinde, tek taraflı olarak yükseltilmiş eser... Ayasofya ise bunların yanında bir kümes bile olsa, öyle bir nasibin sahibi ki, ne madde, ne de tek taraflı mâna ölçüsü ile ona varmak kabil... Ayasofya, bir mânanın, zıt mânaya taarruz ve onu zebun edişinin, bütün Dünyada eşi olmayan âbidesi... Öbürleri, belli başlı bir ruh içinde birer mekânda, Ayasofya mekân içinde ruh... Zıt mekânda gâlip ruh... Yer yüzünden çok kilise camiye ve nice cami, kiliseye çevrilmiştir. Amma, böylesi, tarih şartları bakımından tekdir. Fatih Sultan Mehmet bu hikmeti sezdi; ve Ayasofyayı, İstanbul gibi misilsiz bir mahfazanın içinde, Güneş çapında bir pırlan- ta gibi zabıt ve fethetti.

Tarihimizde daha nice zabıt ve fetih hareketinin kahramanı var; niçin hiçbirinin adı has isim olarak Fâtih değil?

Zira Fatih bu dâvanın gerçeği, öbürleri taklidi de ondan...

İmdi:

Biraz evvel işaret ettiğimiz gibi, (Imperium Romanum) dan üstün bir imparatorluğun dev adamı olan Türk'ü, binbir tarihi saik yüzünden cüceleştiriyorlar, 10 milyon kilometre karelik bir servet ve nimet zemini 700 bin kilometre murabba ve fakir bir ana vatan kadrosuna kadar indiriyorlar, fakat bütün bu olanlara rağmen Fâtih'in o kadar meharetle yerine oturttuğu mili söküp atamıyorlar, çekip alamıyorlar. Zira İstanbul ve Ayasofya, muazzam nasibi icabı, anavatana bitişik ve onun içinde kalıyor; hiçbir şey yapılamayınca da, Dünyada hiçbir milletin başına gelmemiş bir felâkete yol açıyor; Ayasofya, Türk'ün öz evi ve anayurdu içinde, güya Türklerin eliyle mânasından koparılıyor, duvarlarından Allah ve Re-

sulünün mukaddes isimleri indiriliyor, iç sıvaları kazılıp putlar meydana çıkarılıyor ve Hilâlden ziyade Salibin faziletlerini ilâna memur bir müze, yani içinde islâmîyetin gömülü olduğu bir lahit haline getiriliyor. Artık o, basit bir taş yığındır. Öyle bir taş yığını ki, sadece kendisinde kıyılan ulvî mânanın katillerini ilân ve ihtarla kalmıyor; üstelik, her an Salibin ağzından salyasını akıtıcı bir iştah telkiniyle, Türk'ün ruhiyle beraber maddesini, maddesiyle beraber de ruhunu hristiyanlık âlemine paskeş çeken, "Buyurun, ne duruyorsunuz; gelin ve bizi esir edin!" diyen bir hava yaşıyor.

Ayasofya'nın Hilâl hakimiyetinden uzaklaştırılmasıyla düşmana aşılana gayret, bir ordunun harp plânlarını satmaktan beter bir tehlike ve suç belirtir. Eğer o kökünden traş edilse ve yıkılsa bir şey değil de, bu haliyle, bütün bir millet ve tarihi her an öldürüp yine diriltin ve tekrar öldüren bir felâket...

Böylece, Batı Dünyasının bize içimizden, içimizdeki ajanları vastasıyla yaptırdığını, ne Haçlılar yapabildi, ne Moskof, ne de Ayasofya'nın gözü dönmüş şehvetlisi Yunanlılar...

Milyonluk bir ordu, bir emirle, herkes silâhını kalbine dayayıp tetiği çekse ve intihar etse, bu emrin o orduya vereceği zararı hangi düşman sağlayabilir?...

Ayasofyanın kapatılması işte böyle olmuştur. Ve Türk tarihine mukaddesatına, ruhuna ihanetlerin en büyüğü şeklinde meydana gelmiştir. Türk'ü İstiklâl Savaşında yoktan var ettiğini iddia eden bir zümre ve (klik) zihniyeti Ayasofya ile Türk vatanını, göklerdeki aslı ve hakikî vatanı ile beraber satmıştır.

Allah diyen bu millet mutlaka kalacak; ve kalacağına göre, öteki dünyadakinden evvel, bu Dünyada hesap günü açacaktır.

Ayasofya, muayyen bir idare ve zihniyetin getirdiği, ruhi, ahlâki, içtimai, iktisadi, idari, siyasi felâketler eliyle batı dünyasına hediye edilen millî kıymetler kutusu üzerindeki Piyoklu kurdeldâdr. Topyekün şahsiyetlerini düşmana teslim edici böyle hediyeleri veren milletler ise, hediyeyle alanlar nazarında hakir ve zelildir.

İşte Kıbrıs dâvası...

O kadar Batılıştığımızı, mahut tabirlerle uyarlaştığımızı, özgürleştığımızı, kendisinden olduğumuzu iddia ettiğimiz Batının bize muamelesine dikkat etmiyor musunuz?

Bizim, kendimizi, kendimizden saymamamız pa- hasına, Batılı, bizi asla kendisinden saymıyor. O, ne Doğulu ne de Batılı, bu mukallit ve bulamaç insanı benimsemiyor ve ismini taşıdığı (Greko-Lâtin) medeniyetinin piçleşmiş uzvunu, sefil Yunanlıyı, şumarık çocuğu halinde her an tatmin ve bize tercih etmekten başka bir şey düşünmüyor. Büyük İngiliz şairi Lord (Bayrın'ın) Türklere karşı topraklarında yattığını bilmeyen diplomatlarımız, hâlâ selâmeti, Türk'ün öz şahsiyetinde değil, Batılıya Batılı görünmek özentisinde arıyor.

Hayır! Batılıdan, sığıntısı olmak yoluyla sağlanabilecek hiçbir himâye ve sehabet mevcut değildir.

Biz bu kafa ile gittikçe de başımıza neler geleceğini görecektir.

Bütün bu mânalar Ayasofya'ya bağlı... Daha neler ve neler!...

Türk İstiklâl Savaşının temiz ruhuna leke düşürülenler, o ruha ve onun müsbet temsilcilerine rağmen, kazanılmış bir istiklâli topyekün tersine çevirme yoluna girmişlerdir.

Belirttik ki, kendi öz mukaddesat ve tarihini kendi öz yurdunda maskara edenlere, o mukaddesat ve tarihin düşmanları hürmet etmez, tiksintiyle bakar. İşte, Dünyada ve dış politikada yüzümüze kapanan kapılar bunun için örtülüyor. Doğrudan doğruya bunun için olmasa da, dolayısıyla bunun için... Şahsiyetsizliğin ceremesi... Bunun içindir ki, Avrupa, köküne kadar şahsiyet heykeli 2. Abdülhamit Han'a, onu baş düşman bildiği halde, hürmet ediyordu. Almanya imparatoru (Vilhelm) siyaseti ondan öğrendiğini söylüyor ve Prens (Bismark) Abdülhamit nefretiyle dolu iken, onu, asrın en büyük siyasi dehası gösteriyordu. Eğer Abdülhamid'e, Ayasofya'yı Müze yapması karşılığında bütün dünya hazinelerini vereceklerini söyleseler, nefretle reddeder. Devletini ve hayatını almakla tehdit etseler, son damla kanına kadar akıtmaktan çekinmezdi. Dinsiz (Wolter) in, Allah Resûlü'ne ait, onun mukaddes has ismini taşıyan piyesini, Fransız Tiyatrolarından Fransa devleti marifetiyle kaldırtan, yoksa bu işin harp sebebi olacağını Fransa hükümetinin suratına çarpan, ulu Hakan Abdülhamit Han'dan başka kim olabilmiştir? O Abdülhamit Han ki, bunca ordusundan yalnız bir tanesiyle, bir kaç gün içinde Atina kapılarında görünürmüş ve küçücük bir Yunan şımarıklığını, onlara Ayasofya'dan bahsettirmek yerine (Akropol) yakınlarında ordugâh kurmakla cezalandırmıştı. Şimdi O Yunanlı, baykuş gözlerini üzerimize dikmiş, birinde Ayasofya, o birinde Rumeli Hisarının hayâli, İstiklâl Savaşındaki küstahlığından beter bir nefis emniyeti içinde şahlanıp duruyor da, bizde, onun iki gözünü birden çıkaracak (enerji) den eser görünmüyor.

Sebeb?

Sebeb açık: Ayasofya'nın Kapularıyla beraber ruhumuzu kilitlediler. Onun için, her mâna, her hikmet, her münasebet Ayasofya'ya bağlı... Nasıl bütün yollar Romaya çıkarsa, Türk mânevî kurtuluş davasının bütün meseleleri de Ayasofya'ya ve onu müzeleştirilen ellere çıkar.

Ayasofya açılmalıdır!

Türkün kapanık bahtıyla beraber açılmalıdır.

Ayasofya'yı kapalı tutmak, mânada bütün câmilere ve câmi mefhumunu kapalı tutmaktır. Çünkü onların hepsi birer mekân, Ayasofya ise ruh... Anlatık!

Ayasofya'yı kapalı tutmak, Yunanlıya "ben yapamıyorum; sen gel de kendi hesabına aç!" demekten farksızdır...

Aman yarabbi!

Bizim camiden müzeye döndürdüğümüzü, onun

müzedden kiliseye çevirmek istediğini açıkça görüyoruz. Ana yurt içindeki mukaddesat (sembol) ünü nasıl aslı heyetine getiremiyoruz, Ayasofya'nın mânasını, Yunanlı kadar olsun, idrâk edemiyor muyuz? Bu meselede Yunanlıya olsun uymayı, Yunanlıdan ders alarak ona karşı koymayı anlıyamıyor muyuz?

Ayasofya'yı kapalı tutmak, Birleşmiş Milletler Afrika'nın yamyam ülkelerine kadar aleyhimize rey verdirip kendileri güya müstenkif kalan batılalara "artık benim hayat hakkım kalmadı!" demektir. Bu kadarını olsun kestiremiyor muyuz?

Ayasofya'yı kapalı tutmak, bu toprağın üstündeki 30 milyon ve altındaki 30 milyar Türk'ün, semaları tutan lânetine hedef olmaktır. Hissedemiyor muyuz?

Ayasofya'yı kapalı tutmak, Allaha söğmeğe, Kurana tükürmeğe, Türk tarihini kubura atmağa, Türk ifettini kırletmeğe, Türk vatanını satmağa denk bir suçtur. Niçin bu yalancı, kavurucu, kül edici gerçeği ortaya dökemiyoruz?

Gençler, Gençler!

Bu gün mü, yarın mı bilemem!

Fakat Ayasofya açılacak! Türkün bu vatanda kalıp kalmayacağından şüphesi olanlar, Ayasofya'nın da açılıp açılmayacağından şüphe edebilirler.

Ayasofya açılacak!... Hem de öylesine açılacak ki, kaybedilen bütün mânalar, zincire vurulmuş, kan revan içinde masumlar gibi, ağlaya ağlaya, üstünü başını yırtar yırtar, onun açılan kapılarından dışarıya fırlayacak!.. Öylesine açılacak ki, bu millete iyilik etmiş sanılan kötülerle, kötülük etmiş sanılan iyilerin gizli dosyaları da onun mahzenlerinde ele geçecek...

Ayasofya açılacak!.. Bütün değer ölçülerini, tarih hükümlerini, Dünyalar arası mahsup sırlarını, her işi ve her şey hakkındaki gerçek miyarları çerçeveyici aziz bir kitap gibi açılacak...

Allah tarafından mühürlenmiş kalplerin kapısını mühürlediği Ayasofya, yine onların aynı şekilde mühürlemeğe yeltenip de hiç bir şey yapamadığı, günden güne kabaran akınını durduramadığı ve çığlaşacağı günü dehşetle beklediğim mukaddesatçı Türk Gençliğinin kalbine eş açılacak...

Ayasofya'yı artık önüne geçilemez bir sel, bu sel açacak...

Bekleyin gençler!..

Biraz daha rahmet yağsın...

Her rahmetin arkasında bir sel vardır.

Hepimiz söyle diyelim:

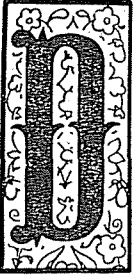
— O selin üstünde bir saman çöpü olsam daha ne isterim?

Gençler!

Kayaları biçecek, ormanları traş edecek ve betonarmeleri söküp götürecektir olan bu sel yakındır.

Allah, mukaddes Zatının ve Resûlünün dostlarıyla beraberdir.

İstanbul'un Fethinin mânâsı

DÜNYANIN birçok kaderleri vardır. Memleketimizin de kaderleri sayısızdır. Bunun iyi tarafları tahminden fazladır. Türk milleti herşeyden önce kendi nefesine karşı âdil olup ta, toplum bu ananeyi bozmadığı müddetce ileri gitmiştir.

Türkler dünyanın en güzel memleketlerinde yerleşmiştir. En aşağı on asırdır Anadolu'dayız. Millet mânen iyi yetiştirilmiş. şahsında ve muhitinde adaletten ayrılmadığı müddetce ileri gitmiştir.

Hem şair ve hem mütefekkir tarihçimiz Yahya Kemal: "Türkler mekânı değil, zamanı fethederler" demişti. Meselâ biz Suriye'yi aldık, dört yüz sene oturduk. Fransızlar 25 sene dayanamadı. Mısır'da keza, dört buçuk asır kaldık. İngilizler yarım asır duramadı. Rumeliyi alırken "Biz burada altı buçuk asır oturacağız, dedik. Fethin ertesi günü cami'ler, medreseler, mektepler, köprüler, sular getirerek çeşmelerle ve bütün medenî icablarla siteler kurduk.

Bunu hep şahsî ve şahsî olduğu için umuma karşı adaletten inhiraf etmemekle yaptık. Vaktaki bunun hükümlerinden uzaklaştık, bütün oraları birer birer kaybettik.

BİZANS da bir İmparatorluktu. İdarecileri ve insanları adaletten uzaklaştılar. O kadar ki bize karşı dayanamadılar. Nihayet bir şehir içinde, yani İstanbul'da sembolik lafda bir imparatorluk olarak kaldılar.

Nihayet kader yerini buldu. Peygamberimizin de tebşiri üzerine İstanbul'u 1453 senesinde aldık. İsimden ibaret kalan bu şehir bizim yeni payitahtımız oldu. Olan oldu. İslâmiyeti ahlak güzelliği sayan dedelerimiz bu güzel duygularından mükâfatlandı.

İstanbul'da yerleştik.

Fatih'in İstanbul muhasarası ve fethi esnasında kurmay heyetinde âlimler, fazıllar ve mürsidler de bulunurdu. Elbette ilmin de, faziletin de sözü olacaktı. İstanbul salı günü fethedildi. Şehrin içinde ümitsiz küçük küçük mukavemetler de temizlendi. Mutlu askerlerden olanlar hemen şehid oldukları yerlere gömüldüler. Bu kadirşinas Türk milleti onlara birer türbe yaptı. Her mahallede bunlar muhtelif sayıda idi. İstanbul muhasarasına gelmiş, Peygamberimizin sahabelerinden ve tâbiyyetinden olanlara da namları ile amt kabirler yapılmış. Bu Hıristiyanlardan zâten boşalarak küçülmüş şehir, 25 senede her manasıyla tam bir Müslüman sitesi olmuştur.

İşte bu fetih şehidleri, kabirleri ve sahabe amt kabirleriyle birer veli gibi bugüne kadar tevkir olundu ve semtlerimizin manevî polisleri gibi sayıldı.

Fetihden sonra ilk cuma namazı, Fatih'le birlikte, hemen camie çevrilen Ayasofya'da kılındı.

Fatih İstanbul'a atı üzerinde girdiğinde Bizans kızlarından bir grup padişah zanniyle arkasındaki beyaz sakallı Akşemseddin'e çiçek demetlerini uzatıyorlardı. Fatih Sultan Mahmed yirmi iki buçuk yaşında sakalı henüz terliyen bir genç. Bu vaziyet karşısında Akşemseddin buketleri almyarak genç padişaha vermelerini işaret ediyordu. Bunu hisseden Fatih buyurdu ki:

— Yine ona götürüp verin. Zira o benim hocamdır, diye âlimleri ne kadar üstün tuttuğunun büyük misâlini verdi. Âlim ve fazılları sayıp, onların sözlerinden çıkmadığı için büyükdü.

AYASOFYA'da kapıda Bizans papazları da karşılayıcılar içinde idi. Onlara tebessüm etti ve gönüllerini aldı.

Minbere, hutbeye bizzat belinde kılıncıyla çıktı. Bu fetih hatırasına hatibler, Edirne'de Eski Cami'de ve İstanbul'da Ayasofya'da ve diğer salatin denen büyük cami'lerde kılınçla çıkmak an'anesine zaman zaman riayet ettiler.

Namaz kılınp bittikten ve dualar edildikten sonra hazır bulunan hocalarından Molla Gürani ve Molla Husrevlerdir ki bunlar da mutlu askerlerden sayılarak Peygamberimizin mutlu tebşirine mazhar oldular. Bu ünvan bir nevi mânen «istiklâl savaşımızın madalyası» gibi idi.

Fatih onlara; hemen tedrisata başlayın, diye emir verdi. Ayasofya'da ve Zeyrekte Pantokrator manastırında papaslardan boşalan odalara talebe yerleştirilerek dersler her iki yerde verildi. 1470 de, fetihden 17 sene sonra İstanbul alınışının hemen ertesi günü kurulan (Üniversite) külliye en büyük toplanti yeri olan Fatih Camii etrafında muazzam ve 16 kollejlî bir tesise kavuştu.

Memleketimize Fatih tarafından davet olunan Molla Ali Kuşçî adında Semerkand Rasadhanesi kurucularından ve Timürlenk'in torunu, o sahanın hükümdarı Uluğ Beyin Hocası da Ayasofya'da derslere devam etti.

Molla Ali Kuşçî ve Molla Husrev bu yeni ve Dünya yüzünde 13. sırada Fatih Üniversitesinin tüzüğünü hazırladılar. Fen derslerini de programlarına koydular, Fakat Fatih'in ölümünden sonra serbest fikirlerini söylemekten de mahrum edilen bu külliye'nin hocaları cüz'iyattandır, "yani lüzumsuzdur" diye bu dersleri programdan çıkarttılar. Ne oldu, Avrupa seviyesinde ve onların arasında yer alacak müsbet ilim sahipleri yetişemedi. Bu sahada tam beş asır geri kaldık. Bunun vebalini halâ çekmekteyiz.

Peygamberimizin şu hadisi-şerifinin mânâsını bilmemezlükten gelmiyelim: "İlim ikidir: Bedenler ilmi, sonra dinler ilmi". Hele: "İlimi Çinde de olsun alınız!" sözü. Bu ilimden maksad müsbet yani akli ilimlerdir. Çinde Müslümanlığın Nakli "Şer'i" ilimleri yoktur ki, alınsın. Binâenaleyh hakiki Müslümanların Fen bilgisine sahip olması Peygamberimizin sünneti ve Müslümanlığın icabı olduğu Fatih ve zamanında idrak edilmiştir. Hele bugün Müslümanlar ve âlimlerin herşeyden önce bilgilerinde ilerlemeleri Peygamberlerimizin emirlerindedir.

Fatih çok ileri düşünceli, metod sahibi, açık fikirli bir Müslüman hükümdardı. Onun bu cihetle üstün tarafları vardı.

İstanbul'a ilk tayin olunan Molla Hızır Bey Çelebi 6 sene hiçbir mızıltıya meydan vermiyen, ilim ve fazlını hergün arttırırken şahsî adalette örnek olarak Fatih'e lâyık ve onun teveccühüne mazhar olmuş, sayılı ilim adamlarındandır.

Fatih, ordusunun, şehir içinde yağma yapmasına asla müsaade etmemiş ve kalan evlere ve binalara sahip çıkanların yaptıkları kamu oyuna haksızlıkları anlayarak çekilmelerini sağlamıştır. Zira halk hakikaten müslümanlığın ahlâk terbiyesine sahibdi. Ve adaletin mânâsını iyi anlıyorlardı.

Fatih, kendisi gibi genç, âlim, fazıl ve şair Sadra'zamı Mahmut Paşa ile devleti yeniden kurmuşlardır. Bu memlekete herşeyin muntazam işlemesi metodunu sokmuşlardır. Her işin her il ve ilçede birer defteri vardı. Müslümanlar daima işlerini kafadan, şifahî değil, bir deftere yazılı olarak ta'hib ederlerdi. Oğünün terbiyesi bugüne kadar gelmemiş, artık doğuşumuzdan itibaren bir derbederlik içinde işlerimizi müsbet ilim kafasına sahip olmadan, yani ilerliyemiyerek yaşıyoruz. Bu doğru değildir.

İslâmiyetin birçok ictimaî vecibeleri vardır. Onlar da yıpratıcı dedikodulardan uzak kalmak, kimseye haksızlık yapmamak, bühtanlarda bulunmamak, hangi dinde ve kanaatte olursa olsun onları kırmamak, daima yardım elini uzatmak, kendisine muhtac olduğu zaman cömertlik yapmak... Hep bize miras kalmış fetih ödevlerindedir.

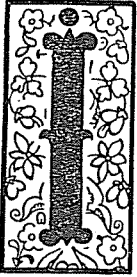
Bunları yapmadan herkesin kendisini üstün sayması, hergün yeni ve faydalı bilgilere sahip olamaması, kendisini birçok mahrumiyetlere ve küçüklüklere kaptırması demektir ki bundan çekinmek İstanbul Fethinin nimetlerinden uzaklaşmamak demektir. Bu şehri kirli ve çirkin binalarla kaplamamızın temiz tutmamamızın ayıb olduğunu unutmamalı.

Fethi Mübinin 515 inci yılı hepimize mutlu olsun.

Fetih hakkında

● Bibliyografya

DR. M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

İstanbul'un fethi hâdisesi sebep ve neticeleri bakımından XV. yüzyıl Türk tarihinin en mühim hâdiselerinden biridir.

Bu hâdise hakkında malûmat veren Osmanlı kaynaklarının başında Ebu'l-Hayr-i Rûmî namında bir tarikat şeyhinin *Saltih-nâme* adlı kitabını zikretmek icabeder (1). Bu kitapta, müellif, Fâtih'in İstanbul'da yerleşmesine muhalif bir ifade kullanıyor (2). Biz bu kaydı buraya

naklediyoruz: "Pes Sultân Muhammed Pâdişâh oldu.

Andan kasd eyledi kim İstanbul'u feth eyleye, ortada beğ iki olmaya müslümanlara; pes beğler eyittiler: Deden Yıldırım (615a) aldı, içinde bin ev kodu, amı sonra kâfirler kırdılar, andan Murad Hân vardı, alayazdı, burca alem dikülüb dururken giru feragat idüp, vaz geçdi. Sa'b kal'adır, zabtı müşkildür, hem nuhûs yerdir. Nuhûsta sebep bu oldu kim şeytan aleyhü'l-la'ne la'net olunup yere inecek, nâmubarek ayağın bu yere basdı. Pes her devirde anun için yere geçer, husûf olur. Rivayetdir âkibet yere geçe, zina ve livâta ve fışk ve fucûrlar olmakdan yirine kara su gice gıka, harab kala idi. Dahi bu şehrin kahta hergiz gitmez, huzûr ve sürûr yeri değıldür. Mâğher alursan, Ayasofya çevresine divar çeküp, bâkisin yıkasın ve eğer bu şehri mâmur eyliyesin tamam âlemi harâb itmesine sebep olursun. Bu hod mâmur olmaz, ne kadar yapasın giru yıkulur" didiler. Pâdişah itdi "Hele feth olsun, nihâyet biz yıkavuz" dedi. (Dahi) heman leşker cem' idüp, gazây-i ekberdür diyüp, varup İstanbul'u muhasara eyledi (615b)".

Bundan sonra meslek icabı İstanbul'un fethinde bulunan Dursun Bey'in *Târih-i Ebu'l-Fetih* adlı eserini zikretmek icabeder (3). Dursun Bey, Fâtih'in Ayasofya'ya duhulünde beraber bulunmuştur. 846-893 seneleri vekayiini ihtiva eden eser, İstanbul'un muhasara ve zaptı hâdisesini tesbit için, en başta gelen bir kaynaktır. Dursun Bey'in, Fâtih'in gemilerini Halic'e indirmesini anlatan satırlarını buraya naklediyorum: "emr itdi ki, kadırgalar vefayık kayıklardan bir nice

gemileri kal'a i Kal'ata ensesinden boğaz denizinden korudan çekdirüp, limon denizine salalar, tâ ki mân külli 'l-cevâhib muhasara; kılınup, düşmenin tebeddüd ve teferrukuna sebep ola. Bu ferman-ı kader-tuvanla san'at cerr-i eskalde maâhir mühendisîn ve mellâhîn hâzır olundu ve vefk-ı pâdişâh-ı islâm gemileri günâgün ve levnâlevn bayraklarla bezeyüp, yelkenler açdılar kal'a Kal'ata ensesinden havada yürütdiler, belki uçurdular (s. 46-47)".

Enveri'nin elimize geçmemiş olan *Teferrüc-nâme* adlı eserinde de, bu mevzû ile ilgili olacağını zannediyorum. Bu kitap hakkında *Düstür-nâme*'de şu kayıt vardır:

**Cün Teferrüc-nâme'yi kıldım temâm
Pâdişâh âdına idüb ihtimâm**

(Enveri, *Düstür-nâme*, nşr. M. Halil [Yınanç], Şst., 1929, s. 4). 1869'da yazılarak Mahmud Paşa'ya ithaf olunan *Düstür-nâme*, İstanbul'un fethi hakkında ilk malûmat veren eserlerden biri olmasına rağmen, gayet kısadır:

**Mülk-i Osmân'da ne kim varsa gemi
Geldi İstanbul'a bile âdemi
Kal'aya karşı konar şâh-ı guzât
Doldı sahra vü kuh leşker her cihât
Toplar düzüldü önünde mitres
Düşdi a'dâ'nın içine vehm ü ters (bk. s. 95)**

(*Düstür-nâme*'nin henüz yarım kalan ayrı bir nesri için bk. İrene Melikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur Pacha* (Bibl. Byzantine), Paris, 1954).

İstanbul'un muhasara ve zaptından bahseden muhtelif Osmanlı kaynakları arasında mümtaz bir mevki işgal eden Kemal Paşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı kitabını burada zikretmek lâzımdır. Burada, diğer kaynaklarınkinden fazla malûmat bulmak mümkündür. İleride vereceğimiz mufassal malûmata intizaren bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 61-63; L. Forrer, *Hand-schriften osmanischer Historiker in Istanbul, Der Islam, XXVI, 1942, s. 184 v.d.*; *İstanbul kütüphaneleri Tarihi-Coğrafya yazmaları katalogları, 2. fasikül, Türk tarihine âit eserler, İstanbul 1944, s. 120-125.*

1 Topkapısarayı müzesi, Hazine kütüp. nr. 1612. Bk. Abdülhakî Gölpınarlı, *Yunus Emre, hayatı*, İstanbul, 1936, s. 253 v.d.; M. Fuad Köprülü, *Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten VII/27, 1943, s. 480-441*; Adnan Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar, Belleten XIV/56, 1950, s. 599* (1000 senesi rebiyülevvelinde istinsah edilen yegâne nüsha, İstanbul fethi ile sona ermektedir). Eserin te'lif tarihi hakkında bk. Abdülhakî Gölpınarlı, *any. yer*; Adnan Sadık Erzi, *ayn. yer.*, not 10; M. Fuad Köprülü, *ayn. yer.* Kitap, Fâtih'in Uzun Hasan seferine giderken, Edirne'de bıraktığı oğlu seyhzâde Cem'in arzusu üzerine meydana gelmiştir.

2 Bu muhalefetin mese'i hakkında bk. M. Fuad Köprülü, *ayn. esr.*, s. 437.

3 Nşr. Memhed Arif, *TOEM*, cüz, 26-38, İst. 1330-1916, s. 36-56. Eser ve müellif hakkında bk. Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig, 1927, s. 26-27.*

Diğer mühim kaynaklar aşağıda gösterilmiştir:

Tevkii (Nişancı) Mehmed Paşa b. Ârif, **Tevârihu 's-selâtinî 'l-Osmâniyye** (4) (bk. M. Halil [Ymanç], "trc" Milli tarihimize dair eski bir vesika, **TTEM XIV**, 1924/1340, nr. 3 (80), s. 144-146; I. Hakkı Konyalı "trc.", **Osmanlı tarihleri**, I, İst. 1949; (Fr. Babinger, **G O W**, s. 23-26'.

Oruc b. Âdil, **Tevârih-i Âli Osmân = Die frühosmanischen Jahrbücher der Uruudsch. Nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge, erstmals herausgegeben und ein gelitet von Fr. Babinger, Hannover, 1925, s. 123-124.**

Rûhî Çelebi, **Tevârih-i Âli Osmân = Oxford, Bodleian Library, Mss, Marsh 313 (Bk. Fr. Babinger, G O W, s. 42-43'.**

Mehmed b. Hâcî Halilî 'l-Konevî, **Târih-i Âli Osmân = Paris, Bibl. Nat., Mss. Pers., Suppl. 1394, var. 56a-61a (bk. E. Blochet, Catalogue, Paris, 1900, s. 86; Catalogue, I, Paris, 1905, s. 322). Ayrıca bk. Faik Babinger, G O W, s. 18 v.d. Son yapılan bir hulâsa için bk. R. Anhegger, Mehmed b. Hacı Halilî 'l-Konevî'nin **Târih-i Âli Osmân'ı**, **Tarih dergisi**, II/3-4, s. 51-56.**

Ma'âti (Mir Seyid Ali b. Muzaffer el-Tûsî), **Tevârih-i Âli Osmân, (Hünkâr-nâme) = Topkapısarayı müzesi, hazine kütüp. Fars. yaz. Yazılışı: 877 h. 1417, var. 5b 8a. Bir hulâsasını için bk. R. Anhegger, Fâtih devrinde yazılmış farsca manzûm bir eser, Ma'âli'nin **Hünkâr-nâme'si**, **T. D.**, I/1, 1949, s. 145, 166.**

Bihîştî, **Târih-i Âli Osmân = British Museum. nr. Add. 7869 daki nüsha (Anhegger'deki mikrofiliminden istifade edilmiştir).**

Aşık Paşa-zâde, **Tevârih-i Âli Osmân, nşr. Âli, İst., 1332; nşr. F. Giese, Die altosmanische Chronik des Aşık Paşazâde, Leipzig, 1929, s. 131-132.**

Mehmed Neşrî, **Cihân-nümâ Bk. Fr. Taeschner, Die alt osmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neshrî, Leipzig, 1951, s. 179-180; Ali Emiri kütüp, nr. 220'deki nüsha, var. 163a-b. Neşrî ve eseri hakkında bk. Fr. Babinger, G O W, s. 38-39; Faik Reşid Unat, Neşrî tarihi üzerinde yapılan çalışmalara toplu bir bakış, **Belleten**, VII/25, 1943, s. 177-201; Neşrî, **Kitâb-ı Cihân-nümâ**, Neşrî tarihi, hazırlayanlar F. Reşid Unat - Dr. Mehmed A. Köymen, I, Ankara, 1949, s. IX-XVI. Bizi alâkadar eden ikinci cilt henüz çıkmamıştır.**

İdris-i Bidlisî (Hakimü 'd-dîn İdris b. Hüsâmi 'd-dîn Ali), **Heşt bihişt. Nuruosmaniye kütüp. Fars yaz. nr. 3200, V, var. 393a-402b. Bk. Fr. Babinger, G O W, s. 45-49; C. A. Storey, Persian Literature. A bio-bibliographical survey. Section II, Fasc. 2, London, 1936, s. 412-416.**

Sarıca Kemâl (Kemâlî Zerd), **Selâtin-nâme (Tevârih-i Âli Osmân). İst. Üniv. Kütüp., Türk yaz. nr. 331, var. 76a-77b. Eseri ve hayatı hakkında bk. R. Anhegger, Selâtin müellifi Kemâl, **Türk Dili ve Edebiyatı dergisi**, IV/4 1952, s. 447-470.**

Muhyî'd-dîn Cemâlî, **Târih-i Âli Osmân. Ali Emiri kütüp., türk. yaz. nr. 15'teki nüsha, s. 115 (bk. Fr. Babinger, G O W, s. 72-74).**

Lütfî Paşa, **Tevârih-i Âli Osmân. Nşr. Âli, İst., 141, s. 172-173 (bk. Fr. Babinger, G O W, s. 80-81).**

Hadidi, **Târih-i Âli Osmân. İst. Üniv. kütüp., türk. yaz. nr. 1268, var. 114a v.d.**

Rüstem Paşa, **Tevârih-i Âli Osmân. İst. Üniv. kütüp. türk. yaz. nr. 2438, var. 111b - 112a.**

Tevkii (Nişancı) Mehmed Paşa, **Târih, İst., 1279, s. 163.**

Müellifleri meçhul eserler (anonimler):

Târih-i Sultân Muhammed Hân Fâtih el-İslâmbol bk. Schefer,, nr. 1049; Blochet, Catalogue, Paris, 1900, s. 165.

Târih-i Âli Osmân (1446-1481), bk. Schefer, nr. 1051; Blochet, s. 165.

Târih-i Âli Osmân (Feth-nâme-i Ebu'l-Hayr). Bibl. Nat., Anciens fonds turc. nr. 117.

Târih-i Âli Osmân (Bayezid II. namına yazılmıştır). Bibl. Nat. Suppl. Turc., nr. 1047.

Târih-i Âli Osmân. İst. Bayezid, Umumi kütüp. nr. 5224. türk. yaz.

Tevârih-i Âli Osmân (Bayezid II. zamanında yazılmıştır). Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2080, türk. yaz., var. 126b-127b.

Tevârih-i nesli-i Âli Osmân Gazi. Ayasofya kütüp. nr. 3018. türk. yaz., var. 75b-76b; İst. Üniv. kütüp. nr. 3704, var. 66a-66b.

İkinci Sultan Bayezid devrine mahsûs Târih. Nuruosmaniye kütüp türk. yaz. nr. 4895/8.

Târih-i Âli Osmân. Topkapısarayı müzesi, Revan kütüp. türk. yaz nr. 1099, var. 62b-64a.

Tevârih-i Âli Osmân = Die altosmanischen anonymen Chroniken. In Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Giese, I. Text und Variantenverzeichnis, Bres'au, 1922, s. 74.

Aşağıda zikredilen muahhar kaynaklarda İstanbul'un muhasara ve zaptına dair mufassal malûmata tesadüf olunuyor:

Hoca Sa'dü 'd-dîn, **Tâcü 't-tevârih, İst., 1279, I, s. 416-429.**

Mustafa Âli, **Kühü 'l-ahbâr. İst., 1285, Rükûn IV, cüz I, s. 250-258.**

Müneccim-başı Ahmed, **Sahâ'ifü 'l-ahbâr. Nedim trc., İst., 1285, III, s. 371 v.d.**

Hayrullâh Efendi, **Târih. İst., 1273, VII, s. 57-76 (Bizans ve latin kaynaklarından istifade etmiştir).**

Hasib Efendi (Mu'm'n-zâde), **Silkü'l-câli Âli Osmân (5). Süleymaniye, Hâlet Efendi kütüp. türk. yaz. nr. 596, var. 189b-199b.**

Ahmed Bahâü 'd-dîn (Cizyedâr), **Târih, Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2403. Türk. yaz., var. 194b-198b.**

4 Kitap iki risâle hâlinindedir: 1 - **Risâle fi tevârihi's-selâtinî'l-Osmâniyye**, 2 - **Risâle fi târih-i Sultân Muhammed b. Murâd Han min Âli Osmân.** Bk. Ayasofya kütüp., nr. 3204, var. 11b-12b.

5 Mühim olan bu manzum eser 18.000 den fazla beyti ihtiva eder. Hepsini bir kâfiye ve bir vezindedir. Osman I. dan Fâtih'e kadar muharebelerini, devlet adamlarını, âlimlerin ve şairlerin tercüme-i hallerini nazım yolu ile bildirir. Bk. **Katalog**, fask: 2, s. 152.

İstanbul'un muhâsara ve zaptı ile alakalı muahhar diğer Osmanlı kaynakları için bk. Fr. Babinger, **G O W**, indeks; Forrer, **Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul, Der Islam, XXVI, 1942, s. 176 v.d.**; İst. kütüp. **Tarih-coğ. yazmaları katalogları. 2. fasikül: Türk tarihine ait eserler, İst., 1944, indeks.**

Fetih-nâmeler :

İstanbul'un zaptından sonra yazılmış Felih-nâmeler de, bu hâdisenin aydınlatılması bakımından, mühimdir. Bunlar, muhasaranın cereyan tarzından ve vukûa gelen çarpışmalar ve neticeleri bakımından — birer edebî inşâ nûmuneleri olmalarına rağmen — birinci derecede ehemmiyeti hâizdirler. İstanbul'un fethi hakkında yazılmış fetih-nâmelerden bilinenler şunlardır:

İlki Fâtili Sultan Mehmed'in İran şahı (tabii Karakoyunlu hükümdar) Cihân-Şâh'a İstanbul'un fethi tebşiri ile gönderdiği farsca Fetih-nâme olup, Feridun Bey'in Münşeâtü 's-Se'âtin (İst., 1264, I, s. 237-245) de şu başlığı taşımaktadır: "cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultân Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından Hâce Kerimî inşâsiyle İran şahı Cihân Şâh Mirzâ'ya İstanbul'un fethi tebşiriyle gönderilmiş olan nâme-i humâyünun sûretidir" (6).

Aynı mektup Sarı Abdullah Efendi Münşeâtı'nda (7) (= Es'ad Efendi kütüp., nr. 3333, var. 34a v.d.) "mükâtebât-ı beliga ki der zemân-ı merhûm Sultân Muhammed Han ez cânib i işân fristâde şüd; fetihnâme-i Kostantiniyye-i uzmâ [ki be-] Melik-i mülk-i Acem fristâde şüd ez inşâ-i Cezeri" başlığını taşır. Diğer yine Fâtili Sultan Mehmed tarafından Memlûk hükümdarı İnâl'a gönderine arapça nâmedir. Metin, Feridun Bey'de (İst. 1274, nşr. I, s. 235-238) "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethinde Mollâ Gûrânî inşâsiyle az-z-i Mısır İnâl Şah tarafına yazılmış olan Nâme-i humâyünun sûretidir" başlığını taşımaktadır (8).

Ayrı bir münşeât kitabında, arapça bu metin şu başlık altında bulunuyor: "Merhum Sultan Mehmed Han Gazi mahrûsa-i Kostantiniyye'yi feth itdüğü zamanda Sultan ı Mısır merhum Sultan İnâl'a göndermiştir. Mevlânâ Gûrânî-i merhum inşâ etmişdir; mezkûr sultan İnâl'ın tebniye-i saltanatını işâret ve feth-i Kostantiniyye'nin beşâretini işâr ider" (9).

Diğer iki Fetih-nâme'nin başlıkları şu şekildedir: 1. "Şerif-i Mekke-i Mükerreremeye ırsal buyurulan Kostantiniyye Fetih-nâme-i humayunun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 239-240; 2. "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethine dâir Mekke-i Mükerreme şerifine gönderilmek üzere aziz-i Mısır'a gönderilmiş olan nâme-i humayunun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 240 - 243.

2. Memlûklu kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı hakkında Memlûklu kaynaklarında bulunan malûmat, Osmanlı kaynaklarının (yk. bk. Fetih-nâmeler) İstanbul'un zaptından sonra Mısır sultanı el Melikü'l-Eşref Seyfü'd-din İnâl'a bir fetih-nâme gönderildiğini bildiren kayıtlarına uyar. Mezkûr kaynakların, Fâtili'nin, hem yeni sultanını tebrik ve hem de bu sevinçli zaferi müjdelemek üzere bir elçi gönderdiğini ve bu elçinin fetih-nâmeden başka

birtakım hediyeler de getirdiğini bildirmesi, Osmanlı kaynaklarını tamamlamaktadır.

Fâtili'nin muasırı Memlûklu müellifi İbn Tagrı Birdî (Ebu 'l-Mehâsin Cemâlî 'd-din Yusuf, ölm. 1469) (10), bu ge'en elçiler vasıtası ile muharebenin günü ve tarihini hakkında uzun tafsilât vermekte, İstanbul ekâbirinden olan esirlerin Kahire'ye gelmesi ve burada duyulan sevinci anlatarak, şehrin donatılmasını tasvir etmektedir. (bk. Havâdisü 'd-dühûr, I, s. 277).

Aynı müellif En-Nucûmu 'z-Zâhire (11) (= Aya-sofya kütüp., arapça yazm. nr. 3499, VII, s. 239)'de, nisbeten kısa olarak tekrarladığı bu bahiste, Kahire'ye gelen Osmanlı elçisinin ismini tasrih etmekte, getirdiği nâmenin manzûm ve mensûr olduğunu bildirmektedir. İzahatımızdan da anlaşılacağı üzere, bu gibi kaynakları aslâ ihmal etmemek icabeder. Diğer muahhar Memlûk kaynakları (12), umûmiyetle İbn Tagrı Birdî'yi takip ediyorlar (İbn Tagrı için bk. Brockelmann, **G A L**, II, 2. basım, 1949, s. 51-52).

3. Bizans ve Grek kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili Bizans (Grek kaynaklarının başında evvelâ şahitlerden olup, muhasara devamınca şehirde bulunan Georgios Phrantzes gelir. Şehrin muhasara ve zaptı hakkında en mufassal malûmatı veren Phrantzes, imparatorun müşavir-i hasası olarak, bizzat vekayi içinde yaşamıştır. Bk. **Chronicon**, nşr. I. Bekker, Bonnae, 1838, s. 325 v.d. (bk. Gy. Moravicsik, **Byzantinoturcica**, Budapest, 1942, I, 151 v.d.; J. B. Papadopoulos, **Georgii Phrantzes Chronicon**, I, Lipsie, 1935; VI; Mirmiroğlu trc.: **Yeorgios Francis, Vekayinâme T.T.K.** nüsha. s. 146 v.d.

6 Türk. trc. aynı eserde yapılmıştır, bk. c. I, s. 245-250; diğer bir tercümesi için bk. A. Ateş, **İstanbul'un fethine dair Fatih Sultan Mehmed tarafından gönderilen mektuplar ve bunlara cevaplar, Tarih dergisi**, IV/7, 1952, s.11 v.d.

7 Münşeât'ın tavsifi ile muhteviyatı hakkında yapılan bir tetkik için bk. Adnan Sadık Erzi, **Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar**, Belleten, XIV/56, 1950, s. 631-647.

8 Türkçe tercümesi aynı eserde yapılmıştır. Bk. I, s. 237 v.d.; mükemmel bir tercümesi için bk. A. Ateş, **ayn. esr.**, s. 11 v.d.

9 Üniv. Kütüp., arap ve türkçe yazm. nr. 57338, var. 9a-11b.

10 **Havâdisü'd-dühûr fi mada'-eyyâmî ve 'ş-şuhûr**, Aya-sofya kütüp. arapça yazm. nr. 3185, I, s. 277. W. Popper nşr.: **Extracts from Abû 'l-Mahâsin İbn Taghri Birdî's Chronicle**, entitiet **Shuhur**, I, Berkeley - California, 1930.

11 **İbn Taghri Birdî's Annals**, entitied **An-Nujum az-Zâhira fi Mulûk Mısır wal-Kâhira**, Edited by W. Popper, VII, Berkeley-California, 1926.

12 Bu yazının tab'î sırasında göremediğimiz, İstanbul'un Fâtili tarafından zaptı haberinin gelmesi üzerine yapılan şenlikleri anlatan, bir Memlûk kaynağından bizi haberdar eden A. Ateş'in **Orins'de çıkan şu makalesine bk. Kastamonu genel kitaplığında bulunan bazı mühim arapça ve farsça yazmalar: Ali b. Ahmed el-Sehâvi el-Hanefî, Târih-i Mısır** (809-887 seneleri arasındaki vukuâtı ihtiva eder) = V/1, 1952, s. 45, nr. nr. 52.

Bundan sonra muasır olarak Dukas'ı zikretmek icabeder. Bk. *Ducæ Michaetis Ducæ nepotis historia Byzantina recognovit et interprete italo addito Supplevit Bekkerus, I, Bonnae, 1834, s. 270 v.d.* (Bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 126 v.d.). Ve bir de bk. Migne, *Patrologia, c. CLVII, Paris, 1866; Corections par A. Mullah, Conjecturen, Berlin, 1852.*

Şahit olmayanların başında Laonikos Chalkokondiles geliyor. Bk. nşr. Darko, *Laonici Chalcocondylae historiarum demon Iratfones, Buhapestini, 1922-1927, II, 131 v.d.* Fransızca trc.: Chalcondile, *L'histoire de la décadence de l'empire Grec etc...* trad. en français V. Bourbonnois, Paris, M. DC. XX, s. 217, 218, 224-227; ayrıca bk. *Histoire Générale des Turcs, Contenant l'histoire de Chalcocondyle*, trad. par Blaise de Vigenaire, I, Paris, 1662 (bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 230 v.d.).

Yine muasırlarından olup, şahit olmayanlardan oiri Kritoblos'dır. Bk. *Tarih-i Sultan Muhammed Hân-ı sâni*, trc.: Karolidi, İstanbul, 1328, T O E M ilâvesi, s. 23-85. Fâtih devri ricalinden olup, Fâtih'in cülûsundan itilaberen on yedi şenelik vekayii kaleme almıştır. Ayırn şr. için bk. Critobule d'Imbros, *Bics tu Moameth. en cing livres*, éd. C. Müller, *Fragmenta Historicorum graecorum, c. V, Paris, 1870*, et Dethier, *fransızca tercümesi ile birlikte*, bk. *Mon. Hist. Hung.*, c. XXI; Ubicini, tahlilleri hakkında bk. *l'Annuaire de l'assoc. des études grecques, Paris, 1871.*

Müellifi meçhûl "*Historia Turcorum (1373-1512)*", Roma, *Bibliotheca Vaticana, Codices Barberiniani*, nr. 111. Grekçe olan metne ilk defa işaret eden S. Ricci olmuştur. Bk. *Liste sommaire des manuscrits grecs de la Bibliotheca Barberina, Revue des Bibliothèques, 17 (1907), s. 81-125.* Bu grekçe Osmanlı tarihinin ehemmiyetine Gy. Moravcsik ve G. The. Zora (*İstanbul'un zaptı ve Fâtih II, Mehmed'in hükümdarlığı, rumca, Atina, 1952*) nazar-ı dikkati çekmişlerdir. Bu metnin türkçe tercümesi için bk. Dr. Şerif Başta, *XVI. asırda yazılmış grekçe anonim Osmanlı tarihine göre İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, Beşten, cilt XVIII/69, 1954, s. 51-82.*

Hierax (1461 yılına kadar geçen vekayii ihtivâ eden manzûm, 734 beyit, Osmanlı tarihi veya İstanbul'un fethi hakkında figan-nâme) = Metin: nşr. Ph. A. Dethier: *Monumenta Hungariae Historica, XXI/1; Sathas nşr.: Threnos e dia ten Ton Turkon Basileian, Bibliotheca graeca medii aevi, t. I, Venise, 1872.* Ayrıca bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, s. 156 v.d.; ayn. mll., *Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hierax, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, X, 1932-1934.*

4. Lâtince ve diğer kaynaklar:

Leonard de Chio (évêque de Mitylene), *De urbis C.P. Jactura Captivitateque veya Historia Captae a Turcis C.P.*, nşr. l'Ecuy, Paris, 1823; nşr. Migne, t. CLIX ve nşr. Dethier, ve De Lesbo a Turcis Capta (Pie II. ye mektup), bk. K. Hopf, *Chron. greco-romanes. İstanbul'un sukutu ve kendisinin esâreti hakkında mektuptur. 15 Ağustos 1458'de Sakız'da yazılmıştır. İstanbul'un muhâsarası sırasında şehirde bulunuyordu.*

Le Cardinal Izidore, *Lamentatio*, bk. Migne, t.

CLIX. İstanbul'un fethinde şehirde bulunuyordu.

Anonim, *Historiola quae inscribitur C.P. nae civitatis expugnatæ Conscripta anno 1459*, nşr. K. Hopf (*Mon. Hist. Hung.*) 1459'da yazılmış muhtasar İstanbul'un muhâsarası tarihi.

İskender Nestor, *Provest o Tsarigrad* (Çarigrad hakkında bir hikâye) = Rusca, nşr.: J. J. Sryezni-jevshy, Pétersbourg, 1854 (*Mém. de l'Acad. des Sc.*). Fransızca trc. nşr.: Dethier, *Mémoires d'un Janissair Polonais, témoin oculaire et actif du siège et de la prise de C.P.*, etc., éd. et trad. Th. d'Oksza, muhâsara esnasında Fâtih'in ordusunda bulunmuş olan bu Polonyalı Yeniçeri eserini 1498'de Polonya lisam ile yazmıştır. Anonymus Moscovita (Nşr. ve trc.: Dethier).

Nicolo Barbaro, *Giornale dell'assedio di Constantinopoli 1453*, nşr. E. Cornet, Vienna, 1856. Türk. trc. Ş.T. Diler, *Kostantiniye muhâsarası Ruznâmesi, 1453.*, İst., 1953, İst. Fethi Derneği neşriyatı.

Zorzo Doffin, *Asseido e presa die Constantinopoli nell'anno 1453*, nşr. George M. Thomas, *Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453*, München, 1868. Türk. trc. Samim Sinanoğlu - Suat Sinanoğlu, 1453 yılında İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, Fâtih ve İstanbul, I. c'd. I. sayı, 1953, s. 19-62.

Aeneas Sylvius, *Tractatus de captione urbis C.P. anno 1453.*

Angelus Johannes Zaccharias, *Podestà de péra, E. pistole de excidio C.P. no*, nşr. S. de Sacy, *Not. et extr.*, XI, Paris, 1827, s. 75-79, *Atti della Soc. lig.*, XIII, s. 229-233.

Ankaralı Abraham, *İstanbul'un zaptı hakkında manzum mersiye (ermenice)* bk. K. Patkanian, *Ermeni edebiyatı bakıyeleri (ermenice)*, Moskova, 1884, *Ararat Dergisi (ermenice)*, Eçmiadzin, 1895, s. 465-469. Fransızca trc. Ed. Boré, *Elégie sur la prise de Constantinople, Nouv. JA, 1833, pp. 271-278.* bk. Eremya Çelebi Kömürcüyan, *İstanbul tarihi*, trc. H. Andreasyan, İst. 1952, s. 81. not. 3., Çamçıyan, *Ermeni tarihi (ermenice)*, Venedik, 1784, III, s. 499 (burada grek ve latin kaynakları da kullanılmıştır. Bk. III, s. 492-500). Abraham fethi esnasında Galata'da bulunuyordu.

Giovanni Maria Angiolello, *Historia Turchesca (1300-1514)*, nşr. Donado da Lezze, Bucureşti, 1909.

Ricoldus (Prisonnier des Turcs et Janissair), *De vita et moribus Turcarum*, Paris, 1509.

Yine muhâsaraya şahit olanlar arasında, Ubertini Pusculo'nun İstanbul'un fethine dair manzum dört kitabı (13) ile Fransızken rahibinin, 4 Temmuz 1453'de şehrin muhâsarası hakkındaki eserini (14) de zikretmek icabeder.

5. Muhtelif tetkikler.

a) İstanbul'un zaptına dair monografiler.

1) M.M. Stasüleviç, *Osada i vzyatiye vizai turkami (İstanbul'un Türk'ler tarafından muhâsara ve zapt edilmesi)*; *Uçeniye Zapiski*, 2. kısım Imp. Akad. Nauk" mecmuasında Kitap I (1854), 65-176. Müellif Bizans kroniklerinden istifade etmiştir.

2) A.D. Mordtmann, *Belagerung und Eroberung Constantinopoles durch die Türken im Jahre 1453*, Stuttgart ve Augsburg, 1858. Esas olarak N. Barbaro'nun eseri

almıştır. Osmanlı kaynaklarından da bazı iktibaslar mevcuttur.

3) Ad. Ellissen, *Analekten der mittel und neugriechischen litteratur*, Leipzig, 1855-1862, V, cild. 3, cildde müellif İstanbul'un Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkında bir monografi yazmıştır.

4) J. N. Krause, *Die Eroberungen von Konstantinopel im XIII-en und XV-en Jahrhundert nach byzantinischen, frankischen, türkischen Quellen und Berichten*, Halle, 1870. Daha ziyade bir toplamadır.

5) H. Vast, *Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs*, *Revue historique*, XIII (1880, s. 1-40).

6) E. A. Vlasto, *La prise de Constantinople par les Turcs en 1453*, *Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France*, XV (1881), s. 104-129., ayn. müel., *Les derniers jours de Constantinople*, Paris, 1883.

7) G. Destunis, *Bizans surlarının tarihi ve topografik hülasası* (Rusça), Odesa 1887. Ayr. bk. *Jurn. Min. Nar. Prosv*, 1889, s. 213, 225.

8) P. D. Pogodin, 1453 senesinde Bizans'ın Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkındaki menbaların hülasası (Rusça) = *Jur. Min. Nar. Prosv.*, 1889, s. 117-258.

9) Ch. Mijatovich, *Constantin the last emperor of the Greeks. The conquest of Constantinople, A. D. 1453*, London, 1892.

10) Stasioulévitch, *Siège et prise de Byzance* (rusça), *Mém. de l'Acad. des sc. de Pétesbourg*, 1854.

11) A. Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille, 1882, Ayn. Müel., *Die letzten tage von Byzans*, *Mitteilungen des deutschen Exkursionsklubs in Konstantinopel*, Kons., 1893-1895, Deft. I, s. 34-47., Def. II, s. 1-21.

12) L. Fincati, *La Presa di C. P.*, *Rivista Marittima*, Mayıs, 1886, Roma.

13) A. G. Paspatis, *Poliorkia Kai Hhalosis tes K. P. hypo ton othomanon en etei 1453* (İstanbul'un muhasara ve zaptı), Atina, 1849.

15) İstanbul'un zaptı hakkında yazılmış bir Venedik kroniğinin hülasa ve nşr.: Thomas, *Sitzungsberichte der k. Bay. Akademie d. Wissens*, 1868).

16) A. A. Bernardakis, *La prise de Constantinople 1453*, Athènes, 1907.

17) G. Th. Zora, *İstanbul'un zaptı ve Fâtih II. Mehmed'in hükümdarlığı* (rumca) = Atina, 1952.

18) Saad-ed-Din, *Relation de la prise de Constantinople par Mahomed II.*, trad. du turc par Garcin de Tassy, paris, 1826 ve Michaut, *Biblioth. des croisades*, t. III, 1853. İngilizce trc. Gibb. Glasçow, 1879.

19) Dr. P. A. Dethier, *le Bosphore et Constantinople by the Turks*, London - New York - Bombay, 1903, s. 334 v.d.

21) Gustave Schlumberger, *La Siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs en 1453*, Paris, 1915. Türk. trc. M. Nahit, *İstanbul'un muhasarası ve zaptı*, İst., 1331.

22) Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un fethi*, İst., 1949.

23) Fâtih Sultan Mehmed han-ı sâni ve İstanbul'un fethi, nşr. M. Şerif Çavdaroğlu, İst., 1953.

24) L. Massignon, *Textes prémonitoires et commentaires mystiques relatifs à la prise de Constantinople par les Turcs en 1453 (= 855 H.)*, *Driens VI/1* 1953, s. 10-17.

Şu iki makaleye de bak.: Prof. C. Amantos, *La prise de Constantinople*; N. Moschopoulos, *La siège et la prise de Constantinople selon les sources Turques*, *Hellenisme contemporain*. Her iki makalenin tenkidi için bk. Feridun Dirimtekin, *Fâtih ve İstanbul*, II, cind, 7-12, sayı, s. 275-282.

b) Yardımcı eserler:

Bizantinolog ve türkologların umumî tarihleri:

Ham materyalin ilmi bir şekilde işlenmesi suretile, İstanbul'un zaptı, Bizans tarihine hasredilmiş eserlerde de tetkik edilmiştir. Meseâ bk.

Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, Paris, 1836, XXI, s. 226 v.d.

G. Finlay, *Histoire of the Byzantine and Greek Empires from 1052-1453*, London, MDCCCLIV, s. 620 v.d.

Michaud, *Hist. des croisades*, III (1853).

Türkiye hakkında yazılmış umumî tarihlerde de yine geniş teferruat bulmak mümkündür. Meseâ bk.

Hammer - Purgstall (Josseph von), *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 10 cind. Pest, 1827. Ayrı bir nşr. 4. cild. Pest 1834 - 1836. Fransızca trc.: *Hist. de l'Empire Ottoman*, trad. de l'Allemand par S.-S.-Hellert, 18 cild, Paris 1835-1844; Ayn. nşr. par Dochez. Türk. trc. M. Ata, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, 1329-1337.

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, 5 cild, Hamburg, 1840, I, s. 799-855 (Menbalarından bir çok iktibaslarda bulunuyor).

N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, 5 cild, Gotha, 1908-1913. II, s. 3-38 (Üslûbu çok sade olup, umumiyetle pek itimat edilmez).

Ayrıca şueserlere bakınız:

VL. Mırmıroğlu, *Fâtih'in donanması ve deniz sa-vaşları*, İst, 1946.

VL. Mırmıroğlu, *Fâtih Sultan Mehmed II devrine ait tarihî vesikalar*, İst., 1945.

F. Babinger, *Mohamet II le conquérant et son temps (1432-1481)*, Paris, 1954.

Dr. Selâhattin Tansel, *Osmanlı kaynaklarına göre Fâtih Sultan Mehmed'in siyasi ve askeri faaliyetleri*, Ankara, 1953.

K. Papargopoulos, *Elen milleti tarihi* (rumca), Atina, 1925, V, s. 328 v.d.

II. Muhasaraya dâir hususî tarihler:

Yukarıda kaydedilen muhtelif mahiyette kaynaklar arasında, hususî sûrette muhasaraya dâir tarihler, mühim yer ahr. Bunlar, bilhassa, vukua gelen savaşların cereyan tarzı, safhaları ve neticeleri bakımından, —birinci derecede ehemmiyetli birer kaynak olmaları icap eder. Hemen ilâve edelim ki, bizde yazılmış bu

13 1. kitap 590, 2. kitap 558, 3. kitap 770 ve 4. kitap 1088 beyti havidir. Bk. nşr. Dethier (*Mon. Hist. Hung.*).

14 Bk. Muratori, XVIII, s. 701, Rapporto del Superiore del Franciscani, presente all'assedio ed alla presa di costantinopoli, nşr. Dethier.

cins eserlerde bu neviden malûmat ya hiç yoktur, veya pek sathi ve noksandır.

I. Yerli Tarihler:

Tâci-zâde Cafer Çelebi, *Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi*, ngr. TOEM, İst., 1331. Elde mevcut bu kabil yerli kaynakların —ihtimâl— ilkidir. Eserin müellifi olan Cafer Çelebi —daha ziyade Tâci-zâde— (ölm. 1515), devrinin —yani Bayezid II. ve Selim I. devri— münşileri arasında mühim bir mevki işgal etmesine rağmen (15), mezkûr eserinde İstanbul'un muhasarası ve zaptı hâdisesini, gerekli şekilde nakledememiş, lüzumsuz birtakım tasvirlerle girişmiştir. Meselâ "... düşünbîh günü olıcak müslimanlar câmelerini pâk idüp vasiyet nâmelerini yazdırup, gaza niyetine hazır ve müheyya oldılar. Ahşam olup felek ordusunda nücüm... zuhur idecek orduy-ı hümayunda dahi şenlikler ve şâdilikler suretin gösterüp, âmme-i leşker çadırları öninde firâvân şem'ler yakup, her güşeden tehliil ve tekbir âvâzi göklere derk-derk oldı... Bir zaman bu uslûb üzere şenlik ve şâdilik itdikten sonra bir lahza dahî halk yatup, âsâyiş eyledi. Çün gicenin sülüsâm geçüp sülüs-i âhiri kaldı... .. her kişi yerinden kalkup, gaza niyetine sâz u selebin kendüye rast itmeğe başladı (s. 17-18)". (Eserin sadeleştirilmesi hakkında bk. Şeref Kayabuğazı, *(Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi, İst., 1953)*).

Mehmed Selim (ölm. 1726), *Tarih-i feth-i İstanbul*, bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 258.

Mehmed Es'ad (İmam-zâde) (ölm. 1276/1859, 1860), *Feth-i Kostantiniyye, İst., 1285*, s. 22 v.d.; Türk. yzm. Hüsrev Paşa ktp. nr. 439. Mahmud II.'nin emrile yazılan eserin ehemmiyeti, bilhassa, "le-tuftahanne..." hadîsinin izahındadır. Burada, Suyûtî (ölm. 1505)'nin el-Câmi'u 's-sagir'inde zikrettiği râviler tekrar edilmiştir (bk. 5-7). İstanbul'un muhasarası ve zaptı —Fâtih'in İstanbul'u muhasara ve zaptı mevzuubahs olduğuna göre— yalnız Hoca Sa'dü'd-din ve Kâtib-çelebi'den istifade edilmiştir.

Ahmed Muhtar, *Feth-i celil-i Kostantiniyye*, ngr. M. Tahir, İst., 1316, Basılmamış ikinci cildi, yazma halinde Üniversite K.'ndedir. Müellif, şark ve garp kaynaklarına müracaat etmiştir.

Ayasofya'dan bahsedilen bir kısım eserlerde de İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili malûmata tesadüf olunuyor. Meselâ Ahmed b. Ahmed el-Münşî el-Ceylânî, *Kitâbu zikri ka'fai Kostantiniyye ve binâi Ayasofyâ fi't-târih*, Ayasofya ktp. Fars. yzm. nr. 3124. Mezkûr nüshada (var. 5b) bulunan Bayezid II.'e duadan anlaşıldığı üzere eser 895 h'de yazılmıştır (var. 73a).

Tevârih-i şehri-i Kostantiniyye, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. Türk. yzm. nr. 0/39 (Selim I.'in cülûsuna kadar). Burada, Fâtih Sultan Mehmed'in, Boğazkesen hisarının inşası hakkında, Tekfur'a gönderdiği bir nâme kayıtlıdır: "Ben ki, İslâm padişahu Sultan Mehmed Han'ım, sen ki Kostantiniyye kıralısın, nâmem vüsûlunde gerekdir ki bizim için Rum-ili tarafından ..". bk. s. 213. Hemen kaydedelim ki bundan sonra verilen malûmat tarihî roman kabilindedir.

Hikâyetü tevârihi bi binâi Kostantiniyye ve fethi Kostantiniyye Sultan Muhammed, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. nr. 0/118.

Derviş Şems, *Kitabu târihi Ayasofya*, Ayasofya ktp. Fars. yzm. nr. 3025. Fâtih Sultan Mehmed zamanında yazıldığı anlaşılan bu eser de, Fâtih'in İstanbul'u zaptettiği ve ehl-i İslâm'ın Ayasofya'da namaz kıldığı tasvir ediliyor (var. 33b). Burada, Ayasofya hakkında verilen malûmat, müellif'in ifadesine göre, Fâtih'in emrile rumcadan tercüme edilmiştir (bk. var. rak 33b).

2. Ecnebi tarihler:

N. Jorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople*, *Académie Roumaine, Bulletin de la section historique*, t. XIII (Bucureşti 1927), s. 59-68, 106-128; Türk. trc.: Fazıl Işık-Özü, Adnan S. Erzi, *İstanbul'un zaptı hakkında ihmal edilmiş bir kaynak*, *Bel'eten*, XIII/49, 1949, s. 107-147.

Diğer ecnebi tarihler hakkında bk. 4. Lâtin kaynakları.

İbn Kemal, Târih.

3. İbn Kemal (Ahmed Şemsü 'd-din, Kemal-paşa-zâde) (16), *Târihu fethi Kostantiniyye*, Süleymaniye, Şehid Ali paşa ktp. Türk. yzm. nr. 2720/14. Kitap, içinde bulunduğu mecmuanın 199'uncu yaprağından başlar. Bu mecmuada, ekserisi İbn-i Kemal'e ait olmak üzere, tefsir, fıkıh ve tasavvufa dair 14 risâle vardır. Bk. *İstanbul kütüphaneleri tarih - coğrafya yazmaları kataloglar*, fas. 2. *Türkçe tarih yazmaları, İst., 1943*, s. 125.

Hemen söyleyelim ki, İbn Kemal'in İstanbul'un muhasara ve zaptı için yazdığı hususî bir tarih gibi gösterilmek istenen mezkûr eser, onun *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ında, aynı mevzua hasrettiği kısmın diğer bir sûretidir. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Bayezid II.'nin emrile yazıldığına (bk. Ali Emîrî ktp. nr. 25, Defter I, var. 15a) ve İbn Kemal'in babası Süleyman bey'in İstanbul muhasarasında bizzat bulunduğu (bk. Bihiştî) göre, İstanbul'un muhasara ve zaptı için bu kısmın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Gerek, Fâtih (17) (nr. 4205) ve gerekse Ali Emîrî (= Millet ktp. nr. 31) kütüphanesindeki *Tevârih-i Âl-i Osmân* nüshaları ile karşılaştığımız mezkûr eserde (18) müellif, hâdiseleri bazan tenkit eder mahiyette bir ifade kullanıyor. Bayezid II.'nin emrine uyararak, eserinde bir çok türkçe kelimeler kullanan müellif, ayrıca bir takım terkip ve istilâhara da yer vermiştir.

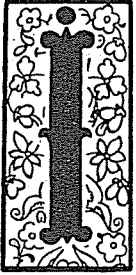
15 Biyografisi hakkında bk. M. Tayyib Gökbilgin, *IA*, III, s. 8-10.

16 İbn-i Kemal (1468-1534), Fâtih ümerasından Kemal paşa-zâde Süleyman bey'in oğludur. Kendisi, Fâtih, Bayezit II. ve Kanunî devirlerini idrâk etmiş bir devlet adamıdır. Bilhassa, Bayezit II. devrinde tanınarak, Kanunî devrinde Şeyhülislamlık rütbesine yükselmiştir. Biyografyası için bk. *İst ktp.*, s. 120 vd; Şehî *Tezkire*, 43; Lâtîfi, *Tezkire*, 79; Fr. Babinger, *G O W*, s. 61-63. Müellifin vefatı tarihi olarak 939 ve 940 senelerini gösteren muhtelif tarihleri için bk. Nişancı, *Târih-i Âl-i Osman*'a ilâve edilmiş ve muhtelif ölüm tarihlerini havi mecmua, Üniv. ktp. Türk. yzm. nr. 4144, Var. 3b.

17 Bu nüshanın faksimilesi için bk. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Defter, VII (= Önsöz, indeks ve içindekileri hazırlayan: Dr. Şerafeddin Turan, T.T.K. Yayınlarından 1. seri, nr. 5, Ankara, 1954.

18 Göremediğimiz diğer bir nüsha için bk. *Bibl. Nat. Mss. Turcs. Suppl. 157*, Var. 48a-77b; ayr. bk. Dr. Şerafeddin Turan, *ayn. esr.*, önsöz s. 6.

Rum mayası

ILKÇAĞDAN beri Akdeniz sahillerine sülükler gibi yapışarak ekseriyetleri teşkil eden işçi ve çiftçi milletlerin alnteri ve el emeği ile tabiatten istihsal ettikleri servete olanca dessashğı ile göz dikmiş olan bu tama'kâr millette ahlâki manada "seciye" aramak mümkün olmadığını görerek hakiki tabiatlerini ifade için "Maya" tabirinden daha münasib bir kelime bulamadım. Eski Yunanlılarla bugünkü Rumlar arasında ne derece irki, harsî ve ahlâki akrabahklar bulunduğunu antropolojistlere etnografya ve tarih âlimlerine bırakıyorum. Bu babda bildiğim bir şey varsa o da bugün eski Yunanlıların hangi kavme mensup insanlar olduğunu antropoloji bakımından bilen hiç bir kimsenin bulunmadığıdır. Ümanistlere bakılırsa Avrupa hürriyet ve san'atının beşiği eski Yunanlılardır. Asırlardan beri devam eden bu kuvvetli propagandanın ilk kahramanları inhitat ve tereddiden geldikleri yere gitmek üzere İstanbul surları içine kapanacak kadar aslına rücû etmiş dessas Bizans'ın düşmesinden sonra Avrupa'ya kaçarak mazlumlar maskesi takınan müteassıp Rum Papazları ile ilim ve irfanlarını tezvirkâr bir siyaseti diniye ve irkiyeye âlet ittihaz eden İstanbul allâmeleridir. Garbe İslâm nefret ve taasubunu ilk aşıl原因 Bizans mühacirleri İslâmiyet ve bilhassa Türklük hakkında iftira propagandasına daha o vakitte başladılar. Bizans'ın asırlar süren ahlâki ve içtimai tefessuhunda bu eski Rumlar zaten zaif olan seciyelerini büsbütün kaybetmişlerdir. Yalan söylemek, iftiralarda bulunmak, hatır ve hayale gelmeyecek dessashlıklarla dedikodular yapmak Bizans Rumlarının ötedenberi çok alışmış buldukları şeyler olduğu için bu propagandayı Garp Ortaçağının ateşli ve dindar muhitinde çok habis bir maharetle yapmağa muvaffak oldular. Her şeyden evvel macera arayan Şovalyeler de dinî vecdin tesiri altında buldukları için bu propagandalardan Garbda Bizans Rumluğuna taraftarlık eden mahdut bir zümre teşekkül etti. Halbuki Latinliğin vuzuh ve hakikati seven dürüst ve dürüst zekâsı büyük ekseriyeti ile bu safsatalara aldanacak bir halde değildi. Zaten Bizans'a seciyesizliğinin cezasını veren Fatih'den evvel bu Latınlar değil mi idi?

Roma İmparatorluğunu taklitten başlayarak konduğu hazır mirasın servetile şımarık bir azamet ve ceberûta vasıl olduktan sonra Garb Kilisesine arka çevirmekle taasubunu Şarkta yaymak istiyen Bizans, meşhur "Ayasofya"nın şa'saası ile Şark Hıristiyanlarını rumlaştırarak, bu sayede genç ve dinç İslâmiyetle bahadır ve temiz Türklüğün kuvvetli seviyesini kırarak bir kin ve taasub kal'esi vücude getirmek istedi ve bunda uzun müddet muvaffak

gibi oldu. Zira başlıca dayanağı Hıristiyanlığa karşı ümmet duyguları ile dolu, genç muharip, siyasette tecrübesiz Balkan İslavları ile İmparatorluğun azim serveti idi. Nitekim Bizans bunları da kendisi gibi hünhar, zalim ve mütaassıp yaptığı için Balkanlar şimdi de siyasetle zulmü ayıramıyacak halde-dirler. Bunların medeniyet heveslerine rağmen çete ve taassub siyasetlerinden vaz geçmemeleri hep Bizans'ın aşladığı Rum mayası ile izah edilebilir. Hiç korkmadan denebilirki Bizans Rumununun mayası "Zulüm, İşkence, Kan, Desise" ile yoğrulmuştur.

Bizans'daki ceza barbarlıkları, burun, kulak kesmeler, göz çıkarmalar, idamdan önce en canyakıcı işkencelerle zevk almaların hikmeti hep Rum mayasındadır. Hele İstanbul Rumları bu hususta şeytanlara bile gözyaşları dök-türecek kadar habistirler. Rumlar hakkında verdiğim bu hüküm tarihidir. Nitekim geçenlerde İstanbul'a gelen Sorbon Bizans Tarihi Profesörü Charles Diel, "Bizzance" adlı eserinde İstanbul Rumlarının kendi İmparatorları Andronic Kominius hakkındaki işkencelerini şöyle tasvir ediyor: "Rum milletinin mazlum kurbanlar üzerine ne hatır ve hayale gelmez vahşet ve işkence saldırganlığı ile atıldıklarını herkes bilir. Bu binlerce akibetten birini, Kominius'un macerasını anlatayım Bu öyle bir facia ki çağdaşlardan biri (Bu vahşete hiç bir insan kalbi tahammül edemezdi.) diyor. Gerçekten tahtından indirilen Hükümdar halkın her türlü tahkirlerine terkedildi Dişleri kırıldı, sakal ve saçları yolundu, kadınlar tarafından hangerlerle dürtüldü. Daha sonra gözleri oyuldu ve hemen çıplak halde uyuz bir devenin üzerine tersine bindirilerek İstanbul sokaklarında dolaştırıldı... Nitekas'ın tasvirine göre halkın bir kısmı başına odunlarla vuruyor, bir kısmı burun deliklerine tezek tıkıyor, bir kısmı da yüzüne süngerlerle pislik fıskırtıyorlardı. Böğrüne şiş saplıyorlar, taş atanlar da vardı. Saray nedimelerinden biri mutbaktan getirdiği bir tencere dolusu haşlar suyu Hükümdarının yüzüne dökdü. Nihayet Hipodrum'a — bugünkü Sultanahmet meydanına — gelinerek dikili iki kazık arasına bir koyun gibi başasağı asıldı. Seyircilerden biri kılıcını ağzına sokarak olanca kuvvetile tâ bağırsaklarına kadar tıktı... Bu gibi misallerin Rum tarihinde sonu yoktur. Bu millet bütünü ile kan, şehvet ve ölümsever. Siyasi ve dinî hasımlarına karşı ihtirasları tahrik, hiddeti feveran, kini galeyan etti mi dünyanın vicdan azabı nedir bilmiyen bu gaddar insanları olurlar...

Dindar olmaktan ziyade hürufeci olan Rumlar Hıristiyanlığı da kendi vahşetleriyle ifşat etmişlerdir... Bunun için Garbin Hıristiyanlığı ile Şark Hıristiyanlığını ne ahlâk ve medeniyet, ne de hak ve adalet bakımından birbirile kıyas etmemelidir. Her din gibi Hıristiyanlık ta beşeriyete bir hayli hizmetler getirmiştir. Fakat bunların asıl hassasını Rüm mayası bozmuştur:

Rum, seciyesizliği yüzünden zekâsını her türlü hiyellere açık bulundurabilirdiği için bütün dünyada hiç güvenilmiyen bir millet olarak tanınmıştır. Rum deyince Garb'de, Şark'da ilk hatıra gelen hırsızlık, yalancılık, ahlâksızlık ve hainliktir. Bu hükmü veren biz değiliz. Bakınız Prof. Ch. Diel ne diyor: "XI. asırda yaşayan Mikaili Psellin Bizansın yetiştirdiği dikkate şayan bir âlim. Zekâsının üstünlüğü ile... geniş bir merakla her şeyi öğrenmiştir. Eflatun'a karşı beslediği sevgi ile Rönesans devri adamlarını andırır... Muharrir, mualim, katib, hoş sohbet, açık fikirli bir adam... Ahval icabı Saraya girdi: Yirmi sene içinde dört Hükümdara nazırlık etti... İyi nutuk söyler, belig mektuplar yazar, fakat ahlâk mayasından mahrum olduğu için zamaneye uymağı her şeye tercih ederdi. Sarayın cazibesi ile... mestoldüğü için mevkiini bir türlü terkedemezdi... Hile âleminin kucağına atılmış olduğundan bütün kabasetik entrikacı oldu. Rivayete bakılırsa kaleminin bir silâh olduğu için onu satmaktan fazla bir şey yapmadığı söylenmiştir. Sipariş üzerine eski dostları hakkında itihamnameler yazdığı muhakkaktır. Alçakcasına ihanet ettiği kimselere sonra yerine göre tarziyeler yazmaktan çekinmezdi... Denebilirki Bizans Sarayı adamlarının en mükemmel nümunesi bu en yüksek Bizanslıdır. Zira ancak Bizans'dadırki en yüksek zekâ ile en alçak seciye birbirile imtizac edebilir. (1)

(1) Bk. Ch. Diel: Byzance, sf. 159

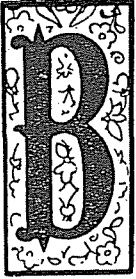
«Fethin 515.ci Yıl dönümü

münasebetiyle»

Fâti'h'in gâyesi

● ÖMER KIRAZOĞLU

Yüksek Mühendis

UNDAN 515 sene evevl, yâni 1453 senesinde, İSTANBUL'u fetheden, genç Türk hâkânı, FATİH SULTAN MEHMED HAN, bu fetihlerden maksadımın ne olduğu sorulduğunda, cevaben:

“İmtisâl-i [câhidü fillâh!] oluptur, niyyetim.
Din-i İslâmın mücerred gayretidir, gayretim!

Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i Ricâlullah ile,
Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir niyyetim!.

Enbiyâ ü Evliyâya istinâdım var, benim;
Lutf-ı Haktandır hemen ümmid-i fethu nusratım.

Mâl u cân ile nola olsam cihanda ictihâd,
Hamdüillâh var gazâyâ sad hezâr râğbetim.

Ey Mehemmed! mü'cizat-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Ümarım gâlib ola â'dây-ı dine devletim!...”

demmişti.

Bu şâhâne duyuşturd ki, o muazzam muzafferiyete erişiş sağlamıştır.

Beyitleri birer birer Şerh edelim:

Onun nesli olmakla iftihâr ettiğimiz Ulu hâkân FATİH SULTAN MEHMED HAN diyorki:

“Benim niyyetim, ALLAH'ın”

[ALLAH YOLUNDA CİHAD EDİNİZ!] emrine uymaktır. Ve İslâm dininin verdiği mücerred ve mutlak gayret de benim gayretimdir. Zirâ kırtarıcı din, selâmet dini, akıllı insana gerçek yolu

göstermektedir. Hakkın emrinin, saâdete kavuşmanın, ilmi hayra hizmet ettirmenin, huzura varmanın USÛL'ü ondadır. İnsanlık için aranan içtimâi, hukûki, iktisâdi ve ahlâki düzen onun esaslarıdır.

Ben bu esasları tatbika ve cihâna yaymağa kendimi, hakkın emriyle, vazifeli görüyorum...”

*

“Cenâb'ı HAKK'ın fazlı, keremi, mevcûdatta meknuz kudreti ve kâinatı saran Rahmeti ve ALLAH yoluna kendini adayan recüllerin (mücâhidlerin) himmeti ile, islâmiyetten, yâni hakikatten nasibi olmayan ve ona karşı koyan, küfür ehlini baştan başa kahreylemek niyetindeyim. Zirâ bu küfür ehli, her kötülüğün başı, bozguncu ve sapıklığın tâ kendisidir. İlimi şerre âlet eden, keyfi için Dünya'yı yakıp, yıkan, Nur yerine zulmeti koyan, iktisâdi yem vaadleri ile, insanlığı hayvan sürülerine geviren bunlardır. Namus, şeref ve izzetten âzâde, behimî hislerle âvâre, yığın yığın gürûhun türemelerine bunlar sebep olmaktadır...”

*

“İlmin, felsefenin üstünde, HAKKI, hakikâtı bildiren, âleme nizam veren, yetiştiren, geliştiren RAB BÛL-ÂLEMİN'i tanıtan ve O'nun emirlerini tebliğ eden, Dünya düzeni ve Bakâ hayatı için doğru yolu (SİRÂT-I MÛSTAKİMİ) gösteren HAK elçilerine (ENBİYÂ ya) ve onların yolunda, yetişmiş, ermiş, erenlere (EVLIYÂ ya) dayanmışım.. Onları önder bilmişim. Onların yaptıkları gibi gerçek düzene, mes'ud hayâta insanlığı kavuşturmak istiyorum. Bu uğurda hemen yardım görmekliğim ve FETİH ümidim, HAKK'ın lutfundandır!... Zira bu onun emrettiği bir iştir...”

*

“ALLAH'a hamd olsun! benim HAK yolunda yüzbinlerce gâzâyâ râğbetim, itibârım ve onun emrine inkiyâdım vardır. Buna göre Cihanda mal ve can ile berâber cihad etsem ne olur?: Elbette cihad edeceğim.. İnandığım HAKKI, bildiğim İLMİ Dün-yaya yayacağım ki, beşeriyet huzur bulsun, ben de huzur bulayım!...”

*

“Ey MEHEMMED! ismini taşıdığın ve âlemlere rahmet olarak yaratılan ve yaratılmışların en güzeli bulunan, HAKKın son elçisi, beşeriyetin tek kırtarıcısı, AHMEDİ MUHTÂRın, fethi, 900 sene önceden bildiren mü'cizeleriyle, akılları hayrette bırakan örnek usul, gayret ve hizmeti ve RABBın tevfiik ve hidâyeti ile Devletimin, DİN DÛŞMANLARINA gâlib olacağını umarım!...”

*

Koca FATİH'in bu son cümlesinde ki yakarışın neye hasredildiğine dikkat edersek, bütün devirlerde içtimâi ve siyâsi mes'elelerin çözümlerini bulmuş oluruz.

Hazret:

“Devletinin, din düşmanlarına gâlib olmasını istiyor...”

*

İşte tuğran, işte Feth'in arması;
 Saçlarında taşır zafer perisi.
 Dokunulmaz ona eller ürperir;
 Bir arslan kudretî titriyor kında,
 Kabzasında gibi sıcaklığı elinin
 Bir ordu heybeti var kılıcında.
 Babanı sevince garkettiğin gün,
 Edirne'de Ezân-ı Muhammediyle
 Boşa vermemişti sana adını
 Seni ve ordunu öven Resûl'ün,
 Her biri bir ırka yetecek kadar
 San'atkâr, bahâdır, âdil sultanlar
 Ancak senin torunların olabilirdi.
 Muhibbî'nin ihtisâmlı adâletinde,
 Sultan Selim Hân'm, o yıldırımların—
 Gözlerini kamaştıran şahlamışında,
 Ve altın ilhamlarında bir bestekârın
 Devâm eden bir cevher vardı senden...
 Farklı değil gemilere emrinde
 Dalga dalga denizlerle karalar;
 Sahralarda yelken açıp uçacak bir gün
 Deryâlara sultan olan torunları var...
 Sınmış gibi dokunduğun herşeye
 Bir başka güzellik, başka bir esen,
 Asırlarca pırl pırl kitablarında
 Gözlerinin nûru mudur şu hârelenen?
 Şimdi kubbe kubbe Boğaz, Marmara,
 En derin gururla burda yükselen,
 —Bu Türk ve müslüman diyarda— türbe'n.
 Allah'a yükselen kubbelerdedir
 Renk renk, nakış nakış duâlarımız;
 Bâzan karanfildir, bâzan lâledir
 Güller çimilerle temiz rûhumuz...
 Atlarının yelesine benzemek için
 Enginlerde hâlâ koşar beyaz dalgalar;
 Denizlere uçuşuna özenir gezer
 Ufuk ufuk, sarhoş gibi hâlâ bulutlar...
 Gizli bir mûsikî olur yayılır
 Her akşam hâtıran tâ ufuklara;
 Önünde Divân'm gibi açılır,
 Her ânda, bir başka renkte Marmara.
 Her bahar, bir sabah gün başka doğar;
 Dallar, büyülenmiş gibi, titreşir;
 Bir derin ürperiş gezer sularda;
 En büyük gününü yaşar bu şehir...
 Her bahar, bir akşam, gün başka batar,
 Sarar ufukları bir sihirli renk,
 —Asırlar ötesi dün kadar yakın:—
 Tekbir seslerinde boğulur erir

Fâtih'e

Sanki son duâsı gene Bizans'ın...
 Bir türkmen atında o genç kasırğa,
 Dolaşır bir ânda bütün sûrları;
 O beyaz nûr, gezer, şehri garkeder
 Huzûra, sükûna ve îtimâda...

Akşam değil, bu, kanad gölgesidir
 inen perde perde Yedi-Tepe'ye.
 Taptâze hâtıran şimdi dolaşır
 Kalbinde her şeyin, denizin, dağın...
 Sanki bıraktığın yerde otağın!

Her bahar, bir sabah gün başka doğar,
 Zafer türküleri gelir enginden,
 Yavaş yavaş ufuklarda açılır
 Bir bahar gecesinin büyük sedefi:
 Feth'in incisidir şimdi yükselen;
 Ne bu doğan her zamanki günümüz,
 Ne serpiyen bildiğimiz yedi renk.

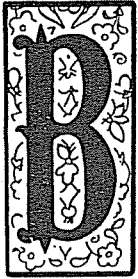
Batan günler kadar güzel ve vakuur,
 Bu zaferin ey bahtiyar şehidi,
 Ulubath'm, bu gün için doğmuşsun.
 Bir ipek yastıktır sana kayalar;
 Dudaklarında tebessüm, şehâdet, huzûr,
 Bulutlarla, rûhun'a sarmaş dolaş
 Başucunda en şerefli sancakların:
 Gittikçe yükselir, gittikçe büyür,
 Baştan başa göğü sarar gibidir;
 Bu manzara gözlerinde ebedileşir...
 Yiğitim, ufuklar ve akşamlar gibi,
 Bir âleme kapandı gözkapakların.
 Başucunda dalgalanan bu sancak,
 Bir büyük paşanın elinde yarın —
 Otranto'da tıpkı böylecesine,
 Şafaklar dolusu dalgalanacak...

Her bahar, bir akşam gün başka batar,
 Hisâr'dan adını okur yıldızlar,
 Sarar ufukları bir büyülü renk;
 Kapında —bir millet gibi her biri—
 Târih'in en büyük cihangîrleri:
 Elllerinde taçlarından bir çelenk,

Doğ. Dr. NİHAD M. ÇETİN

Feth'in 515. Yılı münasebetiyle

Prof. Ziyaeddin Fahri
FINDIKOĞLU

İR düşünceye göre tarihçesi 1453 ile başlayan İstanbul Üniversitesinin bir şubesi de II. Meşrutiyet öncesi Ulûm-ü Şer' iye Medresesinin teşkil ettiği, sonraları organizasyon değişikliği geçire geçire oldukça mütekâmil bir İlahiyat Fakültesi haline geldiği malumdur. Bu fakülte az zaman içinde Garp'taki ve Şark'taki benzerlerine ulaşmış, tedrisatı ve bilhassa neşriyatı ile İslâm âleminin ve Oryantalistlerin dikkatini çekmiştir.

Fakat bu çok şeyler vadeden İlahiyat Fakültesi Cumhuriyet devrinde bir gaflet ve uzağı görmemezlik eseri olarak kapatıldı. Fakat memleketin kültürel gelişmesi bakımından çok faydalı hizmetleri dokunacak olan müesseseyi, aynı iktidar 1946-1950 arasında yeni devlet merkezinin üniversitesinde bir şube olarak yeniden vücuda getirdi. Bu yeni Fakültenin eskisini çoğu zaman arattığını ve hâlâ kendi elemanlarını tamamiyle bulamamış olduğunu, «oturmamış», «dâvâsız ve problemsiz» durumda bulunduğunu iddia edenlerin ne derece haklı oldukları ancak derinliğine yapılmış etraflı bir monografi ile anlaşılabilir.

Cumhuriyet devrindeki bu değişiklik, yani bir İlahiyat Fakültesi kurma işi sonradan genişlemiş, İmam-Hatip mektepleriyle, Y.İ.E. leri vücuda getirilmiştir. Sayısı şimdilik dört olan bu Enstitülerin bir müdetten beri Türkiye'deki mecmuacılık hareketine bir dergiyle katıldıkları, şimdi de 1453 ün 515. yıldönümünü kutlulama sayısı çıkarmaya çalıştıkları görülüyor. Her yıl değilse bile, her beş veya on yılda bir bu büyük hâdiseyi yeni nesillere, bilhassa bu nesillerin modern din adamı yetiştiren öğretim müesseseleri gençliğine tanıtmak aynı zamanda pedagojik mahiyeti haiz millî bir vazifedir.

- II -

Y.İ.E. gençliğinin bu asil hareketine bir yazı ile katılma teklifini aldığım zaman, gayri ihtiyari onbeş yıl önceki yuvarlak 500. yılı hatırladım. Pek ciddi olmayan 1953'ten hiç değilse bir kaç sene evvel yapılması gereken hazırlıklara dayanmayan bir anma merasimi, Ankara'nın hangi korkak, şuursuz ve şıarsız makamından geldiği bilinmeyen bir emirle durdurul-

muştu. Halbuki o sırada Fener Patrikhanesindeki kapalı odanın açılması, Ayasofya'ya hac asılması, Kıbrıs'ın Anadolu'ya atlama taşı yapılması.. gibi ideolojik kaprislerle bezemiş merasimler ve toplantılar Atina ve Selânik Üniversitelerinde birbirini takip ediyordu. Sırası gelince beş asırlık tarihçesinden bahseden Üniversite o makamlardan gelen "emr"e karşı hiç bir direnme göstermedi. Büyük ve değerli ruhiyatçımız Prof. Mustafa Şekip'in "Rum mayası" dediği mayanın ne olduğunu bilmeyen gafil ve tarih şuurundan mahrum bir politika böylece «Rum mayası» potasına düşmüş, neticede 500. yıl kendini bilenler için bir yas ve matem yılı olmuştu. Aradan geçen onbeş yıl içinde başında seçme münevverlerin bulunduğu (Fetih Derneği) ve teselli serpen neşriyatı müstesna, ne 1958 (505. yıl), ne de 1963 (510. yıl), ın matemli ağır havasını unutturacak bir harekete girişildiğini göstermedi. Şimdi dünya tarihinin istikametini değiştiren o büyük hadisenin 515. senesinde bulunuyoruz. Aynı gaflet devam ederken, 515. yılında da millî tarih şuurundan mahrum bir fikir anarşisi içinde bocalarken, hattâ rehberlik yapamadığı bir kısım şaşkın gençlik Stalin, Nazım, Mao, Vietnam, Nato bağirtıları ile zamanını geçirirken T.İ.E.T.F. nun teşebbüsü âdeta zulmet içinde bir parıltı, sosyal bir bunalma içinde ferahlatıcı bir ümit ışığı değerini kazanmıştır.

- III -

HER yıldönümü gibi 1453'ün yıldönümü de, biri düne, ötekisi yarına dönük iki hedef gütmeli. İstanbul fethi, yalnız millî ölçüde değil dünya çapında bir hadisedir. Bu hadisenin değil yuvarlak yıldönümleri, hemen her yıl Türk tarih ve sosyolojisine «eser» kazandırma ve bunları kendi dilleriyle Avrupalıya anlatma vesilesi olmalıdır. Hele yarına ve istikbale ait meseleler kazanan daha çok dikkatimizi çekmelidir. Bunlardan birinin esprisini ben 1453 zaferini 21 yaşındaki delikanlı Türk padişahının bir davranışında buluyorum.

Bizans'ın İstanbul'unda, o tarihlerde bir fikir hayatı bulunduğu, bu hayatı temsil edenlerin İtalya'ya göç etmeleri neticesinde Rönesans hareketinin doğduğu bir masal olsa gerek. Zira Bizans, en kara ve en koyu dinî iskolastisizm'in sahnesi olduğuna göre Rönesans'a

kaynaklık yaptığı nasıl kabul edilebilir? Aksine Fatih 1453'ü takip eden yıllarda orijinal bir Türk Rönesans hareketi vücûda getirmeye çalışmış, davet ettiği İtalyanlar vasıtası ile kendi sarayını hareketli bir Rönesans sahnesi haline sokmuştur. Öte yandan ilk Osmanlı devlet merkezinde, Bursa'da, taazzuv etmiş olan fikir hayatını da İstanbul'a aktarma teşebbüsü acaba Garp ile Şark arasında bir sentez başlangıcı sayılmaz mı? Tarih felsefecilerimizden — eğer bu nevi tarihçilerimiz varsa — bu mühim konu ile alakalı bir veya bir kaç deneme beklenebilir. Sosyolojik bakımdan verilebilecek hüküm şudur: — Herhalde Osmanlı-Türk cemiyetinin sosyo-kültürel yapısı bir büyük adamın bu çok orijinal davranışı için elverişli değildi. Bu yüzden davranış çevrede kök salmadı. Nihayet Kâtip Çelebi'nin şikâyetlerine meydan veren bir doğmatizm tarafından mağlûp edildi. Analasıldığına göre II. Meşrutîyet (1908-1918), millî mücadele (1919-1923), hattâ ilk cumhuriyet yılları arasındaki İlahiyat Fakültesi'ne kadar bu doğmatizm devam etti. Yeni İlahiyat Fakültesi ile yeni Y.İ.E. lerinin bu bakımdan Fatih'in davranışını ele almaları ve yürütmeleri lâzımdır.

- IV -

YENİ devlet merkezleri eskilerinin kültürel varlıklarını da kendi çevrelerine aktarmak isterler. Bu bakımdan Bursa ve Edirne, yalnız başındaki padişah ve sarayı ile değil bilgi ve kültür hayatını temsil eden şahsiyetlerle de kısmen olsun yeni devlet merkezine aktarılacaktır.

Gerçekten elde mevcut vesikalar, Osmanoğulları saltanatının kuruluş günlerinde bu kuruluşa âmil olan Türk hanedanının aynı zamanda genç Türk devletinin kültürel müesseseleri ile de alakadar olduğunu gösteriyor. Bursa'dan evvel geniş mânadaki Bursa mıntikasının bir parçası olan İznik'te devrin oldukça ehemmiyetli ilk medresesi, eski bir müellifin lisanıyla "Selâtinî Osmaniyenin devletine bina olunan medarisi samiyenin mukaddemi" faaliyete geçmiştir (1). Osmanoğullarının ikinci hükümdarı Orhan Gazi tarafından bu medreseye getirtilen müderrislerden birinin şahsiyeti, bizi aynı zamanda Selçukoğulları ile Osmanoğulları zamanındaki kültür Türklüğünün nasıl birbirine bağlı olduğunu düşündürüyor. İznikteki medresenin başında, Selçukoğulları zamanının şöhretli ilim merkezi olan Kayseriden Davud-u Kayserî getirtilmiştir (2). Osmanoğulları devrinin ilmi faaliyeti hakkında 30 sene evvel Fransa'da çok değerli fakat muhitimizde kâfi derecede tanınmamış olan fransızca bir eserinde Dr. Adnan bey bu noktadan hareket ederek Selçukî medresesi ile Osmanlı medresesi arasında bir devamlılık görmekte, İznik medresesinde de kendine göre liberal olan bir zihniyetin hakimiyetinden bahsetmektedir (3).

Bursa'nın devlet merkezi oluşundan bir müddet sonra felsefi hayatın siklet merkezi, gayet tabii olarak İznik'ten Bursa'ya intikal ediyor. İstanbul'un fethinden evvelki Bursa'nın felsefi hayat itibarıyla arzettiği manzarayı aydınlatmak için Bursalı Türk feylesofu Hocaadeyi gösterebiliriz.

Bursalı feylesof Hocaoğlu'nun 1453'den pek az zaman sonra İstanbul'a daveti, yeni Türk tefekkürü-

nün an'anesini tesis içinde istihdamı, bu işin genç Hükümdarın önünde Huzur Dersi halinde başlaması ayrıca üzerinde durulacak bir noktadır (4). Umumiyetle İslâmî tefekkürde düşünce sistemi bir «üstada», bir «pir»e bağlı bulunması eserlerin isimlerinden de bellidir. Müteakip eserler ekseriya ya Şerh, Tahşiye, yahut Hülâsa veya Telhis şeklindedir. Hocaoğlu'nun Fatih önünde verdiği dersler, yaptığı münakaşalar da bu ananeye uygun olarak bizlere kalmıştır. Kendinden önce Gazali bir eser yazmış, İbni Rüşd aynı adı kullanmış. Hocaoğlu da fikirlerinin bu Tehâfütlere cevap olarak bizlere bırakmış bulunmaktadır (5).

Gerçekten her üç İslâm feylesofunun eseri aynı adı taşımaktadır. Gazali İslâm felsefesinin din ile ilgili bir takım iddialarını birbiri ardısıra redetmekte, İbni Rüşd ise, Gazali'nin muhakemelerini tenkit eylemektedir. Onuncu asır sonlarından itibaren İslâm felsefesinin rehberliğini yapmağa başlayan Türklerin XV. asırda yetiştirdiği feylesof Bursalı Hocaoğlu da tekrar Endülüslü feylesofa karşı çıkmakta, münakaşa yolunu ilk açan Gazali'yi benimsemektedir (6).

- V -

BU satırlarla demek istediğimiz şu ki, bir taraftan Garba, davet ettiği İtalyan ilim, edebiyat ve sanat mensupları vasıtasıyla pencere açmak isteyen, öte yandan vahdete kavuşturduğu Osmanlı Devletinin yeni merkezini bir fikir ve kültür çevresi haline sokma gibi yüksek bir harsî politika takip eden büyük Hükümdar, kendi hayatı sonlarında kısmen, ölümünden sonra tamamen takipsiz kalmıştır. Bu durum benim kanaatime göre II. Meşrutîyetin İlahiyat Fakültesine kadar devam etmiş ise de, kültür tarihimizin

(1) Bk. Şekayik Tercemesi, C. I. Sf. 146

(2) Osmanlı Devletinin "Bân-i Sânisî — İkinci Kurucusu" Mehmet Çelebi'nin, kardeşi Mûsa Çelebi'ye taraftar olan Şeyh Bedreddin'i İznik'te ikamete memur ettiği, Şeyh'in İznik Medreselerinde öğretimde bulunduğu, hatta âdeta bir Medenî Kanun olan (Fûsul)ünü İznik'te yazdığı malumdur. Bk. Z.F.F.: Sosyalizm, 1967 İktisat Fakültesi Neşriyatı, Ş.B. Faslı, Sf. 44-84

(3) Bk. Dr. A. Adnan: La science chez les Ottomans, Paris, 1939, Sf. 10

(4) Değerli Hukuk âlimimiz Ebül'ulâ Bey'in (Huzur Dersleri) araştırmaları ile alakalı olan bu nokta belki Hocaoğlu'na kadar gerilere götürülebilir. Yalnız Huzur Dersleri, Fatih önündeki felsefi münakaşalarla pek alakalı olmasa gerektir.

Bk. Hocaade: Tehafüt, Mısır tab'ı, 1888

(5) Bk. Şekayik Tercemesi, C. I, Sf. 145 (Hocaade'nin adı Muslihiddin, bazı kayıtlarda Mustafa olarak gösteriliyor. İkinci ihtimal belki daha doğru. Diğerini dini islah mânasına olmak üzere verilmiş bir teveccüh işaretini olması da muhtemeldir. Nitekim kendi hemşerisi olan ve Türk ilim tarihinde meşhur bir sima teşkil eden Kadızâde'ye de aynı makamda Salâhaddin denilmiştir.

(6) Bk. Kamûs, C. 1, Sf. 335, Mütercim Asım, "Tehafüt"ün aynı zamanda "Teakub" demek olduğunu da söylüyor. Bu takdirde her üç feylesof için de muhaliflerinin fikirlerini birbiri ardı sıra reddettiklerinden kitaplarına bu ismi vermişlerdir. Hocaoğlu'nun hayatı hakkında şu risaleye bakılabilir, Bk. Z. F.F.: İstanbul'un Türk kültür merkezi olarak teşekkülü, 1953, Türkiye Harsî ve İçtimâî Araştırmalar Derneği neşriyatı, Sayı: 26.

hazin kaderi buna da yukarıda işaret ettiğimiz gibi müsaade etmemiştir. Feth'in 500. yılından biraz önce bir dini terbiye ve kültür müessesesinin sosyal zarureti karşısında açılan İmam-Hatip Mektepleri, İlahiyat Fakültesi ve Y.İ.E.leri şimdi bizi yeni bir vaziyet karşısında bulduruyor. Son yılların, gerçek İslâmiyet'le hiç bir alâkası olmayan, fakat İslâmiyet adına ileri sürülen cereyanlarla mücadele laik, lâdini müessesâ ve şahsiyetlerin değil, işte bu üç derecesi dini terbiye ve öğretim müesseselerini idare edenlere düşmektedir. Zira laik çevreler pozitivist, hattâ ateist temayüller besleyebilirler, dini müessesenin mânâ ve suurunu idrak edemezler. Bu yüzden onları herhangi bir şekilde tenkit etmek de doğru değildir. Esasen bu gibi makam ve zevatın davranışları ve düşünceleri kitleler tarafından kayıtsızlık ve şüphe ile karşılanır. Sosyolojik zihniyete göre her sosyal müessese, ancak kendi a-

damları ve mensupları tarafından yönetilmelidir. Bu mensupların ise ancak bu üç dereceli dini kültür müesseselerinin son iki — yani Fakülte ile Enstifüler — dereceli müesseseler yetiştirecektir.

Kanaatimce Osmanlı Türkiyesine üçüncü bir yeni Devlet merkezi kazandıran 1453'ün her yadedilişinde, Garbâ ve Şarka açık bir zihniyet taşıyan genç Hükümdarın davranışı tahlil edilmelidir. Çıkardığı Mecmua ile bu yolda yürümeğe başlayan Y.İ.E.T.F., bu sahada yeni bir çığır açabilirse, gerek kendi öğretim derecesi altındaki İ.H. Mekteplerine, gerek İlahiyat Fakültesine pedagojik sahada rehberlik yapmış olacaktır. Ancak bu suretle din müessesesi, diğer sosyal müesseselerle ahenkli bir düzen içinde elele verecek, yeni bir tabir ile içtimai Entegrasyon ameliyesi gerçekleştirilecek, laik çevrelerin Devrim!! namına yıkıcı tasallut ve tahakkümünden kendini kurtaracaktır.

İstanbul'un Fethi

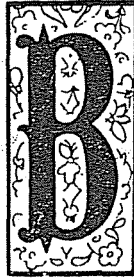
*Bu tecelli ezeldir yine Allaha gider
Fethi İstanbul'a ruhsat o büyük Şaha gider.
Canlı bir fırtınadır ki yayılır emri sefer,
Erişir arsa haber cümle ferîştaha gider.
Gürleyen cezbeî Yezdan ile dağlar sarsılır,
Mâveradan akan ordu o karargâha gider.
Fatih'in şemsi verir müjdeyi Nurdan alarak,
Süt beyaz atlara binmiş ulu dergâha gider.
Karâran orta çağın bahtını keşf etmek için,
Gemiler dağları aşmış nice fersaha gider.
Uykusuz kaç gece şimşek gibi bir kanlı bakış
Çakar âfâkına garbın, ünü Fettaha gider..
Patlayıp dehşeti Kahhar ile surlar yararılır,
Korkunun mahşeri mabetlere hep aha gider.
Koparır avrupanın kalbini yırtar bu fetih,
Asuman sarsılarak rasesi ervaha gider...
Çırpınır imparator hak ile yeksan olarak,
Yıkılan saltanatıyla adı eyvaha gider..
Bir hadis şanın yazması şehamet yoluna..
Bu kılınç caha değil ruhları iflaha gider.
Arifin ruhu o meydanı celadette bugün,
Olur ecdada mülaki ebedi raha gider..*

S. ARIF EMRE

...Ve 29 Mayıs

● ALİ HİMMET BERKİ

UGÜN dünyada yeni bir devir açılmış ve İslâm âlemi vukuu muhakkak bir tehlikeden kurtulmuştu. Türk ve İslâm âlemi için bu günü her yerde tes'it etmek millî ve dinî bir vazife olduğu halde maalesef bu günün müjdelediği istikbâl lâyıku gibi takdir olunamamaktadır. O devirlerde Ehlisalıb saldırıları, bazı Tatar ve Moğol mezalimi ile müslüman Türk âleminin ne halde bulunduğu unutulmuş gibidir.

Bu mes'ut günün kahramanı Hz. Resûl Ekrem'in tebciline mazhar olan büyük Türk Hükümdarı Sultan II.ci Mehmet ve onun kahraman ve fedakâr ordusu idi. Burada bu büyük Hâkanın şahsiyetini, ilim ve irfan derecesi ile, idarî ve askeri sahalardaki müstesna ve mümtaz mevkii üzerinde duracağız.

Sultan Mehmet, en mevsuk rivâyetlere göre Hicri 7 Receb 833 yılında dünyaya gelmiştir (1). Babası Osmanlı Padişahlarının en büyüklerinden Sultan II. Murad ve dedesi, Timurlenk beliyesinden sonra büyük bir anarşiye maruz kalarak dağılmak tehlikesi karşısında mevcudiyet ve hayatı siyâsiyesi tarihten silinmeye ramak kalmış olan Osmanlı devletinin ikinci bânisi Mehmet Çelebi'dir. Merhumun annesi Kastamonu beyi İsfendiyar beyin kızı Hatice Alime hanımdır. Tarih tetebuu ile uğraşan bazı zevatın Fâtih'in annesi Hatice hanımın İsfendiyar bey-zâde İbrahim beyin kızı olduğu yolundaki beyanları doğru değildir. Çünkü vakıflar arşivinde bulunan Hicri 906 tarihli vakfiyeye nazaran, İbrahim bey'in kızı Hatice hanımın bu tarihte sağ olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Fâtih'in annesinin Hicri 853 tarihinden evvel vefat etmiş olduğu biraz sonra terceme edeceğimiz Türbesindeki kitabe ile sâbittir. Bu türbe Bursa'da Muradiye mahallesindedir. Kitabesi Arabçadır. Türkçe tercemesi şudur: «Allaha hamd olsun bu türbe münevvere mevlâna sultanı â'zam ve Hâkanı muazzam sultan zâde sultan Beyazıd Hanın oğlu Mehmet Hânın oğlu Murad Hân "Allah mülkünü ebedî kılsın" oğlu ve gözünün nûru Resulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in semiyi (ad ortağı) seyid ve necib sultan Mehmet Çelebi'nin emriyle hâtuunların ulusu annesi merhume için inşa olundu. Allah onun esas saltanatını muhalled ve erkânı devlet ve izzetini müşeyyed kılsın. 853 Receb'de hitam buldu.»

Müverrih Hammer İstanbul'daki Fâtih câmiî şerifinin etrafındaki binalara dair bilgi verirken şunları söylemektedir: «Câmiin etrafında, fakat daha uzak bir sahada, sebilhâne, hamam, bir kütüphane, Hadis öğretimine mahsus bir Medrese ve bir sofayı hâvi bir Türbe görünüyor. Mehmet Sâninin validesi sultan Alime hanımın kabri onun yakınındadır.» Bursa'daki türbe ve kitabe-

(1) Merhumun doğum tarihinde muhtelif rivayetler vardır. Şekayiki Numaniye'de doğum tarihi 835 ve Âli Tarihinde 7 Receb 834 ve "Esmarı Tevarih"de 26 Receb 833 olarak kayd olunmuştur. Ahmet Cevdet Paşa merhum 7 Receb 833 olmak üzere kayd etmiştir. Müverrihlerin ekserisinin tesbit eylediği culûs tarihi ile müddeti ömrü bu rivayeti, yani doğum yılının 833 olduğunu teyid eder. Culûs tarihi 16 Muharrem 855 ve ahirete intikal tarihi 4 Rebiülevvel olup, müddeti ömrünün 53 olduğunda ittifak bulunmasına göre, doğum tarihi 833 olmak lâzım gelir.

sine nazaran bunda bir yanlışlık vardır. Hıristiyan bazı tarihçiler Fâtih merhumun annesinin Fransız veya Sırp olduğunu iddia ederler. Bunlar, Türklerin mefahirinden hıristiyan âlemine bir hisse ayırmak için uydurulmuş, hakikatle ilgisi olmayan şeylerdir. Ahmet Refik bey gibi büyük İslâm müverrihleri Fâtih'in annesinin bir müslüman kadın olduğunu kabul etmişlerdir. Hülâsa Fâtih'in annesi bir müslüman Türk hanımı idi. Hicri 863 tarihli şimdiki halde «anam Despina» ibaresini taşıyan ve Tuğrası Fâtihe ait olduğu mâlum olmayan bir Ferma'na dayanarak Fâtih'in anasının hıristiyan olduğu yolundaki iddia da yanlış ve gülünçtür. Bursa'daki Türbesindeki kitâbede görüldüğü üzere, Fâtih'in annesi 853 tarihinden evvel ahirete intikal etmiştir. 863 tarihinde sağ olan Despina Fâtih'in nasıl annesi olabilir.

FÂTİHİN TA'LİM VE TERBİYESİ:

Saffet ve selâbeti ahlâkiyye sahip bir cemiyet içinde yetişen merhum müstesna bir itina ile müteaddit âlimler ve büyük hocaların tâlim ve terbiyeleri altında büyümüştür. Yirmi bir yaşına kadar fitri istidadını ilim ve irfan ile temniye ederek büyük bir devletin başına geçecek merteye iktisabı Kemal eyleyip, babası o büyük ve adil pâdişahın necip oğlu olduğunu ispat eylemiştir. Manisada geçmiş olan afif ve nezih hayatı o kemalin eseri idi. Merhum babasının hayatında Molla Gürani gibi büyük hocalardan islâmî ilimlerle beraber Devlet idaresi için lâzım olan ilim ve fenleri tahsil eylemiş ve devlet mes'uliyetinin nasıl tahammül edileceğini ve harici ve dahili devlet nizamlarını tetkik eylemişti.

Şer'i ilimlerde büyük bilgi sahibi olan merhum, diğer ilimleri sevdiği gibi resim ve şiiri de sever ve bu arada felsefe ve Hey'et ilimlerini de tebbu ederdi. Küçük yaşından itibaren lisan bilgisine büyük kıymet verir, diğer ilimlerle beraber lisan öğrenmeğe çalışırdı. Tarihi bilgiye nazaran, Arabca, Farsca, Lâtince, Rumca, İslâvca, İbranice lisanlarını öğrenmişti. Arabca ve Farsca'yı edebiyatı ile bildiğinde şüphe yoktu. Bunun en bariz delili nazım ve şiirleridir. Lâtince ve Rumca konuşabildiğini bazı müverrihler kaydetmektedirler. Diğer lisanlara vukuf derecesi hakkında mevsûk rivayet mevcut değildir.

Merhumun hayatı basit idi. Okumaktan, harp fenlerinden ve mümâreselerinden başka bir şeyle iştiğâl etmezdi. Vakit bulunca arasına ava çıkardı. İlim ve irfan zevki ve mileti islâmîyenin istikbali düşünceleri içinde ve kendi âleminde yaşardı; menhiyatdan içtinab ederdi. Merhum, ilmi musahebelerden zevk duyardı. Osmanlı padişahları arasında en çok muhasebeden haz duyan Fâtih'di. İlim ve ülemaya muhabbet gösterir, mümtaz âlimlere huzurunda muhasebeler yaptırır ve bu muhasebelere bazen kendisi de iştirak ederdi. Bu esnada hükümdarlık sıfatından tecerrüt ederek ilmi bir meclisin bir uzvu gibi hareket ederdi. Merhum, şahsen ince kabli ve merhametli idi. Tab'ında üf ve şiddet yoktu. Bu rikkat ve merhametin derecesini anlamak için büyük bir kitap hacminde olan vakfiyesini okumak, yaptırdığı imarethane, misafirhane ve hastahaneleri, fakir, âciz, yetim ve dullara ibzal eylediği atıyye ve ihсанları şöyle bir hatırlamak kâfidir. İdare ve iş başında kendisinde görülen şiddet, devrindeki siyasî ve içtimâî durumun ve geçen müessif hâdise ve vâkıaların ve için için kaynayan kin ve intikam hâletinin icabı idi. Böyle bir durumda, bir Devlet başka türlü idare edilemez ve Devletin başında bulunan zat başka türlü hareket edemezdi. Henüz beşikde olan kardeşi Ahmedin hamamda boğulması hâdisesinin hakikî faili ve sebebi mazinin erişilmez derinliklerinden halâ bir sır gibi kalmaktadır. Fâtih'in kardeş katlini câiz gördüğünü tazammun eden ve Fâtih kanunnamesi denilen kanunun hakikatle ilgisi olmadığını "yeni istiklâl" de neşretmişim.

KISACA Fâtih, bir hükümdara yakışır tarzda merhametli ve şefkatli ve bir hükümdara lâzım olduğu kadar ateşin tabiatlı idi. Merhum hakkında şer'i bazı isnat ve iftirada bulunulmuştur. Bunlar fetih esnasında kaçan bir kaç şahıs tarafından uydurulmuştur! Malesef müverrih Hammer de bun-

ları hristiyanlık taassubu ile yazdığı tarihe geçirmekten çekinmemiştir. Camiül'ezher mezunlarından Endenozya'lı Salimürresdi efendi Tez olarak Mısır' da "Essultani Muhammed Fâti" adlı bir eser yazmış, ve imtihan Hey'etine, takdir olunarak kendisine "tarih üstadı" ünvanı verilmiştir. Bu eserde, müellif garbin bitaraf meşhur müverrihlerini işhad ederek bu iftira ve isnadları kimin uydurduğunu ve rivayetleri kimin yaptığını derin bir tetebbü ve vukufu bir gûna şüpheye mahal bırakmayacak derecede belirtmiştir. Ben Fâti merhumun hayat ve şahsiyeti ve devri hakkında bu kadar tafsilâtlı ve mevsuk bir esere tesadüf etmedim. (3)

Bu rağbetin eseri olacak ki asrında iştihar etmiş ve etmemiş sayısız şâirler ve nazımlar yetişmiştir. Hattâ şiir ve edebiyatla iştigal eden bazı âlimler aynı zamanda Türk, Arab ve Fars edebiyatını bilir, istedikleri zaman bir mazmunu nazım ile ifade edebilirlerdi. Eserlerinde görüldüğü üzere vâkıaları bâzen nesir ve bazen nazım ile ifade eylemişlerdir. Hânedana mensup erkân ve efradın ekserisi aynı kudretde idiler.

Az evvel Fâti'nin resim ve şiiri sevdiğini yazmıştım. Esasen kendisi şâirdi ve şiirlerini Avnî lakabı ile yazardı. Bu şiirler neşredilen eserlerde kısım kısım neşredilmiş olduğu gibi Kemal Edip Bey tarafından toplu olarak bir kitap halinde de neşrolunmuştur. Şiir söylemekten ve dinlemekten haz duyar ve vatan ve milleti ne olursa olsun şâirlere ihsan ve ikramda bulunurdu. Bu ikram ve iltifatlar tâ Hind şâirlerine kadar ulaşıyordu.

Sultan Fâti, söylediğimiz ilimlerle beraber harp ilim ve fenninde deha derecesinde ihtisas sahibi idi. İstanbul'u muhasara plânını bizzat kendisi hazırlamış ve Halice denizden gemiler sokamayınca Beşiktaş koyundan Galata kulesi istikametinde yetmiş gemiyi bir gecede kızaklarla Halice indirmeye muvaffak olmuştu. Bu fevkal'âde vak'a, merhumun dehası eseri idi. Bu hususiyetlerdir ki, fırsat bekleyen düşmanlarından hükmü altında bulunan bir sahanın istikbalini temin için Bizans ve Trabzon İmparatorlukları ile, Sırbistan, Bosna, Arnavutluk, Buğdan, Mora, Karaman, Kastamonu Devletlerinin mevcudiyetlerine nihayet vermişti.

Mısırlı muhterem Doktor Mehmet Saffet Bey "Mühemmedül Fâti, Fâti-hül Kostantiniye" adlı arabca eserinde Fâti'nin ve Osmanlıların muvaffakiyet âmillerini izah ederken derki: başlıca bu muvaffakiyetlerin âmillerinden biri İslâm dinine fartı temessükleri ve bu dine sınıksız sarılmaları ve büyük bir feragat ve şecaatle islâmiyeti müdafaa uğrunda sarsılmak bilmiyen azim ve gayretleri olmuştur. İslâm dini devleti Osmaniyenin medarı fahir ve vahdeti olup, bu yolda giriştikleri mücadele onları, hayata, be-kaya ve nusrete götürmüştür".

BÜYÜK hükümdar ilim ve irfana ve adâlet işlerine verdiği ehemmiyet siyaset ve harp işlerine verdiği ehemmiyetden az değildi. Fâti bir milletin satvet ve sevketinin yalnız maddî kudret ve harp kuvvetiyle mümkün olmadığını biliyor ve vatanın her tarafında ilim ve İrfan merkezleri kurulmasına itina gösteriyordu. Bu gaye ile Maverâünnehirden büyük âlim ve riyaziyeci Ali Kuşçu'yu akraba ve taallukatiyle birlikte İstanbul'a getirmiş ve ona her nevi ikram, itibar ve ihsanlarda bulunmuş, Molla Hüsrev ve Şiyrhisarlı Hıdır Bey Çelebi ve Hoca zade, Hayâlî ve Zeyrek gibi büyük ve bilgili âlimleri en yüksek mevkilere yükseltmiştir. Bir taraftan tâ köylere varıncaya kadar mektepler ve merkezlerde Medreseler ve şehir ve kasabalarda mahkemeler tesis eylemişti. İstanbul'da Ayasofya, Zeyrek medreseleri gibi medreselerin yanında Fâti câmiî şerifinin etrafında Akdeniz ve Karadeniz taraflarında sekiz medrese, ve arkalarında tetimmei medreselerinde müteşekkil bir külliye vücuda getirmişti ki, İslâm âleminde vücuda getirilen ilim müesseselerinin hepsinin üstünde idi. Gerçi vaktiyle Bağdatda "Nizamülmülk"

(3) Bu eser İsmail Ezherli bey'le tarafımdan türkçeye terceme edilerek basılmak üzere İlim Yayma Hey'etine verildiği ve üzerinden seneler geçtiği halde maalesef hâlâ neşredilmemiştir. Bu kadar kıymetli bir eserin neşrolunmaması sebebini anlamak cidden zordur. Muhterem Hey'et, hâlâ Fâti aleyhinde yazılan kitaplardan haberdar olmasa gerektir.

tarafından tesis olunan Nizamiye medresesi ile Nişaburda Nizamülmülk medresesi; zamanlarında dünyanın en büyük külliyesi halinde idi. Bu medreselerde Ebu İshak Şirazi, İmamı Sühreverdi, İmamı Gazali gibi büyük âlimler ders veriyorlardı. Hakim, mütefekkir ve şâir Şeyh Sadi burada yetişmişti. Merhum bu medresede bir müddet müdlik (müzakerecilik) yapmıştır. **Ancak Fâtih medreseleri Hastahane, Darülhadis, Nekahathane gibi müstemilâti ve sair teşkilâtı ile daha mükemmel halde idi.** Bu meziyetleriyle büyük Hâkan otuz küsur sene içinde başarılmış asırlara vâbeste çok geniş ve fevkalâde muvaffakiyetlerle dünyada yeni bir devir açtıktan sonra 886 senesi Sefer ayının 26 ıncı günü rahatsız olmasına rağmen muhteşem bir ordu ile İstanbul'dan Üsküdar'a geçerek Gebze'ye varmıştı. Nereye gidiğini kimse bilmiyordu. Fâtih mühim hareket ve niyetlerini gizli tutardı. Bu esnada Tekfur çayırı, diğer adı tekür ve en son adı Sültan Çayırı olan mahalde hastalığı şiddetlendi. Fıraşı ızdırabında kelime şehadet ve zikri ilâhi ile meşgul iken, ruhu mübarekleri ervahı kutsiyeye iltihak etti.

Âşık Paşa zade merhum sebep' ve sureti vefatını pek acıklı olarak şöyle ifade eder:

"Tabibler şerbeti kim verdiler hâna

O hân içti şarabı kana kana

Ciğerin doğradı şerbet o hânın

Heman dem zari etti yana yana

Dedi niçin bana kıydı tabibler

Boyadılar ciğeri canı kana

İsabet etmedi tabib şarabı

Timarları Kamu vardı ziyana"

"Tabibler hâne çok taksirlik etti"

"Budur doğru kavil düşme kümana"

Bu tazallumatdan aşağıda kayd edilecek olan rivayetlerden pâdişaha bir suikastden şüphe etmemek mümkün değildir. Âşık paşazâdenin tabiblerin taksirinden bahsetmesi şüpheyi kuvvetlendirmektedir. Şekayık Nu'maniyede bu hususda daha fazla tafsilât vardır. Merhumun tedavisinde bir kusur olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız anlaşılamayan cihet, kusur veya suikaste bulunan şahsın kim olduğudur. Hekim Yakup mu, Tabib Lari mi? Padişahı evvelâ Yakup tedavi etmekte olduğu halde, sonra tabib Lari'nin tedavi ettiği mevsuken malûmdur. Şekayık tercümesi hekim Yakub'un hal tercümesinde hâdiseyi şöyle anlatır: Sultan Mehmet Han hazretleri hastalınca hekim Yakuba müracaat etti, hekim Yakup tedaviye başlayıp kanunu şifa üzere ilaç vermeye başladı. Mehmet Paşa bu hizmete hekim Lari'yi sevk etti. Hekim Lari hekim Yakubun ilaçlarını muvafık bulmayıp ilâcı değiştirdi. Padişahı hazretleri kuvvetinde zaaf görerek mizaçları Larinin ilâciyle imtizâç etmediğini anlayınca tekrar Yakubun tedavi etmesini emreylemiş; fakat hekim Yakup Padişahın hastalığının kabili ilâç olmadığını söyleyip Lari'nin rey ve tedbirini tasvible kendi usulü üzere tedaviden imtina eylemiştir." Hâdiseyi bu tarzda hikâye ettikten sonra Hekim Lari'den bahsederken şu suretle beyanda bulunmaktadır: "Lari biladı acemden diyarı Ruma gelip diyarı rûmun büyük hükümdarı Sultan Mehmet Han merhumun yüksek hizmetine girmiştir. İlmî tıpta gayet mahareti varken Padişah hazretlerinin mualecesinde Vezirül-vüzera karamanlı Mehmet paşanın reyi fâsîd ve bâtılına uymuş, bu hususda hatâ edip kahabat eylemiştir. Şekayık müellifi bu kıssayı Ebu Eyübü En-sari hazretlerinin kabri civarında mutavattın olan Amasyalı Seyid İbrahim-den dinledim diye nakleylemiştir.

GÖRÜLÜYOR ki, gerek Âşık Paşazâde gerek Şekayık müellifi Padişahın ölümünde taksir bulunduğu beyanda müttefiktirler. Yalnız ifadelerinde fâilin kim olduğu açık olarak anlaşılamamaktadır. Fâil Mehmet Paşa mı, hekim Yakup mu, hekim Lari midir? Biraz evvel naklettığımız beyandan Mehmet Paşa olduğu kanaati hâsıl olur. Ancak mesele hakkında Amasyalı Seyyid İbrahim'in hikâyesinden başka bir delil ve vesika yoktur. Hekim Yakub'dan bahsedilirken Lari'nin rey ve tedbirini tasvip ederek tedaviden imtina eyledi yolundaki beyan mânâlıdır. Mâhaza, terceme Arabca aslına uygun değildir. Asıl arabçasında Hekim Lari Sultan'ın tedavisinde Meh-

met Paşa'nın reyine mütabaat ve isteğine mütavaat etmiştir, dendiği halde tercemede pâdişahın tedavisinde Vezirülvüzerâ Karamanlı Mehmet Paşa'nın re'yi kâsid ve fâsidine ve fikri âtil ve bâtilına mütabaat eyledi tarzındadır. Hülâsa: hâdise şöyle anlaşılıyor: "Mehmet Paşa, padişahı ötedenberi sevmediği yahudilikden dönme Yakubun tedavisini istemeyip Lari'nin tedavi etmesini istemiş, fakat Lari'nin ilâçları ile Fâtihin hastalığı arttığından tekrar merhum, Yakub'un tedavisini istemiş, ancak Yakup Lari'nin tâkip ettiği tedavi usulünün uygun olduğunu beyanla tedaviden imtina eylemiştir. Mâhaza merhumun hasta olduğu halde sefere çıkması ve bu hususda her iki doktoru ile istişare ederek hareket edip etmediği hususları aydınlığa kavuşmuş meselelerden değildir.

Fâtih merhumun hayat ve daha, şevket ve haşmetine dair yüzlerce eser intişar eylemiş; faziletleri hakkında bir çok kaside ve manzumeler yazılmıştır. Bunlardan Heratın meşhur âlim, mutasavvıf ve şâiri Molla Câminin farsca mektubu ile şâiri âzam Abdülhak Hâmit beyin manzume-i garrası Türk ve islâmların fahir ve gurur hislerini okşayacak birer bedia mahiyetindedir. Bu mektup ve manzume bir çok eserlerde tab ve neşrolunmuş olduğu gibi, "Büyük Türk Hükümdarı Sultan Mehmet Han" adlı eserimizde aynen nakledilmiştir. Câmi merhumun mektubunun bir kaç parçası ile dâhi şâirimiz Abdülhak Hâmid bey merhumun her mısraı birer şiir olan manzumesinin ilk ve son beyitlerini hürmet ve tazimle yâda vesile olmak için buraya geçiriyoruz:

M EKTUPTAN:

"Fazıl ve keremin zirvesine vâsıl olmuş senin gibi bir hükümdar az görülmüştür. Hikmetin müşkilleri senin sözlerle halledilir. Senin sözün her mücmelin beyanıdır. Meşşâilerin yolu senden aydınlandı. İsrâkilerin nuru senden parladı. Senin âteşin tab'ın yüzünden hikmeti tabiyenin mudil meselelerinin keşif ve istihracına imkân hâsıl oldu. Senin kalbinde parlayan hikmeti ilâhî sâyesinde dünyanın yüzüne çekilen zulmet ve melâhi pegeleri düştü. Senin efkârı sâiben müsbet bir tariki iltizam etmesi üzerine riyâzî ilmi ebediyet olacak bir varlığa kavuştu; Şeriati Nebeviye senin cehdü ikdamıyla kuvvetlendi. Çarhın hareketi devam ettikçe, küre arz durduğu müddetce, çarhın (4) ve hareketi reyine muvafık olarak devam etsin. Yerin şerefi senin ayağının toprağı ile kaim olsun. Ey ruhlara anber saçan nesim böylece dua ve senayı yerine getir."

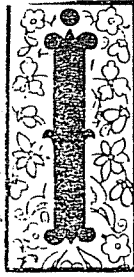
Şairi âzamımızın manzumei garrasından:

"Her köşesinde dehrin
Nâmı bekâ nisarın
Şâyestedir denilse
Alem senin mezarı^ñ
Kaldın cihanda bir an
Her ânın oldu bir devr
Mülkü ezeldi güyâ
Tahtında hem civarın
Sensin o padişah ki
Bu ümmeti necibe
Emsar bahşışindir
Ebharı yâdigârın"
Titrerdi secdegâhın
Oldukça sen cebinsay
Halâ gelir zeminden
Tekbiri zâr-ı zârın
Her azmin eylemişti
Tefsiri âyeti Hak
Zâhirdi nâsiyende
Âsârı çarı yârın
Medhin de şâirane
İlhamlar gerektirir
Tarihi yerde bitmez
Arşa çıkan kibârın"

Edebiyat

ŞAIR
FATİH

PROF. DR. FARUK
KADRİ TIMURTAŞ

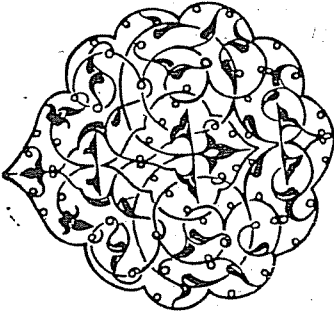
STANBUL'un büyük Fâtihi Sultan Mehmed, yüksek vasıflı bir kumandan ve devlet adamı olduğu gibi ilim ve san'at sâhalarında da at koşturmuş, değerli bir kültür ve gönül adamıdır. Bir çok Osmanlı pâdişahları gibi o da şiirler yazmıştır. "Avni" mahlâsını kullanan şâirin, bir küçük divan meydana getiren şiirleri, bu gün elimizde bulunmaktadır. Bir çok şiirlerinin henüz elimize geçmediği anlaşılıyor.

Fâtih devri, Türk edebiyâtı târihinde önemli bir merhale teşkil eder. Ahmed-i Dâî, Şeyhî gibi büyük üstadların yetişmesi ile daha II. Murad zamânında esaslî bir gelişme gösteren divan şiiri, Fâtih çağında başta Ahmed Paşa olmak üzere Melihî, Cemâlî, Sâfi, Konyalı Nizâmî gibi san'atkârlar elinde gerçekten parlak bir dereceye erişmişti. Sayıları hayli kabarık olan bu devir şâirleri içinde onların hâmisî olan Sultan Fâtih'e de küçümsenmeyecek bir yer ayırmak gerektir.

Fâtih devri, Türk dili târihi bakımından da çok dikkat çekici bir manzara göstermektedir. Arapça ve Farsça kelime ve tertiplerden faydalanmağı 14. yüzyılın sonlarına doğru geniş ölçüde artıran divan edebiyâtı dili, 15. yüzyılın sonunda artık tamâmiyle teessüs etmiş bulunuyordu. 15. yüzyılın ilk yarısı, Eski Anadolu Türkçesi ile klâsik Osmanlı şiir dili arasında bir geçiş devri teşkil etmektedir. Bu devir eserlerinde, Eski Anadolu Türkçesinde bulunan daha önceki yazı dili kalıntısı kelime ve gramer şekilleri görüldüğü gibi, arapça ve farsça kelimelere de daha bol rastlanmaktadır.

FÂTİH'in şiirlerinde de, arkaik sayılabilecek kelimeler ve şekiller zaman zaman göze çarpıyor. O da yazı dilinin umûmî akışına uymuş bulunmaktadır. Şiirlerinin taşıdığı Türkçe unsurlar çağdaşlarıninkinden az değildir.

Fâtih, divan şiirini meydana getiren mazmunlar âlemini iyice tanımakta, onları rahatça ve kolaylıkla kullanabilmektedir. Mazmun ve imaj gibi şiir unsurlarını tasarrufdaki başarısı hiç de küçük değildir. Bir kaç örnek verelim. Şu beyitte «diş-inci» münâsebeti güzel bir şekilde anlatılmıştır:

**Dişleründür ağlamakla göz yaşından umduğum
Dürr-i şehvâr oldu ancak ebr-i nisândan ümid**

Ahmed-i Dâi ve Şeyhî'nin eserlerinde olduğu gibi, Fâtih'in şiirlerinde de mazmunların kullanılışı, henüz açık imâlara ve kelime münâsebetlerine dayanmaktadır. Beyitlerin girift bir hâl alması, bir kaç mazmunu tek kelimelik imâlarla bir arada kullanmak sûretiyle mânâ teksifi gibi hâller, daha sonraki yüzyıllarda, bilhassa 17. yüzyıldan itibaren görülmektedir. 15. yüzyıl divan şiirinde mazmunların çok âşikâr şekilde görül-
mekte oldukları hakkındaki sözlerimize Fâtih'ten ras-gele aldığımız şu beyit de delil olabilir:

**Yüzünle zülfünü giceyle güne nisbet idüp
Kaşınla kirpiğini tir ile kemâna yazam.**

Bu beyitle, yüz güneşe, saç geceye, kaş yaya, kir-pik oka benzetilmiş bulunmaktadır.

Fâtih'in şiirlerinin mâhiyeti üzerinde de kısaca dur-mak gerek. Onda hâkim olan unsur, daha çok duygu ve heyecandır. Fikir unsuru ikinci plândadır. Bu yüz-dendir ki, onda şekil san'atlarına pek az tesâdüf edilir. Fâtih'in fikir ve felsefe cephesi, bütün öteki şâirleri-mizinki gibi islâmî esaslara ve tasavvufa dayanmak-tadır. O da her türlü mazmunlardan, klişeleşmiş ben-zetme söz mefhumlarından faydalanmış, ayrıca tasav-vuf umdelerini de kullanmıştır.

Böylece meselâ:

Keşf eyle bâde sırrını terk it bahâneyi.

şeklinde mısralar söylemiştir. Bunların sayısının fazla olmadığı ve mâhiyet itibarıyla klişeleşmiş sözlerden ibâret bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır. O bir tasavvuf şairi değildir.

Şâir Fâtih'in hayat görüşüne gelince, onu şu içli beyitte en güzel şekilde ifade edilmiş görmekteyiz:

**Sâkiyâ mey sun ki bir gün lâlezâr elden gider
Çün irür fasl-ı hazan bâğ ü bahâr elden gider.**

Fâtih'in aşk şiirleri de çok ilgi çekicidir. İstanbul Fâtih'i koca hâkan sevgilisine böylece hitâb ediyor:

**Benüm sen şâh-ı mehrûya kul olmak iledür fahrüm
Gedâ-yı dilber olmak yeğ cihânun pâdişâsından.**

Aynı konuda buna benzer birkaç «şâhâne» beyte daha sâhip olan şâir, sevgilisi tarafından cevr ü cefâ için bile olsa yâd edilmeği bir nimet saymaktadır:

**Dimezem vuslat ümidiyle beni şâd eylegil
Râzıyım cevr ü cefâ kılmağ için yâd eylegil.**

Güzellerden gelecek tegafülün, (görüp te görmez-likten, bilip te bilmezlikten gelmenin) çok kötü oldu-ğunu, cevr ü cefânın bir ihsan olduğunu ifade eden Fuzûlî'nin şu beyti, Fâtih'in yukarıdaki beytine ne kadar benziyor:

**Ey Fuzûlî hûb olanlardan tegafüldür yaman
Ger cefâ hem gelse anlardan bir ihsandır sana.**

Fâtih, bütün divan şâirlerimiz gibi fars edebiyâ-tından faydalanmış, onun tesirinde kalmıştır. Hâfız Sâ'di ve Selmân-ı Sâvecî'nin Fâtih üzerinde ö-nemli tesirleri olmuştur. Şâir, bizim şâirlerimizden ise, bilhassa Şeyhî ve Ahmet Paşa'nın tesirindedir. İran ve Türk şâirlerinden müteessir olan Fâtih, kendinden sonra gelen şâirlerimize tabiatıyla tesir etmiştir. Fuzû-lî'nin bile bâzi beyitleri Fâtih'inkine andırmaktadır. Bunu izah etmek güç bir mes'eledir. Burada bir tesi-rin varlığı mı ileri sürülebilir, bir «tevârüd» mü var-dır, yoksa aynı kaynaklardan faydalanma sonunda böyle bir durum mu ortaya çıkmıştır? Hangisinin doğru olduğunu kestirmek mümkün değildir.

Fâtih'in şâirliği konusunda son söz olarak diye-biliriz ki, o lisana ve vezne çağdaşları derecesinde hâ-kim, ifâdesi kuvvetli, nazmı sağlam, duygulu, zaman zaman lirizme yükselmiş bir şâirdir. Türk edebiyâtı târihinde bütünü içinde onun yeri birinci sınıf şâirle-rin yanı değil, ikinci üçüncü derecede bir yerdir.

N O T :

Fâtih'in şiirleriyle ilgili bir hususu açıklamayı fay-dalı buluyorum. Büldüğü üzere Fâtih'in mürettep her divanı yoktur. Şiirleri dağınık halde ve mecmualar içerisinde. Bu manzumelerden bir kısmının ise ona aitliği şüphelidir. Nitekim, Fâtih'in şiirlerini ihtivâ eden kitaplarda yer alan (meselâ Kemal Edip neşri, s. 81) ve

İmtisâl-i câhidü fi'llâh oluptur niyyetüm
Din-i İslâmın mücerret gayretidir gayretüm.

beytiyle başlayan gazel onun değildir. Ziya Paşa'nın (Hârâbât) ında (cilt II. s. 124) ve Şâkir Paşa'nın «Ye-ni Osmanlı Târihi» nde (cilt II. s. 124) bulunan bu şii-rin makta beytinde şâirin mahlâsı "Muhammed" olarak geçmektedir. Halbuki Fâtih'in mahlâsı «Avni» dir. Ay-rıca şiirin üslubu ve dili Fâtih'in öbür şiirlerininkinden farklıdır. Dil bakımından, şiirin daha sonraki asırlara âit olması gerekmektedir. Mahlâsından anlaşılacağı veçhile şiir, Sultan III. Mehmed'indir. Bu hususu doğ-rulayan bir delili, Paris Millî Kütüphanesindeki Türkçe yazmalar üzerinde vaktiyle yaptığım araştırmalar sıra-sında tesbit etmiştim. Bir mecmuada (Suppl. 373. v. 73 a) bu gazel Sultan Mehmed adına kaydedilmişti.

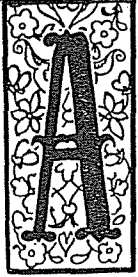
1949 yılında. Türk Kültür Ocağı başkanı bulun-duğum sırada tertib ettiğimiz «Fâtih'i anma ve İstan-bul Fethini kutlama» töreninde yaptığım konuşmada ilk defâ okuduğum bu şiir, sonradan bir hayli yayıldı. Bu gün de, bu şiirin Fâtih'inmiş gibi zikr edildiği görülmektedir.

Ehl-i küfrü serteser kahreylemektür niyyetüm
Enbiyâ vü evliyâyâ istinâdum var benüm
Lutf-ı Hakdandır hemân ümmid-i feth u nusratüm.

gibi beyitler ihtiva eden bu gazelin Fâtih'e ait olma-dığı kesin olarak anlaşılabilir bulunmaktadır. Bu husu-sun artık düzeltilmesi uygun olacaktır.

Ayasofya, ne kadar sabırlısın! «X»

Sezai KARAKOÇ

RTİK Ayasofyanın açılması, bu oruş günlerinde ışığa susanmış gere-felerinin hakikatın aydınlığına ve sesine kavuşturulması, umudun uzuyan gün ışığı altın mahyalarla donatılması bir zaruret haline gelmiştir. İlerisine geçilmez ve geri dönülmez bir zaruret haline.

İstanbul'un fetih sembolü olarak mihrabı Mekke kiblesine doğrultulmuş ve beş yüz yıl minarelerinden Allah ismi yükseltilmiş bu camimizin kırk yıla yakındır gömüldüğü karanlıktan kurtarılmasının ve daldığı uykudan uyandırılmasının, can çekişme azabını uzatan adetâ bir ölüm kâbusu halini almış bir ateş komasından çıkarılmasının günü gelmiş ve geçmiştir bile.

Ayasofya'nın açılma zarureti yalnız bir ülka içi zaruret de değil, artık, siyasi ve diplomatik bir zarurettir de.

Halk, yılmadan, usanmadan, unutkanlığa düşmeden yıllardır bu yüce isteğini tekrar edip durmaktadır. Gönderilen dilekçelerin yarım milyon aştığı, basınca bile kaydedildi. Bu imzaları ucuca eklessek Ayasofya'yı kimbilir kaç kere dolanacak, kuşatacak, bir anne gibi bağrına basacaktır.

Halk yanılmıyor. Halkın sezgisi güçlüdür. Bu isteğiyle bir ukdeyi söküp atmamak, varolduğunu bütün cihana duyurmak istiyor.

Savaşın duvarına kadar gidip geri döndüğümüz, üzerimizde gök şahidi orucun hilâlinin kılmıdadığı bugünlerdeyse, milli morali yükseltmek, savaş korkusuyla karanlık kilisesine ve kanlı çanına sığınan Yunanlıya iyi bir hakikat dersi vermek, Batılıya da kesin kararlılığımızı hiç olmazsa inanış alanında göstermek için, Ayasofya'yı, mucizeli namaz seslerinin yankılarına kavuşturmamız bir zarurettir. Bize denecek ki, "Ayasofya'yı bir gün açsak bile, asıl bugün açamayız. Açarsak, hıristiyanlık dünyasını birdenbire aleyhimize çevirmiş oluruz ki, bu çok büyük bir diplomatik yanlışlık olur."

Sulh zamanında açamamak, savaş gerginliği zamanlarında açamamak gibi Ayasofya'nın kaderi açısından acı bir düşüncenin psikolojisini yansıtan bir yana, ilk anda akla yatkın gibi bu muhakkeme, çok yanlış bir araştırılışla hemen çürüyecektir. Çünkü: Gerek Yunanlılar, gerek dünya, kendi sınırlarımız içinde olan, beş yüz yıl da kesiksiz bir şekilde camilik yapan Ayasofya'yı bile, böyle bir haklı ve kararlı olduğumuz anda açmazsak, savaş yapacağımıza, sınırları aşarak Atina'yı, Selâniği, Kıprısı alacağımıza hiç inanmaz. Bizki sembolik olarak kendi öz malımız bir camiye camiliğine kavuşturılmaktan hıristiyanların sadece hakkımızda şöyle veya böyle düşünecekleri korku-

suyla çekindiğimiz zehabını veriyoruz. İsteklerimiz kabul edildiği veya kaçamak olarak uygulandığı takdirde taş üstünde taş bırakmıyacağımıza o dünyayı nasıl inandırabiliriz?

Buna inandırmaya da o kadar muhtacız ki bugünlerde. Ayasofya'yı açmaktan da daha kolay ve daha risksiz bu inancı verecek ikinci bir imkânımız da yoktur diyebiliriz.

Ayasofya'yı açmak ayrıca batının bizim hakkımızda ne düşündüğünü açıkça ortaya koyacak milletler arası bir anket olacaktır. Düşecekleri telâş sadece psikolojik olacak belki de en umduğumuz tavizlere bile yanaşacaklardır. Başka ülkeler böyle anket değerini taşıyan fırsatları, kendiliğinden var değilse, doğurmaya çalışırlar.

Ramazan ayına Kudüsü vermenin onulmaz yarası ve hüznü içinde giren İslâm dünyasının yüzü gülecek, umutları yükselecek ve her zaman kara günlerimizde yanımızda olan bu kardeş ülkeler daha kuvvetle bizi destekliyecekler, kaybedilmiş Kubbetüssahra yerine ona yakın değerde bir camiye yeniden kavuşmanın sevincini duyacaklar. İşte bunu sağlayan biz de diplomatik bir zafer kazanmış olacağız.

"Batı, bu kadar önem vermez bu çağda buna" diyecekler bulunacak. O zaman biz de kaçınılmaz olan şu soruyu soracağız: Öyleyse neden açılmaz bir türlü Ayasofya? Ayasofya'nın hiç bir sembol değeri yoksa, onun hiç bir tepki değeri yoksa, halkın bu kadar ısrarı neden yerine getirilmez?

Yoksa, Ayasofya'yı açar açmaz Batının bir haçlı seferi düzenliyerek üzerimize yürüyeceğinden mi çekinmekteyiz. Öyleyse sırf bu korkuyu yenmek için Ayasofya'yı açmalıyız.

Batıda bir tepki doğacağı şüphesizdir. Fakat, biz bağımsız her millet gibi buna aldırış etmezsek, kısa zamanda tepki lehimize dönecek ve Kıbrıs konusunda da beklenmedik yemişlerini toplıyacağız.

En az riskli bir denemedir bu. Her imkânın zorlandığı bir çağda elimizin altında yatan bu fırsat neden kullanılmasın.

İlâhi takdir noktasından, kapanma hikmeti de belki bu noktadadır.

İnanmış bir millet olarak, Ayasofya'yı kendi yüce ismine kavuşturursak, Allahın, bizi görünmeyen kuvvet ve kudret hazineleriyle zafere kavuşturacağından hiç şüphemiz olmasın.

Her zaferin sahibi odur, şüphesiz. Allahtan yana çıkanlar, zaferden yana çıkmış olurlar.

Bin yıla yakın bir zaman aydınlığı beklemiş ve beş yüz yıl İslâmın kutlu sesiyle kubbeleri çınlanmış olan kutlu cami, Ayasofya, cümle kapılarının olanca arzusuyla gün ışığına açılacağı günler yakın, çok yakın, mustu sana.

Fâtih'i anlamak

Sabri AKDENİZ

ÜCE hakanlıktan müstebit sultanlığa kadar kendisine her türlü sıfat yakıştırılan II nci Abdülhamit'den sonra, denilebilir ki hakkında en değişik fikirler ortaya atılan Padişah F. Sultan Mehmed'dir. Doğru dürüst incelemelere girişmeden gelişi güzel aklına geleni yazan tarihçilerden başka eli biraz kalem tutanlar da, fırsat düştükçe, O'nun hakkında yazı yazmağa kendilerini yetkili bulurlar.

Kimi arada geçen 500 yılın olaylarının üstünden aşarak neden Fâtih Sultan Mehmed Han'ın bugün kendisinin aklından geçenleri (doğru veya yanlış) düşünemediğine yanar; bir çokları da kendi düşündüklerini onda yansıtarak Fâtih'i kendileri gibi düşündürüp davrandırılar. Türk toplumunda Rönesans'ın uyanışı, geç kalmış olduğuna yananlar onu sonradan yobazların öldürdüğü Türk Rönesans'ının başlatıcısı, aklı fikri Batılılaşmada olanlar (B. Ecevit gibi) Türk toplumunu Batılaştırmağa çalışan ilk önderi olarak görürler. Hoşgörülük, ilme saygı üstüne şairane duygular besleyenler de kendilerine göre daha başka türlü değerlendirirler; bunlar arasında, dinde müsamaha ve ilme saygı adına Fâtih Sultan Mehmed'e patriğin elini öptürenler bile bulunduğu bir AYDIN'ımızdan duymuştum. Bir çokları da, Osmanlıların bir kaba kuvvet olduğunu, üç kıt'a üstündeki geniş toprakları kılıç ve kol gücüyle aldıklarını, iki yüz yıl Avrupa'ya bununla söz geçirdiklerini ancak bir medeniyet kurmadıklarını, bundan ötürü sonradan Batı uygarlığı karşısında yenildiklerini, kendi aramızda, söyleyenler sanıldığından daha çoktur. Bunlar Osmanlı tarihi okul sıralarındaki tarih dersinden kalma bulanık izlenimlerle değerlendiren, ondan utanan ve milletlerinin geçmişi hakkında sağlamca bir bilgi edinmek ihtiyacını duymayan, öte yandan üç beş batılı yazardan çevirme üç beş roman okumağı yeter kültür sayarak kendilerini aydın sanan kişilerdir. Bu gibilerine göre F. S. Mehmet Han da, birkaç değişik özellikle, bu kaba fütühat gücünün başlarından biridir. Son yılların marksist modası bu görüşü daha da ileri götürür: Yeryüzünde ötedenberi toplumların ve ferdlerin bütün davra-

nışlarının temelinde sınıf kavgası, sömürenler ve sömürülenler vardır; İşte Fatih Sultan Mehmed de bu sonsuz çatışma içinde sömürücü sınıfın başı, temsilcisiydi.

Bunların dışında Türk milletinin büyük çoğunluğu, onu önce, her şeyden önce Tarihinin en büyüklerinden biri olarak seven, sayan, yüzlerce şehrin fatihi, bir çok devletlere, bu arada Bizans'a son veren, böylece bir çağı kapayıp yenisini açan cihangir, ilim müesseselerinin kurucusu, ilmin, alimlerin koruyucusu, kendi de birkaç dil bilen aydın Padişah olarak tanır.

Aynenlikle Siyasî olaylar ele alındığında, bir yandan da Osmanlı Devleti kuruluş döneminin yıldırım hızıyla gelişen, birbirini kovalayan sayısız olaylarının etkisinden sıyrılmanın çok güç olması, üstelik, yukarıda belirtmeğe çalıştığım gibi, her birimizin geçmişin kişi ve olaylarını kendi değer hükümlerimizin, hayat anlayışımızın, bugünkü dünya görüşümüzün kaplılarına sıkıştırmak eğiliminden kurtulamamamız geçmişe bakışımızı bulandırmakta, doğru anlama imkânını sıfıra indirmektedir.

Bundan 500 yıl önceki dünyamızı bambaşka bir dünya, o günlerin Türk toplumu çevresi, mes'eleleri, kuruluş nizamı, ortak ülküsü, değer ölçüleri ve inançları, insanların birbirleriyle münasebetleri, hayat anlayış ve biçimi ve davranışlarının tümüyle bugünkünden apayrı bir cemiyetti. Avrupa'dan çok, Orta Asyaya yakındı. Bundan ötürüdür ki kafamızı günümüzün ortamından sıyrıp o günün ortamına yerleştirmedikçe Fatih'i anlamamıza imkân yoktur. Fatih bir zincirin halkası, bir geleneğin mahsülü, bir ülkünün eri, belli bir cemiyet ortamının kişisidir.

Süleyman Şah'ın Erzincan ve Ahlat yakınlarına yerleşmesi (milâdi) 1224; boy'u, aşağı yukarı 50.000 kişilik. Bunlardan ayrılıp koruyucusu Selçuk Sultanı Alaeddin'in ülkesinde, Domanıç ve Söğüt yakınlarında yerleşen Ertuğrul Gazi ile gelenlerin sayısı belki 10.000 kişi-

yi geçmezdi, dememiz yanlış olmaz sanırım. Ertuğrul Gazi boyu'nun insanları yüzde yüz, her bakıma katıksız Ortaasyalı Müslüman Türklereydi. İşte bir iki yüzyıl içinde önüne geçilmez bir kuvvet durumuna gelen, büyük Osmanlı İmparatorluğunu meydana getiren varlığı kökü, menşei bu! Neresi kaba kuvvet, söylemek güç, imkânsız.

Osmanlıların yerleştikleri topraklar ve ülke hakkında bizim gibi durup düşündüklerini de sanmamalıyız. Onlar uzun süre bu topraklar üstünde doğudan batıya, kuzeyden güneye, bugün de yarın da, her bakıma bizimdir, diye göğüslerini gere gere dolaşmamışlardı. Çünkü ruhlarında, yüreklerinde, toprakları üstünde kendilerini benimsemiş topluluklar bulunduğu şuurunu zihinlerinde dipdiri tutmalarını gerektiren olaylar hiç eksik olmazdı. Hep bunun kaygısını duyar, zaafa uğradıkları anda güç duruma düşürüleceklerini bilirlerdi. Nitekim sonraları zaafa uğradığı günlerde... Bu bakımdan Osmanlı fetihleri bir bakıma Osmanlı savunması da idi.

Ertuğrul Gazi ve boy'u yerleştikleri toprağın yabancıları idiler. Ortaasyadan yeni geldikleri için daha önce gelip yerleşmiş olan müslüman Türklere göre bir yabancılıkları vardı; Rum toprakları üstünde yayıldıkları için onlara göre her bakıma yabancıydılar. Marmara çevresi, Ege kıyıları büyük çoğunlukla Rum her halde; Müslüman Türk toplulukları onlara göre az daha küçük... Batıya, kuzey batıya ilerledikçe Müslüman Türk olmayan unsurlar iyice yoğunlaşıyor. Osmanlılar önceleri daha çok Rum toprakları üstüne yerleşiyor, o yöne yayılıyorlar. Daha sonraları, Trakya'ya geçildiğinde, Tarihte eşine rastlanmayan hızda, başarılı Türkleştirme hareketine rağmen, Trakya'da durum Anadolu'dakinden daha da kuşku vericiydi. Çünkü idarelerine aldıkları topraklar, o günlerin ölçülerine göre, yoğun bir şekilde meskûnda ve Türkler girdikleri topraklarda; savaş dışında

kimseye dokunmadıklarına göre, bütün halk yerlerinde oturuyorlardı. Türkler bunların çevrelerine, aralarındaki boşluklara yerleşiyorlardı. Bitmez tükenmez bir yaşama kavgası içindeydiler; düşman sağda-solda, önde-arkada her yandaydı. Oysa Osmanlı gücü küçük, küçük bir gücü; yalnız içinde buldukları durumu iyice kavriyorlar; kendilerini bütün güçleriyle bu kavgaya vermeden, varlıklarını adamadan, çağın maddi - manevî silahlarını iyice kuşanıp kullanmasını bilmeden kendini kurtarmanın, başarıya ulaşmanın mümkün olmadığını biliyorlardı. Ayrıca cemiyet ülküsünün şuuruna (bu ülkü Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye vasiyetinde ifadesini bulmuştu.) iyice ermiş, ona, bağlanmış, onunla bütünleşmişlerdi. Bundan ötürü ufak Osmanlı gücü sınımsız, demir gülle gibi sert ezilmez bir kuvveti. Vurduğu yeri eziyor, çökertiyor kendilerine kolay kolay bir şey olmuyordu. Türk halkı sade fakat çok sağlam bir hayat sürerdi. Her Müslüman Türk kendini büyük ülkünün bir eri bilir, emeğini kanını bu ülkünün gerçekleşmesine katmanın, bu yola baş koyarak kendinden bir katkıda bulunmanın mutluluğunu, sevincini duyar, ülkü yolunda hizmette Padişah'tan son ere varıncaya kadar herkes kendini bir ve eşit bilirdi. Osmanlı ülküsünün önce Osmanlı ve Müslümanlarca da az çok olmayan Türkler benimsemiş olmasının Osmanlı başarılarında payı olmuştur. Bizansın fethi bütün Türk ve Türk olmayan Müslüman ülkelerinde sevinç uyanırmıştır.) Yüreklerinde Haçlılar tehlikesinin endişesi ile onlarla savaşma, onları yenme ve böylece ülkeye, hak, doğru bildiğinin yayılmasına hizmet edebilmenin sevinci yanyana, bir arada bulunurdu. Allah'a güvenirliler, ancak gereğini yerine getirmeden, işini sağlama bağlamadan hiçbir şeyi Allaha tevekkül etmezlerdi. Ufak hataların büyük felâketler getirebileceği günlerdi o günler. Her işini sağlama bağlamak isteyen kişilerdi. (Kuruluş çağında Os-

manlıların tutumunda bu davranış biçimi açıkça görülür. Uyusturucu güven, çok sonraları, Osmanlılar kaba kuvvet oldukları zaman, üstelik, toplumdaki, çöküntü ile birlikte gelmiş ve bu kaba ve kof kuvvet bir yere çarptımı kendini dağıtıp parçalamıştır.) Bunun için ellerindeki imkânların sınırlarını maddî ve manevî yollardan verimli bir biçimde zorlamasını bilmişlerdir. Hıristiyan beylerinden ve halkından, rakip ve düşman da olsa, Anadolu Türk beylerinden yardım sağlanabilmesi bunun delilidir.

Osmanlı Devletinin kuruluşu, bir çoklarıncı, 1299 olarak alınır. Kurucu Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye vasiyetini dikkatle okumamız, iyi anlamamız gerekir:

"Allah'ın emrinden buyurdugundan gayri iş işlemiyessin. Bilmediğini şeriat ülemasından sorup anhyasın. İyice bilmeyince bir işe başlamıyasın. Sana itaat edenleri hoş tutasın. Ve askerine imanı, ihsanı eksik etmiyesin ki, insan ihsanın kulcağıdır. Zalim olma. Alemi adaletle şenlendir ve cihadı terk etmiyerek beni şad et. Ülemaya riayet eyle ki şeriat işleri nizam bulsun. Nerede bir ilim ehli du-yarsan ona rağbet et, ikbal ve halim göster. Askerine ve malına gurur getirip şeriat ehlinde uzaklaşma. Bizim mesleğimiz Allah yolu ve maksadımız Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa bu kavga ve cihangirlik davası değildir. Sana da bunlar yarasır. Daima herkese ihsanda bulun. Memleket işlerini noksansız gör" (1)

"Adaletli ol, iyi adam ol, merhametli ol, bütün tebaanı eşitlik üzere koru. İslâm dinini yeryüzünde yay. Padişahların vazifesi budur .Ve Cenabı Hakkın lutfuna ancak bu suretle kavuşulur." (2)

Bu vasiyeti iyi doğru anlamayan Osmanlı devletini, özellikle kuruluş çağını anlayamaz. Ve şüphesiz, O'nu yetiştiren Osmanlı toplumunu ve o toplumun kişisini iyice tanımadan Fâtih'i de anlamak mümkün değildir. Osman Gazi bunları söylerken kendini Allah huzurunda biliyor, içten,

söylediklerine kelimenin gerçek mânâsıyla inanarak konuşuyordu. Daha önce de dediğim gibi onun sözlerinde ifadesini bulan yalnız kendinin değil, ufacık fakat varlığında eşsiz bir büyüklüğüne tohumunu taşıyan, bütün cemiyetinin inanıp benimsediği ülkü idi. Bu bakımdan aslında Osmanlı sömürgeci ve Osmanlı sömürgeciliği yoktur; Osmanlı toprağı ve halkı vardır. Osman Gazi'nin vasiyetiyle Bernard Show'un İngiliz adaleti üstüne söylediklerini karşılaştırırsak, 19 uncu yüzyıl sömürgeciliğiyle Osmanlı Devletinin tutumu arasındaki fark iyice anlaşılır.

"İngilizler kendileriyle yerliler arasındaki mutlak adaletsizliği sürdürülebilmek için, yerlilerin kendi aralarında mutlak adaleti tesis ederler."

İngilizler sömürgelerindeki tutumu buna göre, Osmanlılar da kurucularının vasiyetine uyarak ayarlıyorlardı. Bu yüzden Osmanlı toprağı bir huzur ülkesi olarak görünüyör ve bir yandan öteki Türk beyliklerinin halkını kendine çekiyor, öte yandan komşu hristiyan topluluklarında Osmanlı tab'ası olmağa karşı bir korku yaratmıyor, hattâ himaye kabulüne istek, Osmanlı olma özlemi uyandırıyor. (1).

Osman beyden başlayarak, yayılma ve toprak genişlemesiyle birlikte, her alanda, askerlik, toprak düzeni, hukukta, başdöndürücü hızda bir teşkilatlanmağa girişiliyor. Çağının en mükemmel ordusu yaratılırken, bir yandan da çok iyi işleyen, yönetim ve âsaişin yürütülmesinde de devlete çok yararlı olan bir toprak düzeni kuruluyor (2). Alınan topraklarda cemiyetin bekâsını sağlamak için bir yandan göçmen yerleştirilirken, bir yandan da cemiyetin ülküsünü öğretecek, yayacak müesseseler, medreseler yapımı hızla yürütülüyordu. Bütün bunlar çok sıkı, durup dinlenmeden çahşmağı gerektiriyordu. Fetihten önceki sultanların, beylerin sıradan herhangi birinin hayatına göz atmak Osmanlıların kendilerini bu işe hakkıyla adadıklarını, gerekli çabayı gösterebildiklerini kolayca isbat eder. «Divan her gün sabah erkenden,

namazdan sonra Padişahın huzurıyla toplanarak gerek devlete ve gerek halka ait askeri, malî, idarî, hukukî, örfî işler hakkında karar verirdi, Divanda, Padişah, veziriazam ve diğer vezirlerden başka kazasker, defterdar, nişancı âzâ olarak bulunurlardı»

Görünümü tamamlayabilmek için bence çok önemli birkaç çizgi daha çizmek gerekiyor.

Her alanda hızlı teşkilatlanma birbiri ardına bir sıra yenilikler getirilmesini gerektiriyor, gerekli görülen yenilikler, ilâveler yapılıyordu. Ancak kuruluş çağı Osmanlı yönetiminin keyfi yanı yoktu; her yenilik görülen gerçek ihtiyaçları karşılamak üzere, gelenek ve töreye aykırı düşmeden, onların doğrultusunda, ülkü yolunda yapıldığı için halk yapılanları yadırgamaz, kendinin olarak benimsediğinden, Osmanlı halkı, Osmanlı toplumu, sonraları başlayıp günümüzün cemiyetinde görüldüğü gibi, kendini devletten ayrı, devletini de kendine, halka, halkın çıkarlarına karşı bilmiyordu. Yönetici ve aydın henüz topluma yabancılaşmamıştı.

* *

İşte bu 150 yıl akılcıca kullanılan ve birikip yığılan kafa ve kol emegidir ki Bizans altında ezdi. Genç Sultan Mehmet Han bu emeğe vâris oldu, böyle bir cemiyetin, her bakıma bütünleşmiş, şuurlu, birbirine bağlı, bir birini düşünen, güvenen, birbirinin yaptığını anlayan, belki ufak ama sınımsız, çözümez, dağılmaz, vur-

(1) Mufassal Osmanlı Tarihi (Bir heyet tarafından hazırlanmıştır) Cilt I, s. 62

(2) Hammer'in, Osmanlı Tarihi'nden.

(3) "Bir rahibe, bütün hristiyanların şaşkın bakışını önünde, İslâm dinini, giyim şekillerine varıncaya kadar kabul etmiş, diyerek Hz. Peygamberi tanıdı." Hammer (Fetihten önce).

(4) Reaya, toprağı ekip biçmek, mamur etmek şartıyla onu muhafaza ederdi; aksi takdirde SAHİBİ ARZ tarafından tarlası elinden alınıp başkasına verilir.

"SAHİBİ ARZ ile reaya arasında ihtilâf çıkacak olursa bunun tahkiki mahallî kadılar veya merkezden yapılırdı. Reaya SAHİBİ ARZ'a karşı hakkını müdafaa edebileceği gibi SAHİBİ ARZ da hakkını arardı." Osmanlı Tarihi, C: I, Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı.

duğunu çökertecek güç ve sertlikte bir cemiyetin başına geçti. (Sultan Mehmet Han'ın devleti genişliği bakımından büyük sayılmazdı. Anadolu yarımadasının yarısından biraz çoğu - Orta Anadolu'nun büyük bir parçasıyla Antalya'nın doğusunda bütün güney doğu, Doğu Karadeniz kıyıları sınır dışında—; Avrupa'da, Trakya, Bulgaristan ve bugünkü Yunanistan'ın bir parçası... Nüfusu da bir kaç milyonu geçmezdi.)

Fatih'in kılıç ve kol gücünün üstün ve sözünü geçirmeğe yardımcı olduğu doğrudur. Yalnız bu güç üstünlüğü kaba kuvvetten, sayı çokluğundan gelmiyordu. Osmanlılar savaştıkları milletlerden daha sağlam ve keskin kılıç, daha iyi silâh yapmasını, bunları yapan ustaları kullanmasını biliyorlardı. O çağların Türk'ü bu türlü yenilikleri hiç direnmeden, kolaylıkla alır, benimserdi. Havan yapılacağını Sultan Mehmed'in topçu ustasına kendinin tarif ettiğini yazarlar. Bu topu, bu kılıcı kullanan kolu yöneten kafa da, yukarıda canlandırmağa çalıştığım Osmanlı inanışının kafası, ne istediğini bilen, imanlı, ortak ülkeye adanmış kafa idi. Sultan Mehmet nicelik bakımından büyük sayılmayan, ancak nitelik bakımından çok üstün olan gücünün karşısında kolayca durulamıyacağını; onunla, kıtayı doiduran bütün Avrupa Hristiyanlığını yenebileceğini, eşsiz sezgisiyle biliyordu.

Biri Türkler, öteki Ermeniler arasında anlatılan iki hikâye, Türklerin Bizansı almağa azimli ve hazır olduklarını ve Bizansın Türklerce alınmasının Hristiyan topluluklarınca kaçınılmaz bir alın yazısı olarak benimsendiğini göstermesi ilgi çekicidir.

Sultan Mehmet fetihten önce, tabaasının birbirlerine karşı duygusu ve temayüllerini öğrenmek için, kılık değiştirerek alış-verişe çıkmış. Bir dükkâna uğramış, bir şey isteyip almış. İkinci bir şey daha istediğinde bakkal; «Ben bugünlük siftah ettim, komşum ise henüz siftah etmedi. Onu da ondan alınız.» diye cevap vermiş. Gittiği öteki dükkânlarda da siftah etmiş olanlar kendini sif-

tah etmemiş olanlara yollamış. sonunda Sultan Mehmed, birbirini böylesine düşünen, böylesine bağlı bir halkla en güç işlerin bile yapılabileceğine kanaat getirmiş ve kararını vermiş.

Gene bir gün Bursa'da bir yerde, Fatih, Ermeni Patriğine rastlamış veya gidip görmüş. Patrik, önünde bir kitap, okuyormuş. Sultan Mehmed sormuş:

— Na yazıyor okuduğunuz kitapta?

— Bu şimdi okuduğum sayfada sizin, her ne ise, muradınıza ereceğinizi yazıyor, diye cevap vermiş Patrik.

— Muradım Bizansı almaktır, demiş Sultan Mehmed.

— Alacaksınız, kitapta öyle yazıyor.

Bunun üzerine Fatih, Bizansı aldığı zaman Patriği oraya getireceğine söz vermiş.

Her iki hikâye de yakıştırma olabilir, ama yakıştırma olup olmamaları mâna ve neticeyi değiştirmez. Çünkü yakıştırma hikâye-

ler de genellikle gerçeği yansıtır.

Fâtih Sultan Mehmed'in fetihten sonraki tutum ve davranışlarının çoğunu da daha öncesinden devraldığı geleneğin, başında bulunduğu devletin ve cemiyetin ülkesinin, ülkesinin ve tabaasının yapısını kavrayarak onlara uygun hareket etme ihtiyacının, çok üstün yaratılıştaki bir önderin bütün bunları bilerek, dupduru, açıkça görerek kullanması gerçevesi içinde anlamağa, izahı çalışmamız doğru olur sanırım. Yoksa Fatih —bizim bugünkü meselelerimize bakarak— Türkiyeye Rönesansı getirme, büyük hoşgörülük, ilme saygı, bu yüzden patriğe saygı (Bir defa Fatih'e göre Patrik gerçek ilmi temsil eden biri değil, bâtıl bilinen bir hristiyanlığın temsilcisi sayılırdı), hele Batılılaşmağa özenmek gibi bir budalalığın gerçevesine sokmağa kalkmak onu anlamamak için hiçbir şeyi eksik bırakmamak olur.

Fetih

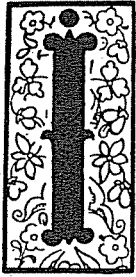
Toplar Roma'nın beynine çevrildiği
gün

Tekbir sesinin namluya aksettiği
gün

Şahit Ayasofya Mehmed'in
kudretine

Şahinlerin İstanbul'u fethettiği
gün

KENAN SEYİTHANOĞLU

STANBUL, tarihi kayıtlara göre, başta Araplar olmak üzere, daha birçok orduların yirmiden fazla muhasarasına uğramıştır.

Hız. Peygamber Efendimizin (S.A.), Hadis-i Şeriflerinde iltifatla tebşir buyurdıkları fetih şerefine nâil olmak için can ve kanlar fedâ eden Sultanlardan biri de, II. Mehmet Han'dır. O'nun, bu mübarek gazâsında muzaffer eyleyip, murâdına erdiren ve Türk Ordusuna İstanbul kapılarını açan mevki, Edirnekapı ile Topkapı arasında açılan bir gediktir.

Biz, bu yazımızda, Ordumuzun şehre ilk defa açtığı bu gediği «Edirnekapısı»nın tarihi simasında sabitleştirerek, üzerindeki mâziye ait tülleri aralayıp, tarihe mâl olmuş sahnelerinden bazılarını, göz ve gönüllere sunmak istiyoruz.

Eskiden, müdafaa unsurlarından birisi de, şehirleri, kalın ve muhkem surlarla çevirmekti. Konstantiniyeyi de, bu gaye ile inşa olunmuş ve hakikaten aşılması zor ve dünyaca meşhur surlar muhafaza altına almıştı. Her türlü saldırıdan korumak maksadıyla Büyük Konstantin tarafından yaptırılan bu surlar, şehrin büyümesiyle, vazifesini yapamaz bir hâle gelince, II. Teodor zamanında, yeni ilâvelerle genişletilip, sağlamlaştırılmıştı. Surlar, Eyüb'den Sarayburnu'na; Eyüb'den Yedikule'ye; Yedikule'den Sarayburnu'na kadar; bir kenarı Haliç'e, bir kenarı karaya, bir kenarı da Marmara'ya doğru uzanan bir üçgen meydana getiriyordu.

Bu surlar üzerinde, mülki ve askerî olmak üzere birtakım kapılar vardı: Mülki kapılar, belli-başlı yollara açılıyor; askerî kapılar ise, yol bulunmayan yönlerde idi. Muhasara esnasında mülki kapılar kapanır, askerî kapılardan icabında huruç hareketleri icrâ olunurdu. Bu kapılardan dokuzu kara cihetinde, yedi belli-başlı ve birçok talî kapılar da, deniz cihetinde bulunuyordu.

Bizanslılar zamanında (Harisysus-Charisie) diye anılan Edirnekapısı da, kara tarafında bulunan kapılardan birisidir.

Sultan II. Mehmed, geceli-gündüzlü olmak üzere aylarca süren hummalı çalışmalarla yapılan hazırlıklardan sonra, Konstantiniyeye surları önünde muhasaraya girişmişti. İpek ve sırma işlemeli, büyük ve muhteşem kırmızı Otağ-ı Hümayun'u, Topkapı ile Edirnekapı arasındaki mahalle kurdurmuştu. Bu kısım Bizanslılarca da önemli sayılan, (Mesoteikhion) diye adlandırılan bir yerdir.

Ordu, Yedikule'den, Topkapı'ya kadar İshak ve Mahmud Beylerin; Edirnekapısından Tekfursarayın'a kadar Karaca Bey'in; Topkapı'dan Edirnekapı'ya kadar da, Padişah'ın idaresinde bulunuyordu.

Yapılan teslim teklifinin Bizanslılarca reddi üzerine Sultan Mehmed II. Han, kumandanlarıyla görüşerek, 11 Nisan'da ateşe başlamasını emreyledi. Yapılan hücumların asıl merkezi, Topkapı ile Edirnekapı arasındaki muntika idi. Bu mevkiye fevkalâde bir gayret gösterilmiş, surlar bu suretle yirmi gün şiddetli top ateşine tâbi tutulmuştu.

Açılan ateşlerden sür'atli ve olumlu bir netice alınmaması, Sultan'ı endişelendirdiği için şehri, Haliç yö-

Edirne kapı

HASAN ÖZÖNDER

(Konya İmam - Hatip Okulu
Meslek Dersleri Öğretmeni)

nünden de tazyike karar vermişti. Çünkü, şehrin sadece karadan sıkıştırılmasının kâfi gelebileceğini anlamıştı. Bunun için de, tarihte benzerine ender rastlanan muazzam bir planla, yeni bir yola başvurarak, Dolmabahçe önündeki donanmanın bir kısmını, bir gece içerisinde, karadan naklederek, Kasımpaşa deresine indirmişti. Ertesi sabah düşman kumandan ve askerleri, Haliç'teki Osmanlı gemilerini görünce, hayrette kalarak, şaşkına dönüp, gözlerine inanmamışlardı. Bunun bir rüya olmadığına iyice kanâat getiren düşman ordusu, o güne kadar zaten zaman zaman gevşeklikler gösteren irâde ve güvenlerinin bir anda yıkıldığını; o güne kadar semâlarından dolaşan ümit kuşlarının, Haliç'teki Osmanlı Donanmasının yelkenlerini şişiren rüzgârlarla birlikte, ufukta kaybolup gittiklerini görmüşlerdi. O güne kadar gözlerde ışıldayan cesaret kuvümlerinin, karadan yol bularak Haliç'in mavi sularına inen Osmanlı Kalyonlarının etraflarından sıçrayan beyaz köpüklü sularla bir anda sönuverdiklerine şahid olmuşlardı. Çeşitli telkinlerle ayakta tutulmak istenen cesaret, ümit ve metanet duyguları, bir anda, şaşkınlık, korku ve yeise kalbolmuşlardı...

Yapılan sürekli hücumlarla, düşman ordusu yıpratılmağa, surlarda gedikler açılmaya ve yaklaşmakta olan umûmî hücumu uygun bir hâl ve hava meydana getirilmeğe çalışılıyordu.

Ordu, üç kola ayrılmıştı: Birinci kol, Yedikule; ikinci kol, Tekfur Sarayı; Üçüncü kol Sultan'ın maiyetinde olup, Topkapısı ile Edirnekapısı karşısında yer almıştı.

Bizanslı köhne surları, Osmanlı'nın iman potansında eritilerek aşk kalıplarında dondurularak, vecd kuvümleriyle ateşlenen topları karşısında daha fazla dayanamıyarak, yer yer erimeğe, bu iman kuvveti karşısında yerlere serilmeğe başlamıştı. Alevler kusan, güller yağdıran toplar, hakikatte, Bizans'ın tefessüh etmiş ahlâkını, kokmuş namusunu, çürümüş şahsiyetini, behimilemiş duygu ve düşüncelerini yıkıp, İlahi

adâlet ve kanununun hükmünü yerine getirerek, tarihe karıştırıyordu...

Yapılan cansiperâne hücumlar netice vermekte gecikmemiş ve surlarda üç tane büyük gedik açılmıştı; biri, Bayrampaşa Deresi'nin sur'a dahil olduğu yerde; diğeri SiliVRikapısında; üçüncüsü de, Edirnekapısı civarında idi.

Nihayet, Mayıs'ın 29'unda, umümi hücumu geçildi. Karadan ve denizden birbiri ardınca yapılan hücumlar ve şidetli ateş, tesirini bütün kuvvetiyle göstermiş ve Bizanslıların artık onaramaz hâle geldikleri gediklerden, Yeniçeriler, zaman zaman içeriye sızmağa muvafak olabiliyorlarsa da, neticesiz kalıyordu.

Bu sırada, askeri, coşkunuğun son perdesine çıkan bir şey oldu; Cesur bir Yeniçeri olan Ulubatlı Hasan, fevkalâde bir kahramanlık göstermiş, arkadaşlarına şecaat ve yiğitlikte muhteşem bir nümüne olarak, vücudunun muhtelif yerlerine saplanan mızrak ve oklara rağmen, yüksek surlardan birine tırmanarak, Bayrağı, oraya dikmeyi başarmıştı. Dil ve kalemlerin izah-tan âciz kaldığı fedakârlıkla ulaştığı muvafakiyetten sonra, biraz evvel diktığı Bayrağın dibine yığılmış ve kısa bir müddet sonra da vücudu surdan aşağıya süzülürken, ölümsüz ruhu, meleklerin kanatlarında, mekân-ı mahsus-u mubareğine yükselmişti...

Bu sırada, düşman kuvvetlerinin büyük bir kısmının Edirnekapısı ile Topkapısı arasına toplanmasından istifade eden elli kadar Yeniçeri şehre girmişler, Edirnekapısı önünde dış müdafaa eden düşmanın arkasını almışlardı. Düşman, bu felâket üzerine, Edirnekapısından çekilmeğe mecbur olmuştu. Bunun üzerine Türk Ordusu, vakit geçirmeden, şiddetli bir takiple, Edirnekapısından şehre dahil olmuştu.

Ordumuzun şehre girmesi üzerine, Topkapı cihetini müdafaa eden İmparator Kostantin, oldukça mukavemet göstermişse de, her taraftan şehre akan Osmanlı kuvvetleri karşısında daha fazla dayanamayacağını anlayarak, o da, ric'ate mecbur kalmıştı. Ayasofya'ya doğru kaçan İmparator, Unkapanından geçerken, Osmanlı neferleri tarafından öldürülmüştü (29 Mayıs 1453).

Fatih Sultan Mehmed Han, fetihle birlikte şehre girmiş, doğru Ayasofya'ya giderek, buraya sığınan halkı, İltuf ve keremiyle affetmişti. Fatih'in, Ayasofya kilisesine girince "Secde-i şükran"a kapandığı ve ondan sonra da iki rek'at namaz kıldığı ve ilk ezanın da işte bu sırada okunduğu rivayet edilir. Ayasofya katedrali, işte bu tarihi andan itibaren câmi haline gelecek, o zamana kadar pek harap ve perişan bir halde iken, tamir olunmasıyla büsbütün harap olmaktan kurtulmuştur.

Sultan, Edirnekapısı civarındaki Tekfur Saray'ını da gezmış, binanın harap halinden müteessir olarak:

"Kayserin sarayında örümcek perdedarlık yapıyor; Efresyab'ın kubbesinde baykuş, nöbet borusu çalıyor."

şeklindeki meşhur beyti okumuştur.

Fatih, şehirde yaptığı teftişten sonra, Bizanslıların «Vlakerne» ve Avrupahlıların «Blachernes» dedikleri bu sarayda yirmi gün kalmıştır.

Artık, İstanbul'un Fethinden sonra, Osmanlı hu-

dutları dahilinde hiç bir ecnebi hükümet kalmamıştı.

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Ordusu, Edirnekapısıyla, Topkapı arasındaki sur çizgisi üzerinde açılan gedikten İstanbul'a girerken, bütün insanlığı (Yeni) bir (Çağ'a sokuyordu.

29 Mayıs 1453'te Topkapı ve Edirnekapısı'nın kanatları, Muzaffer Ordumuzun kahraman gazilerine kucak açarken, tarihler değişiyor, düşünceler tazeleniyor, tefekkürler yüceliyor, zihinler berraklaşıyor ve böylece bütün insanlık, yepyeni bir çağ ve dünyaya göz ve gönül açıyordu.

Edirnekapısı, Topkapı ile birlikte, eski bir çağın kapanıp, yeni bir çağın açıldığı kapıdır. Bu kapıların eşığı, iki ayrı çağın birleşip, ayrıldığı bir çizgi; bir çağın sonuç, ve yeni bir çağın başlangıç sınırındır.

Edirnekapısı ile Topkapısı arasındaki sur haddi, «Sultan II. Mehmed»i, «Fatih Sultan Mehmed» yaparak, Hz. Peygamber Efendimiz'in (S.A.), tebşir ve iltifatına mazhar kılan bir vesiledir.

Bundan böyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rume- li'deki tekarruru te'min edilmiş, suvarilerimizin atlarının başı Avrupa ortalarına, akıncılarımızın yönü Vıyanalara çevrilmiş oluyordu...

**

Meşhur seyyah İbn-i Batuta, Anadolu'da yaptığı seyahatlerinden birinde, 1344 yılında İstanbul'a da uğramıştı. Ona bu fırsat şöyle zuhür etmişti:

Krallara lâyük bir şekilde seyahat eden İbn-i Batuta, yolculuğu sırasında, Sultan Mehmed Özbek Han'ın başkenti Başdağ'a uğrar. Sultan'ın dördüncü karısı, Konstantiniyye-i Uzma (İstanbul) Kralı'nın kızıymış. O sırada hamile bulunan bu kadın, çocuğunu dünyaya getirmek için, İstanbul'a, babasının yanına gitmeyi arzu eder. İbn-i Batuta da bu yolculuğa katılmayı isteyince, hep birlikte yola koyulurlar.

Gayet debdebeli bir şekilde yapılan ve üç ay süren yoluluktan sonra İstanbul'a ulaşırlar. Seyyahımız şehre varışlarını şöyle anlatır:

«Bunca uzun yolculuktan sonra Konstantiniyye-i Uzma'nın on mil mesafesinde, bir çayırhığa konduk. (Yaklaşık olarak Florya civarı). Hatun'un adamları derhal, büyük bir ipek çadır kurdular. Hatunla küçük kardeşi (Corci Paleolog) çadıra girerek görüştüler. Geceyi burada geçirdik. Ertesi gün Hatun arabayla, biz ise, atlarla yola çıktık. Görülmemiş derecede bü-

Me'hazlar:

- 1 — Büyük Tarih-i Umümi - - Ahmed Refik, İstanbul, 1328 - - C:6, Sf: 407 - 413.
- 2 — Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü - - M. Zeki Pakalın, C:2, Sf: 260.
- 3 — Tarih Konuşuyor Mec. C:6, Sf: 2906.
- 4 — İstanbul Hendekleri - - Ali Rıza Sağman, 1951.
- 5 — İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi - İ. Hâmi Dânişmend.
(C:1, Sf: 253 - 254, 259), (C:2, Sf:1, 163), (C:3; Sf: 13), (C:4, Sf: 444).
- 6 — Bizans İmparatorluğu Tarihi, I. - - A. A. Vasiliev, Çev: A. Müfid mansel, 1943, - Sf: 128 - 129.

yük, yüksek ve kalın olan kale duvarlarına yaklaşıncâ (EDİRNEKAPI olmalı) kale içindeki şehir kiliselerinden çanlar çalmağa başladı. Türlü renklerle bezenmiş çalgılar, altın borular ve çok iri davullar çalmağa başladı. Şehrin Kapısından girince, iki taraflı sıralanan halk, Hatunun bindiği arabanın eşğini ve küçük kardeşi «prens»in atının üzengisini öpüyorlardı. Papazlar türlü bin nakışlı cübbeleriyle arabaya gülsuyu (Takdis suyu) serpiyorlardı. Bu heyet ile kralın sarayına vardık. Bizi içeri almadılar. Ben bir kolayım bularak Hatun'a haber gönderdim. Gelişimizin üçüncü günüydü, saraya girebildim. Sarayda gördüğüm eşyalar gözlerimi kamaştırıyordu. Her şey altından ve gümüşlendi. Öyle sanırım ki, İstanbul'da, hele de bu sarayda bulunan kıymetli eşyanın bir misli, dünyada yoktur. Hint padişahları, İstanbul kralının yanında dilenci gibi kalır.»

İbn-i Batuta, daha sonra, gezip gördüğü, o zaman-ki İstanbul'u büyük bir hayranlıkla öve öve bitire-

**

Edirnekapi, Fatih'ten sonra gelen Padişahlarca da hatıra ve önemi takdir olunarak, gereken değeri görmüştür; Osmanlı Padişahları'nın kılınç kuşanmaları münâsebetiyle Eyub Sultan'a yapılan ziyarete gidış ve gelişlerde, merasim alayı, ekseriya Edirnekapi'dan geçdi. Edirnekapi yoluyla Eyub'a gidilir, ziyaretten ve merasimden sonra çoğu zaman Şeyh'ül-İslâm tarafından Padişah'a, kılınç kuşatılırdı.

Merasim alayı dönüştü, Edirnekapi'dan içeri girerken, Şehremini, eski Osmanlı âdeti mucibince, Kapının anahtarlarını, Padişah'a takdim ederdi.

**

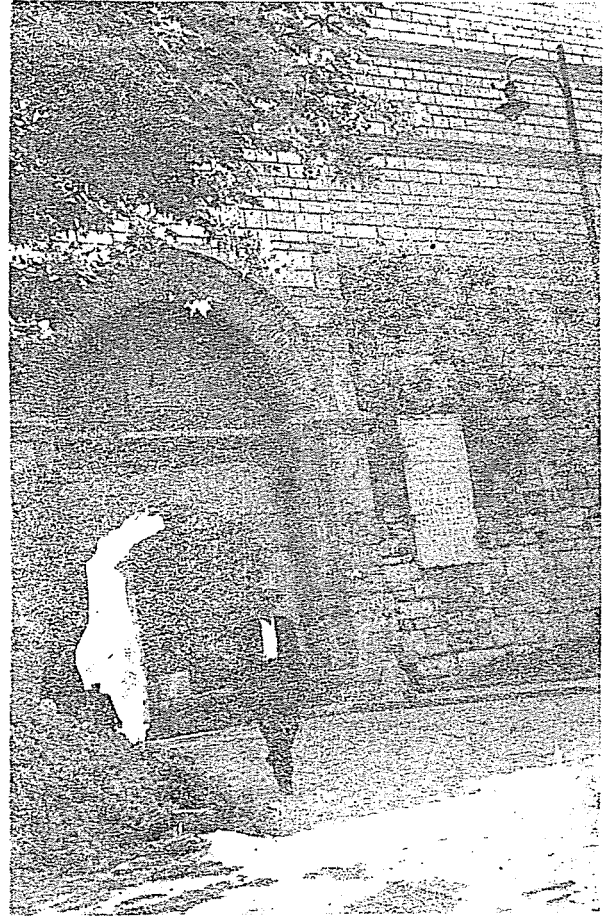
Sultan II. Bayezid, tahtını, oğlu Şehzade Selim'e devrettikten bir müddet sonra İstanbul'dan ayrılarak Dimetoka Sarayına hareket etmek için oğlundan izin aldığı rivayet edilir.

Yavuz Sultan Selim, bu nezakete, nazik bir hareketle mukabele ederek, devlet erkânıyla birlikte, babasını, şehir haricine kadar teşyi etmiş, babasının bindiği arabanın sağ tarafında yayan yürüyerek, büyük bir hürmetle nasihatlerini dinlemiş ve bir rivayete göre de şehirde atla, babasını takibettikten sonra, Edirnekapisından çıkınca altından inip yayan yürümeğe başlamış ve nihayet Sultan Bâyezid, arabasını durdurup oğluna, artık dönmesini söyleyerek vedâ etmiştir. (23 Mayıs — 7. Rebi'ul-evvel, Pazar 1512)

Edirnekapısı böylece, büyük bir tevazu, hürmet ve kadir-şinashğa daha şahid olmuş, böyle bir âli-cenaplılığın tarihi bir sahnesine daha dekorluk etmiştir.

**

Ordumuzun İstanbul'a ilk defa sızdığı Edirnekapısı civarındaki gediğin hatıraına hürmet ve o tarihi

ana bir nişâne olmak üzere (fotoğrafta görüldüğü gibi) Edirnekapısı'nın duvarına, kadir-şinas İstanbul Fethi Derneği tarafından, asılan mermer bir levhaya hakkedilen şu satırlar, o muhteşem günde can ve kan verenlerin aziz ruhlarına fatihalar gönderilmesine vesile olmaktadır:

“İnnâ fetehnâleke fethan mübina” “Biz, sana bir feth-i mübin açtık” Hicretin 20 Cemâziyel'evvel 857 ve Milâd'ın 29 Mayıs 1453 Salı sabahı, bu civarda açılan gedikten Fatih'in ordusu İstanbul'a girmiştir.

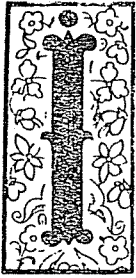
İstanbul Fethi
Derneği 1953

İstanbul'un, Türkler tarafından fethinin 515. ci yıl-dönümünde biz de, bu satırlarımızla buketler takdim eder, aziz şehidlerimiz ölümstüz ruhlarına fatihalar sunarken, yazımıza şairin şu mısralarıyla son veririz:

«Bir âlem açan zaferlerin en geniş,
İstanbul fethi, Tanrı'nın kutlu işi;
Gün doğmadan evvel o güzel sâatte,
On bin yiğidin Büyük Gedikten girişi.»

Çehresi değişen şehir

EKREM HAKKI
AYVERDİ

Istanbul'un bütün tepelerine birer alem gibi oturan camilerin, tuğ gönderleri misillü yükselen minarelerin, Topkapı Sarayının bulunmadığı bir İstanbulu tasavvur edebilir, havsalamıza sığdırabilir miyiz? İstanbul ancak onlarla benliğini buluyor; bir mânâ kazanıyor. Camilerimiz yapılmadan evvelki Kostantiniyeyi gözümüzde tecessüm ettirmemiz pek mümkün değildir. Beldenin mavi gök üzerindeki çizgileri bize o kadar tabii görünür, o kadar tabiatın bir parçası gibi ruhumuza öyle işlemiştir ki, başka türlü bir İstanbul olmasına ihtimal vermeyiz.

Zaten onlar olmasaydı İstanbul yassı bir tümsek olup kalırdı. Öyle kalmıştır da. On dört asır toprağın isteklerine göz yumulmuştu. Halbuki bu şehir bütün cömertliğine sahipti. Şehri şehir yapan umumî görünüş, binlerce yıl zarfında beldemize temin edilememiştir. Ne garbi ne Şarkî Roma İmparatorlukları, ne Bizans; bu işi beceremedi.

Bu toprak müstakbel sahibini asırlarla bekledi, bulunca da he-

men "belde-i tayyibe" oluverdi. Zaten hadise, bugünün şaşkın terazisinin tartmak kabiliyetinde olmadığı, lahûfî bir ses tarafından tebşir edilmemiş mi idi? Ne ki, onun icrakârı biz Osmanlı Türkü olduk: Kostantiniyeyi İstanbul yaptıktan başka, şehrin içi içe bir parçası olduğu halde hiç keşf edilmemiş bir kıta gibi yüz üstü bırakılan Boğaziçi'ni bulduk; yerden devşirip bir Boğaziçi Medeniyeti kurduk. İçinde ömür sürdürdümüz evimizin içinde bile zaruri bir değişikliği uzun zaman düşünür, taşınır da yapabiliriz. Türkler İstanbul'a girdikleri zaman bir buçuk asırdır üzerinde işleyip geliştirdikleri üsluba taban tabana zıt bir şehir buldular. Bir kere Kostantiniye'de ilim ve idare te'sisleri hemen hemen yoktu; bir köşede çok evvelden harab olmuş saray parçaları bulunuyordu. Mesken mıntıkaları sahillere üst üste yayılmıştı; ticaretgâhlar için de transit esas alınmış zaten iktisadî kudretten mahrum halkın iç pazarı perişan ve dağınık bırakılmıştı. Bu kararsızlık ortasında Türkler şaşırmadılar; eski yerleşme tarzı ve mahalleri onları kayd altına sokmadı. O devirde unveten yani zor ile, alınan beldelere tatbik edilen ahvale

göre, bulduğu, alabildiği, mala temellük hakkını üç gün için kullanan gaziler, daha dördüncü günü bu şehri temizlemeye başladılar, demekte hâta yoktur. Ak Şemseddin Veli'nin Ok Meydanı Nutku ne ibretlerle doludur: çeriye "İngallah, cümlemiz mağfuruz; fakat gaza malını israf etmeyip İstanbul içinde hayrata sarfediniz." Emir'e, yani padişaha da "hemmen Mücahid fi sebillillah ol!". Buna karşı Fatih'in cevabı şahanedir: "Cihad-ı asgar bitti; şimdengeru cihad-ı ekberdir." Akılları durduran bir hak tecel-lisine mazhar olan koca şehri bir kaç gün evvel almış bulunan bir cihangirin şu mütevazî cevabına bir bakınız; cihad-ı ekber dediği zafer sarhoşluğunun zerresine kapılmadan, gurur muhlikesine düşmeden, eğlenceye, sefahate kendini terk etmeden mülk için çalışmaktı.

İSTE Fatih, gazilerin kanı kurumadan işe başlayıp üç asır boyunca dünyanın en büyük, en muhteşem, en güzel şehri olacak İstanbul'u bu karar ve azm ile kurdu. Fethi takip eden iki hafta içinde Bizansın o sapa yerlerdeki saraylarının binasına da, yerine de kıymet vermeden Bayezit tepesinin, boğaz içine hakim bir

mevkiine, şehrin orta yerine idare merkezi olan sarayı kurdurmakla ilk tohumu attı. Bu betül kararı vermiş oldu. O üç denizle kucak kucağa duran burnu intihapta on beş sene gecikilmesine karşı gösterilecek yeri on beş sene sonra terk edip daha uygun olan Topkapı Sarayını inşa ettirmesi, ilk kararının hatâlı olduğunu mu gösterir? Buna müsbet cevap verilemez. Çünkü ilk senelerde sarayın daha büyük olmasına muhakkak ki lüzum yoktu. Fakat 17 müstakil hükümet ve devlete egemenlikten sonra daha büyük bir merkeze ihtiyaç duyuldu. Bu tevsiada Bayezit müsaid değildi; daha genişletilse şehir ikiye bölünürdü. Ağaçlık, fundalık içindeki Saray burnunun değerini çacacak takdir etmekte Fatih Sultan Mehmed isabetlidir; özürlerin onbeş asır geriden başladığını unutmamalıdır; zira daha evvel bu yerlere sahip olanlar bu uzun müddet zarfında kör gibi, burayı görememişlerdir. Esasen Bayezit'in intihabı bile seleflerinin görüşlerine kat kat tefevvuk eder.

FATİH'in İstanbul'da ilk icraatından biri de islâmların yedi asır evvel yaptıkları muhasaralarda şehit düşmüş Ensar ve Tabiinın kabirlerini tesbit etmek ve buralara birer meşhed yapmak olmuştur ki, bunların başında Eba Eyyüb-el-Ensari'nin makberesinin geldiğini bilmeyen yoktur denilebilir. Bu yolla İstanbul'un toprağının altına bile İslâmlaştırılmış olduğunu zihinlerinde yerleştirdi. Yeni sakinler, şehitlerin ruhaniyyatını bir gül gibi koklayarak şehri mekân tuttular.

İstanbul'un ilk büyük camii Eyüb Sultan'ın türbesi önünde yapılmış, yakınında imaret, medrese hamam te'sis olunmuştu. Bunu o zamana kadar hiç bir yerde misli bulunayan pek ince düşünülmüş tepelerin kursuz bir şekilde oturtulmuş bir mimari topluluk, 26 metreli kubbeli büyük camii ile, 16 medrese, tabakhane, şifahane, imaret, kervansaray, kütüphane ve muvakkıthanededen mürekkep manzumesi takip etti. Ondan

otuz sene evvel Edirnedeki üç şerefeli Camide yapılan şadırvan, avlusu ve cami ölçülerindeki uygunluk, dolu ve boş satırların, pencereelrin nisbeti, sütunlar, kapılar, mihrap ölçüleri silmelerin tertibi ve satırlara düştürdüğü gölgelerin kıvamı, tezyinattaki ağır başlılık ve vakar bu manzumede artık tam istikrarını bulmuştur. Bu manzumenin mimarisindeki sadelik içinde vekar ve haşmet Osmanlı klâsığının değişmez üslubu kaidesi olmuş, asırlarla devam etmiştir. Yalnız söylediklerimiz eski Fatih Camii için varid olup şimdiki bina 200 sene evvel zelzelede yıkılmış ve daha ufak bir kubbe ile yapılmıştır. Eskisinden yalnız şadırvan avlusu tak kapı ve mihrap yerinde kalmıştır.

Fatih manzumesiyle hemen aynı zamanda da Mahmut Paşa, Murad Paşa, Rum Mehmed Paşa, Davud Paşa, Atik Ali Paşa gibi her biri bir kıymet olan mimari topluluğu yapılmıştır.

Bu büyük eserlerin iklimine kadar, Ayasofya dahil olmak üzere, kiliseden tahvil edilmiş 17 camide namaz kılınmış, bir yandan da, acele bir tertibe baş vurularak çatılı camiler inşa edilmiştir. İstanbul'da yapılan ilk iki cami de bir esnafın, atar Hacı Halil'in eseridir. Bunlardan biri Un kapını'nda eski Beylik Değirmenin yanındaki Mescid olup el'an mevcûddur. İkinci Rüstem Peşe Camiinin yerinde idi. Gittikçe artan müsülman nüfusu, böyle çatılı camilerin birbirini takip etmesine âmil olmuştur. Fatih devri içinde yapılan 215 cami ve mescidden dörtte üçü ahşap çatı ile örtülüdür. Çok sür'atli genişleyip büyümesi yüzünden, Edirne'de de bu çareye baş vurulmuştur. Bursa ve sair şehirlerde büyük ekseriyet kubbeli olanlardır.

İSTANBUL'da ehemmiyetli camilerin yanlarında umumiyetle birer de medreseleri bulunmaktadır. Medreselerin ilki, zeyrek camiinde Papas odaları denilen hücrelerde ve eski imaret camiinde kurulmuş, Ayasofya'nın şimal tarafına bir ikisi

yapılmıştır. Fatih'in 16 medresesinin inşasından sonra, yalnız Ayasofya bırakılmış, ihtiyaç kalmayan diğer ikisi kapatılmıştır. Fatih devrinde medrese adedi dörde balığ olmuştur. Fatih zamanında medreseler plân ve mimari itibariyle, en yüksek devir olduğu umumiyetle kabul edilen XVI. asrın binalarından farksızdır. Halbuki cami mimarisi yüz sene içinde daha tekemmül etmiş ve en yüksek seviyeye o zaman erişmişti.

Şehrin büyük ihtiyacı olan hamamlar da hemen yapılmaya başlanmıştır. Bizansdan kalma bir hamam bilinmemektedir. Fatih zamanında 32 umumî hamamın ismi tesbit olunabilmiştir. Hamam mimarisi de, medreseler de olduğu gibi, bu asır da en yüksek derecesini bulmuştur. Tahtakale, Mahmut Paşa ve şimdi mevcut olmayan Çukur hamam, en güzel, büyük, ferah binalardır. Sonradan da daha fazlası yapılmış değildir.

Fatih zamanında 12 kadar ticaret hanı ismi malûm ise de yalnız bir tanesi zamanımıza erişmiştir; o da Mahmud Paşa'nın Kürkçü Hanıdır. Çifte avlulu olan bu büyük binanın bir benzeri aynı zatın Bursa'da yaptırdığı Fidan hamıdır. Bunlar II. Sultan Bayezid'in muhteşem Bursa hanlarının tutumunda ve aynı büyüklüktedir. Yalnız bu sonunculara başka bir hava veren o tantanalı tak kapılar bunlarda bulunmaz. Bu da pahişah ve vezir mevkileri arasındaki fark nisbetindedir. Fatih'in İstanbul'a en büyük hediyelerinden biri, çarşı ve bedestenlerdir. İstanbul Fetholunbu; buraya Türk kavmi, Türk medeniyeti yerleşti. İlim, sanat, musiki, hat, tezhib ve hepsinden fazla mimari burada kol saldı. Fakat bunlar üç asır sonra, devranın met ve cezrine maruz kaldı; İnkılâblara, tahavvüllere uğrayıp seviyeleri çok düşmüştü. Çarşı ve bedestenler ise, XX. asra kadar aynı hayatıyet ile yaşadı, durdu. Zelzeleler ve yangınların tahribatına rağmen, halâ da kıymeti kaybolmuş denemez.

O zamanın nakil vasıtalarını

göz önüne alınca, çarşı yerinin intihabındaki isabet derhal anlaşılır. Bu gün 300 dükkan, 30 kadar han ve içindeki 1000 ticaretgâhile bu çarşı ve bedestenlerin, şark ve garp memleketlerinin birinde emsali ne görül-müştür; ne görülecek.

Çarşı haricinde balık pazarı, bahçe kapısı, demir kapı, Aya-sofya, Mahmud Paşa, Fatih'de Sultan pazarı, Sarayhanebaşı Fener, Balat vesaire gibi mev-kilerde Fatih'in vakfettikleriyle beraber 5000 kadar daha dükkân vardır. Hepsini beraber onbin üstündedir. Fatih devrinde yüzünü aşmayan İstanbul nüfusu için fazla görülecek bu miktar, padişahın ileride varacağı inkişaf mertebesini ilk günlerden hesaplayarak şehri kurduğunu ispat etmektedir. İleriye bu kadar dükkân yetişmemiştir.

Bedestenler, büyük Bedesten, Sandal ve Galata olmak üzere üç tanedir. Edirne, Bursa ve sair şehirdekilerden daha büyüktür. Hepsinin etrafına dükkânlar ve iç tüneller vardır. Söylemeye ne hacet, bunların kıymeti ise herkesçe bilinir.

İşte ,mâbedi ilim ocakları, ticaret ve sanat destgâhlarıyla İstanbul şehri böyle doğdu, durmadan serpildi; Dünyanın madeten en güzel mânen en özlü, en kıvamlı beldesi oldu. Fakat Arslanların nâdanlar elinde ke-di gibi küçülmesi nevinden, düştü düştü; bu günkü yoluk, yümün-süz halini buldu.

Şimdiye kadar kale içinden bahis açtık; bir de dışarıya taşan gümrak varoşları vardı. Daha ilk günlerde, bir sürücü mandırasından ibaret Eyup gelişti ve şehirle arasındaki boş kırlarda mahalleler teşekkül etti. Yedikule de Fatih devrinde te'sis olundu. Halicin karşı yakası, Hasköyün, Kasımpaşa'nın fundalıkları donandı; İskân mintikaları meydana geldi. Galata'dan sonra şehir ileriye doğru yürüdü. Evvelce bomboş duran Tophane, Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Rumeli Hisarı mamurelerle şenlendi. Fatih Rumeli Hisarını severdi. Oraya emeği geçmişti. Halil Paşa burcunda bir odada kaldığı söylenir. Boş zaman bulunca Bağa-

zın başka köylerinde, Anadolu Hisarında. Kanlıca'da gezintiler yapardı. Beykoz'da kendi ismine tokat bahçesini yaptırdığı meşhûrdur.

Bu demektir ki boğazi keşfeni Fatih'dir. O halde Boğaziçi medeniyeti denilen emsalsiz, nazirsiz oluşun mimarı olarak Ebul Feth'i bilmek lâzımdır.

FATİH devrindeki 215 camii 24 medresesi, 32 hamamı, 12 hanı, bedestenleri, çarşısı, yeni kurulmuş 200 mahallesiyile, yoktan meydana gelen onbeş kadar mamûresiyle, Boğaziçi medeni-

yetiyle ve hepsini hüviyetiyle damgalayan zihniyet ve ince zevkiyle şehir böylece çehre değiştirdi. Kostantiniye'den İstanbul'a döndü.

Bu gün bu muazzam vakaayı yalnız kâğıd üstünde bilmek mevkiindeyiz. Yani sadece dil ile ikrar ediyoruz. Fakat içimize işlemiş değildir. Henüz o zihniyeti benimsememiş olduğumuz aşikârdır. Bu hâdise gönlümüzde, müfekkirimizde yer tuttuğu, yani kalb ile de tasdik ettiğimiz gün, ancak o gün İstanbul tekrar ihtida edecektir.

Vedâ

*Yüce Rabbe bin senâ selâm Fahr-ı Cihân'a
Ümid, iman, cehd ile çıkıyoruz meydâna!..
Kur'an başta tâcımız; rehberimiz Habîb'dir,
Seninle "BÜYÜK FETİH" büznillah karîbdir!..
Esecektir dâima iman yüklü o yelin,
Kurutacak kökünü, her soysuzca emelin!..*

*İlim, irfan gücümüz, îmânımız, hazımız,
Senin ile dînecek her acımız, sızımız!
"Lâ taknatû!.." sırrını veren bize sen oldun,
Âlemlerin gönlüne, ümit olup sen doldun!..
Mâteminden sıyrılıp; şu gök-kubbe, şâfak,*

*Evet... bütûn insanlık, hep bahtiyar olacak!..
Nesillerden nesile, senin feyzin akacak,
Sineleri o Nur'un, tutuşturup yakacak!
Taşdığıın o mânâ; ne büyüktür ne büyük!
İrfânınla doyan kalp, sînesinde değil yük!
Târihler yeni baştan, yazılacak imanla,
Ürperecek her şuur, o verdiği iz'anla!..
Sâhibiyiz bu mülkûn, dâvâ bizim dâvâmız,
Ülkemizde topyekûn; genç, ihtiyar, kadın, kız...
Nusratını bizlere, lûtfedecek Zül-Celâl,
Ebedîyyen bir daha, sönmiyecek bu Hilâl!..*

*Varlığın mülke neş'e, varlığınma semboldür,
Erecektir seninle, ölmezliğe her ömür!..
Dâim yansın meş'alen, pür-nûr olsun her sîne,
Artık sana elvedâ, ey ilâhî hazîne!..*

T. SITKI BALCI

(Konya Y. İslâm Ens. Son Sınıf Öğrencisi)

Hazırlayan :
GAZİ MERT

Suallere Cevaplar

● — KADINLARIN CEMAATA İŞTİRAKI

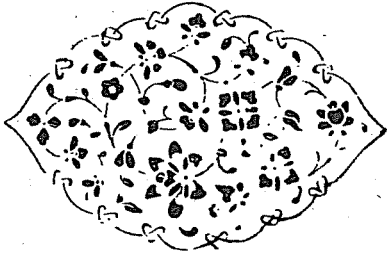
İskenderun'dan Bayan Günay DULKAR: "Ramazan günle-riydi... Küçüklüğümde beri alışmış olduğum şekilde, annemle be-raber terâvih namazını camide kılyorduk. Biz camiye sımsıkı örtülü, tertemiz kalbimizle giriyor, büyük bir heyecanla Allahımıza kendimizi daha yakın hissediyorduk. Bunda ben hiç-bir sakınca göremedim. Ama caminin hocası bu günlerin birinde vaaz verirken, biz hanımlara bunu menetti. Çok günah olduğ-u nu söyledi. Bilhassa genç kızların ve genç hanımların gelmesi gü-nahtır. Ancak onlar ihtiyarladıktan sonra gelsinler dedi.

Fakat insanlar ihtiyarladıklarını, hangi yaşa kadar gele-ceklerini bilemezler. Binlerce müslüman genç yaşta ölüyorlar... O vakit onlar, hiç camii görmemiş olacaklar. Bu bir Müslüman için ne acı olur. Mademki çok şükür Müslümanız, o halde camimi-ze gitmeliyiz. Akıllı eren mini - mini yavruları bile götürmeliyiz. Biz hanım'lar da gitmeli... Zaten örtünüp kapandıktan sonra ih-tiyar, genç pek farketmez kanaatindeyim.

Bu hususta beni ve bir çok hanım okuyucuları aydınlatır-mısınız?"

Kuran-ı Kerimde el Ahzap Suresinin 33 ncü ayetinde Hz. Peygamberin zevcelerine ve onların şahsında bütün mü'mine ka-dınlara (1) vakar, huzur ve sükûn ile evlerinde oturması em-rolunursa da, Peygamber Efendimiz kadınlara; "Allah size ihti-yaşlarınız için çıkmanıza izin verdi (2)" buyurmuşlardır.

Her ne kadar Hz. Aişe (R. Anha) devrinin fitne ve fesâdını göz önüne alarak "Rasûlullah kadınların bugün ihdâs ettikleri fitne-leri görse (geçmişte) İsrailoğullarının kadınları men edildiği gibi, bunları da mescitten men ederdi (3)" demişlerse de; Asr-ı Saadet-te kadınlar, Peygamber Efendimizin arkasında cemaatle namaz kılmak için camiye gitmişler. Peygamber Efendimiz bunlara ses çıkarmamış ve "Allah'ın kulları olan kadınları, Allah'ın mescit-

lerinden men etmeyin" buyurmuşlardır. Esasen Peygamber Efendimiz camilerde ayrı bir blok yaptırır ve kadınların orada namaz kılmalarına müsaade ederlerdi. Yine kaynaklardan öğrendiğimize göre Allah Rasûlü, Medine'deki mecsidin bir kapısını kadınların girip çıkmalarına tahsis etmişler, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah vefat edinceye kadar o kapıdan mescide girip çıkmamıştı (4).

Yine şu Hadis-i Şerif te Allah Rasûlünün: "Kadınları geceleyin mescide gitmekten ahkoyamayın (5)".

"El - İnye" adlı fıkıh kitabından şu malûmatı okuyoruz: Eskiden kadınlara namaza çıkmaya müsaade edilirdi. Sonraları bu, fitneye sebep olunca, camiye gitmekten men edildi. Tefsir'de mezkurdur ki:

"Sizden ileri gidenleri ve geri kalanları bildik, (6)" ayet-i celilesi kadınlar hakkında nazil olmuştur. Çünkü münafıklar kadınların mahrem yerlerini görmek için geriye dururlarmış. El-hakika Hz. Ömer (R. A.) kadınları mescide çıkmaktan men etmiş, onlar da; Hz. Aişe (R. Anha) ye şikâyet etmişlerdi. Hz. Aişe de; "Peygamber (S. A. V.), Ömer'in bildiğini — bugünkü ahvali — bilmiş olsa, sizlere çıkmak için izin vermezdi" demiştir.

... Ve bazı Hanefî Mezhebi âlimleri bu söze binaen genç kadınların mutlak surette namaza çıkmasını men etmişlerdir. Tabii bu men ediş fitneye sebep olacağı içindir yoksa kadınların camiye gitmelerinin hiçbir mahzuru yoktur.

Hanefîlerin "El - Hidaye" adındaki fıkıh kitabında da kadınların cemaata devam edip - etmemeleri hakkında aynen şöyle söylenmektedir: "Kadınların cemaata gelmesi mekruhtur. Yani genç kadınların gelmesi mekruhtur. Çünkü fitneden korkulur. Yaşlı kadınların; sabah, akşam ve yatsıya çıkmasında bir beis yoktur". Bu Ebu Hanîfeye göre böyledir. İmam-ı Muhammed ve İmam-ı Ebu Yusuf "İhtiyar kadınlar bütün namazlara çıkabilirler. Çünkü fitne yoktur ve onlara râğbet azdır. Binaenaleyh bunların camiye gelmeleri mekruh değildir" demişlerdir.

Ebu Hanîfenin delili şudur: "Fazla şehvetpe-restlik ihtiyar kadınlara da musallat olmaya sevkeder. Binaenaleyh fitne melhuzdur. Şu kadar var ki, fasıkların sokaklarda oldukları zaman öğle, ikinci ve Cuma vakitleridir. Sabah ve yatsı zamanları onlar uykudadır. Akşam namazı zamanında ise yemekle meşkul olurlar. Bayram namazı içinse ova genişir. Kadınlar erkeklerden uzaklaşabilirler. Bundan dolayı çıkmaları mekruh değildir."

"Hidâye" şerhi "Fethül - Kadîr" adlı eserde de Peygamber Efendimizin şöyle bir Hadis-i Şerifi zikredilmekte: "Birinizden karısı mescide gitmek için izin isterse onu men etmesin." Yine aynı eserde Peygamber Efendimizin, "Hangi kadın buhur (bir nevi koku) sürünmüş ise bizimle yatsı namazına gelmesin" şeklinde bir Hadisi daha zikredilmektedir.

Bugün itimâda lâyük en esaslî ve kat'î kavle göre, bütün kadınların bütün namazlara çıkmaları memnûdur.

Müteahhirin-i Ülemâ; genç, ihtiyar bütün kadınların bütün namazlara çıkmalarını men etmiştir. Çünkü bugün için fesat; her yerde hâzır, nâzır ve herşeye hâkimdir.

Hanefî Alimlerinden sâdir olan fetvâlar, bütün kadınların bütün namazlara gelmelerinin mekrûh olduğu merkezindedir. Büyük şehirlerin bazı büyük camilerinde bilerek veya bilmiyerek sıkışıklık bahanesiyle Cuma ve Bayram günlerinde kadınla erkek yanyana ve hatta kadın erkekten daha önde namaz kılmaktadır. Böyle bir durum herhalde kadınların da tasvib etmeyeceği bir haldir. Fakat böyle olmayıp ta; Peygamberimiz devrinde olduğu gibi kadınlar için ayrı bir blok yaptırılır ve kadınla erkek ayrı ayrı yerlerde birbirlerini görmeyecek şekilde namaz kılarırsa böyle bir durumun mahzurlu olmaması icap eder...

"El - İhtiyar" adlı fıkıh kitabında: "Zamanımızda muhtar olan, zamanın bozukluğu ve kötülerin zuhuru sebebiyle kadınların çıkmasının hiç caiz olmamasıdır" deniyor,

"El - Kâfi" adlı fıkıh kitabında da şöyle denilmektedir: "Kadınların namaz için camiye gelmeleri mekrûh olunca, vaâz meclislerine gelmeleri bâhusus ülemâ kıyafetine bürünmüş şu câhillerin meclislerine devam etmeleri evveliyetle mekruhtur. Bunu mâverâün - nehr'de yetişen büyük Hanefî âlimi Fahrü'l - İslâm Pezdevî zikretmiştir."

Yukarda takdim ettiklerimizin hepsi Hanefî mezhebinin görüşleri...

Diğer mezheplere gelince;

Maliki'lere göre; Kadın erkeklerin bakmayacağı kadar ihtiyar ise, Cuma namazına gidebilir. Bakılacak şekilde ise gitmesi mekruhtur. Genç kadınların mescide çıkmasından fitne zuhur edecekse çıkması haram, etmeyecekse mekruhtur.

Hambelilere göre; Kadın çirkin ise; Cuma namazına çıkması mübah, güzel ise mekruhtur.

Safii'lere göre; Kadın erkeklerin şehvetini celbedecek gibiyse cemaata gelmesi mekruhtur. Şehveti celbetmeyen kadın süslenir veya koku sürünürse, onun da cemaata gelmesi mekruhtur. Fakat çıkmak da gelişi güzel değil, velisi izin vermek şartıyladır. Velisinin izni olmadan çıkmak haramdır. Nitekim fitneye sebep olacak kadının mescide çıkması da haramdır.

İslâm ülemalarının hiçbirinin kadının dışarı çıkmasından doğacak fitneyi bir an gözden uzak tutmadıklarını, böyle bir fitne zuhur etmeyecekse her genç kız ve kadının bahsettiğiniz gibi sınıksız örtülü, tertemiz kalb büyük bir heyecanla Allah'ına daha yakın olmak için camiye gitmesinde hiçbir mahzur olmadığını bildirir, münasebetlerimizin devamını bekleriz.

Hoşça kalınız.

● — SEHİV SEODESİ

Burdur'dan Sayın Mehmet Şevki NALÇACI-OĞLU:

"Bir kimse namaz kılariken namazda 2 - 3 kere sehiv secdesi gerektirecek bir hâl vâkı olsa kaç def'a secde yapılır?"

Bir def'a secde yapmak kâfidir.

● — GELİNE ZEKÂT VERİLİR Mİ?

Aydın'dan Sayın Ebusseyf DOĞAN: "Bir kimse, malının zekâtını oğlunun fakir olan zevcesine verebilir mi? Bu câiz midir? Bu hususta İslâm'ın hükmü ne merkezdedir? Açıklamanızı istirham ederiz."

Evet bir kimse malının zekâtını oğlunun fakir olan zevcesine verebilir. Câizdir.

● — HUTBE SEODE AYETİ

Bolu'dan Sayın Adem YILMAZ: "Hutbe okuyan bir hatip minberdeyken secde ayeti okusa ve secde ayeti okuduğu için inip secde etse ve kendisiyle beraber o camide bulunup ayetin okunduğunu işidenler de secde etseler, okunan o hutbe fâsit olmaz mı? Böyle bir durumda Cum'a namazı kılınsa, hutbe okunmuş hükmüne geçer mi?"

Hatip minberde secde ayeti-okusa, inip cemaatla beraber secde eder ve yapılmış olan bu secde için okunan o hutbe fâsit olmaz. Bu durumda Cum'a namazını fesâda verecek bir durum yoktur ve kılınan namazın Cum'a hükmüne geçmemesi için hiçbir sebep yoktur.

● — NURCULUK

İstanbul, Bakırköy'den Sayın Ahmet YILDIRIM; Konya'dan Sayın M. E. ERER; İzmir'den Sayın Hüseyin TOKSÖZ; Kayseri'den imzasını okuyamadığımız okuyucumuz ve Ankara'dan Sayın İlyas TOYGAR: Risâle-i Nur hakkında sorduklarınızın sorularının hepsinin muhtevasını ve cevâbımızı takdim ediyoruz: "Bugün "Risâle-i Nur Külliyyâtı" hakkında bir çok münakâşa, çekişme, tartışmalar yapılmakta, bilen veya bilmeyen herkes tarafından bir sürü fetvâlar verilmekte, bazıları örfî idare, sivil, askeri bir çok berat kararlarının okuduğunu söylemesine rağmen diğer bazıları önüne gelene bilerek, bilmiyerek "nurcu" damgasını vurmakta ve saf ve temiz müslümanların zindanlarda çürümesine zemin hazırlamaktadırlar... Bu hususta gerçekten beraat kararları var mıdır? Varsa bu beraatlar hangi yıllar arasında en çoktur? Diyanet İşlerinin bu hususta görüşleri nedir? Diyanet İşlerinin raporu var mıdır? Bu raporların mahiyyeti nedir? Kimler vermiştir? Bu hususları uzunca bir makale halinde hazırlayıp okuyucularınıza takdim etmenizi istiyoruz. Selâm hûdaya tâbi olanlara!.."

Düşmanların plânlı, bol ve çeşitli olduğu bir devirde dostların birbirlerini çok iyi tanımaları icap etmektedir. Son birkaç asırdır İslâm'ı terketmenin neticesinde bugünkü acıklı ve perişan hâle düşmüşüz. Çeşitli vasıtalarla hâdiseler tepetaklak ettirilmekte, iyiler kötü, kötüler iyi olarak gösterilmektedir.

Risâle-i Nur hakkında lehte ve aleyhte birçok sözler söylenmiş ve yazılar yazılmıştır. Görüp

işittiklerimizi kabul edebilmemiz için elimizde bir mi'yar ölçü olması lâzımdır. Risâle-i Nur müellifi şöyle der: «Her söylenen sözün kalbe girmesine yol vermeyiniz. İşte size söylediğim sözler hayalin elinde kalsın. Mihengine vurunuz. Eğer Altın çıktı ise kalbe saklayınız. Bakır çıktı ise çok gıybeti üstüne ve bedduâyı arkasına takınız, bana reddediniz, gönderiniz. (1)»

Delilsiz isnadlar, her Müslüman'ın yanında hiçbir kıymeti ifade etmemeli...

«Din afyondur» diyen doçentlerin, bile - bile hakikatları tahrif eden madrabazların yazılarına, yönleri mâlûm gazetelerin haberlerine, her zaman ve mekanda istismar kırbacını ellerine alarak çeşitli maksatlarla halkın kulaklarına eriştirilen gayr-ı insânî sözlere mi inanacağız? Yoksa, Dini mevzülarda Türkiye'nin en salâhiyetli müessesesi olan Diyanet İşleri Reisliğine ve T. C. Hükümetinin âdil ve gerçek hâkimlerine mi?...

Risâle-i Nur'u tam ve gerçek bir tarafsızlıkla incelemeye tâbi tutmak için onu iki yönde ele almak lâzımdır.

1 — Dini yönden...

2 — Huku'î yönden...

Dini yönden söz; Diyanet İşleri Reisliğinin...

Hukukî yönden ise; Türk adliye ve hâkimlerinin...

Her iki tarafın raporları takdim etmeden önce, müşahade ve araştırmalarımızın bir hülâsasını takdim ediyoruz:

Her şeyden önce şunu belirtelimki Bedfüz zaman yazdıkları eserlerden emindir: «İşte meydana!.. En müteassıb ülemâdan ve en büyük veliden tut da en dinsiz filozoflara ve müdakkik hükemâlara Risâle-i Nurdaki dâvaları isbât etmeye hazırım.» (2)

Uzun araştırmalar neticesinde, Risâle-i Nur'un herhangi bir meselesini cerhede bilmiş bir kimseye raslayamadık. Gerçi bazı selâhiyet-siz kimselerin ileri - geri sözler sarfettiğini müşahade ettik ama, bunları da incelediğimizde mesnedsiz, delilsiz ve İslâmın hakiki bünyesine yapılan hücumlardan ibaret olduğuna kâni olduk. Bunların hücumlarının (Risâle-i Nur maskesi altında) İslâm'a olduğunu öğrendik...

Yaptığımız incelemeler neticesinde Said-i Nursi'nin; en müşkül anlarında Allah'ın emirlerini yerine getirmekten kaçınmadığını, aslâ hediye kabul etmediğini, vefatında hiçbir maddî miras bırakmadığını, makam, şöhret ve siyasete dair bir hırs emaresinin görülmediğini; Risâle-i Nur'un başka eserlerden farklı olarak kısa zamanda insanları tesiri altına aldığını; bunun da zamanın derhterini teşhis, şart ve husûsiyetlerini tetkik ettikten sonra, Kur'an âyetlerinden süzülen mantıkî delil ve akli izahları içinde bulundurmasından dolayı olduğunu müşahade ettik.

İncelemelerimizi daha da derinleştirerek gördük ki; nice cânîler, hırsızlar hapishane köşelerinde inim - inim inleyip caniyane planlar hazırlarken, K. Kerim ve Hadis'i Şeriflerin birer tef-

sirinden ibaret olan Nur Risâlelerini okuyunca, yepyeni bir hayata döndüklerini; Almanya'da İslâmîyetin Nur Risâleleriyle yayıldığını, Üniversite muhitinde Nur Risâleleri sayesinde pek çok kimselerin İslâma girdiklerine şahit olduk.

Müslümanların dinlerinden uzaklaştıkları bir devirde, dinin en küçük bir meselesinden dahi fedakârlık etmeyen bir zümrenin bulunması müslümanlar arasında bir tefrika, ayrılık olduğunu göstermez... Tıpkı; cephe askerinin arasından cesur ve harp taktığını bilen ustalarının seçilerek en tehlikeli bölgelerde harbetmelerinin ordu içinde bir ayrılık ifade etmediği gibi...

Müşahade ve araştırmalarımızın hülâsası bundan ibaret...

Şimdi söz; Diyanet İşleri Reisliği ve Türk hâkimlerinin...

Risâle-i Nur hakkında tesbit ettiğimiz 50 tane (3) Diyanet İşleri Reisliği raporlarını tek tek gözden geçirme neticesinde, bu kitapları herhangi bir cihetten okumanın mahzurlu olacağına dair tek bir satır görebilmiş değiliz.

Yayladağ Asliye Ceza Hâkimliğinin 25/5/1960 tarih ve 960/18 sayılı tezkeresi üzerine Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Hey'et'inden H. Fehmi Başoğlu, Ş. Oral, Ö. Bilen, A. H. Kasaboğlu'nun 9 - 6 - 1960 tarihinde müştereken verdikleri rapor şöyledir:

«Nurculuğun mezhep olmadığı, Risâle-i Nur adlı eserlerin münderecatının Kur'an-ı Kerim'in hakikatlarını izahdan ibaret bulunduğu, dinî, idarî ve kanunî bir mahzur görülmediği; bu eserleri okumak, okutmak dinen ve kanunen bir suç teşkil etmediği yapılan tetkikler neticesinde anlaşılmış... ve binaenaleyh;

Bu eserlerin mücerred okunmasının ve bir kaç kişi arasında okutulmasının 677 sayılı kanunla bir ilgisi bulunmadığı hakkında evvelce müteaddid mahkemelerin soruşturmalarına cevap verildiğinin bildirilmesi uygun görülmüştür».

İstanbul 4 üncü Ağır Ceza Mahkemesinin 25/5/1963 tarih ve 963/37 sayılı tezkeresi üzerine Diyanet İşleri Müşavere Kurulunun 29/6/1963 tarihinde verdiği raporda da şöyle denmektedir:

«Nurculuk bir tarikat veya mezhep olmayıp, Said Nursî adındaki zatın, son zamanlarda yayılma istidadı gösteren dinsizlik cereyanlarına karşı Kur'an-ı Kerim âyetlerini ele alarak Risâle-i Nur namı ile yazdığı eserlere izafe edilen bir cereyan... Adı geçen eserler imanî fikirlerle birleştirmeye çalışmaktadır. Bunlarda dinî bakımdan bir sakınca yoktur».

Ayrıca, Eski Diyanet İşleri Reisi Ömer Nasuhî Bilmem, Y. İ. Enstitüsü ve halen Arap Edebiyatı Hocası Ahmed Davudoğlu Enstitü İslâm Tarihi Hocası M. Sabri Sözeri, yine eski Enstitü Müdürü K. Edip Kürkçüoğlu'nun bilirkişi olarak verdikleri raporlarda, Risâle-i Nur'un zararlı neşriyatı tan sayılacağına dair tek bir satır görebilmiş değiliz.

Yine Dil - Tarih Coğrafya Fakültesi profesörlerinden M. Necati Lügal, Prof. Y. Ziya Yörükhan, İ. Hukuk Fakültesi profesörlerinden Naci Şensoy,

Selçuk Özçelik, İktisat Fakültesi Prof. lerinden D. Şakir Berki'nin raporları aynı mahiyettedir.

Yüksek İslâm Enstitüsü Arabca Hocası Avukat Bekir Sadak'ın 18 - 7 - 1964 tarihli raporundan bir paragrafı aynen takdim ediyorum:

«Nur Risalelerinin Kadı-ı Beyzavi veya Elmalı'nın Tefsirleri gibi bir tefsir olmadığı doğrudur. Çünkü adı geçen tefsirler seçkin bir ilim ve ihtisas zümresine hitab etmektedir. Ve bir bütün olarak Kur'anın tefsirleridir. Nur Risaleleri Diyanet İşleri Dinî Eserleri İnceleme Heyetinin de raporunda belirttiği gibi Kur'an ve Hadis'in daha ziyade ahlâk ve iman ile ilgili prensiplerini kendisine mahsus bir ifade tarzı ile müşahhas misaller vererek geniş ve vasat okuyucu kütlesinin rağbet ve teveccühü metodunu tatbik etmektedir. Geniş okuyucu kütlesinin rağbet ve teveccühünü kazanmasının sebeplerinden biri de bu olsa gerektir. Kadı'nın tefsirini okuyabilenler az olduğu gibi, Elmalı'nınkini de okuyup anlayanlar azdır. Bunun için bunların gazete ve dergilerde yayımlanmasına çok çok rastlanmamaktadır. Nur Risalelerinin bir kısım okuyucular için daha cazib olmasının arkasında, içinde bulamayınca ille de bir suç unsuru aramak zarureti ne aklen, ne hukuken mevcüddür. Ayrıca bir kişinin tek bir sözünü ele alıp, maksadını, inancını diğer beyanı ve ifadelerini hiçe sayarak onu kötüye yorumlamak ne kanunen, ne dinen, ne de aklen caizdir.»

Hamide Topçuoğlu, Neşet Çağatay ve Faruk Erem imzalı bir raporda ise Risale-i Nur okuyanları suçlu göstermek için şu iddialar ileri sürülmektedir:

«Her hal-ü kârda Nurculuk, dinî vasfı gâlib veya tamamen dinî karakterde bir cereyan manzarası göstermektedir.. Nurculuk hareketi, bütün müslümanlara vâki bir hitap, bir davet mahiyetindedir. Bütün müslümanlar evvelâ bir zihniyet değişimine çağırılmaktadır. Bunlar bir nevi tecdid-i iman ile Nur Risalelerinde yorumlandığı şekliyle Kur'anı anlayacak, kâfalarını kalblerini buna göre ayarlayıp koyu bir müslüman olacaklar, yani Nur Talebesi vasfını kazanacaklar, sonra da diğer müslümanları kendileri gibi yapmak için sınıksız bir tesanüde, her tehlikeyi göze alarak mücadele edeceklerdir. Nihayet, "davâ" uğrunda, kelle koltukta ve ihlâs kılıcını kuşanmış ve "Hablümetin" ile birbirlerine bağlı olarak cihad meydanına atılacaklar ve Kur'anın kanun-u esasısını diğer müslüman milletlerle, hususiyile Arablarla işbirliği yaparak neşreceklerdir...»

Risale-i Nur hakkında örfî idare, askerî, sivil 700'e yakın beraat kararları vardır.

1943 tarihinden 14 mayıs 1950 tarihine kadar ki yedi senelik devre içinde açılan iki dâva beraatla neticelenmiştir.

14 Mayıs 1950 den 27 mayıs 1960 tarihine kadar 46 beraat kararı çıkmış,

27 Mayıstan 1966 şubatına kadar, 63 tanesi Millî Birlik Komitesi devrinde olmak üzere 364 dâva beraatla karara bağlanmıştır.

12 Kasım 1962 tarihli Millet Meclisi Tutanak

Dergisinden anlaşıldığı üzere Adalet Bakanı Profesör Abdülhak Kemal Yörük Millet Meclisi kürsüsünde şu sözleri söylemiştir:

"Muhterem arkadaşlar, Risale-i Nur Külliyyatı adı altında neşredilen eserlerin intişarı 1952 senesinde başlamış ve devam etmektedir. Bu Said Nursinin bazı hitablarına verilen bir isimdir. Bu eserlerin basılması ve okunması kanunen yasak edilmiş değildir. Kütüphanelerimizde de bu mevzua dair kitaplar mevcuttur."

Netice: Yukardaki incelemelerimizden anlıyoruz ki, Risale-i Nur dinen ve kanunen beraat etmiştir. Yani onların okunmasında dinen ve kâfünen herhangi bir suç yoktur.

Sorularımızın cevabının yukardaki izahatımızın ışığı altında değerlendirmenizi temenni eder, hürmetlerimizi sunarız.

Hoşça kalınız.

(3) Şimdi bu 50'ye yakın raporu takdim ediyoruz: Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Heyeti:

4 âza tarafından verilen 4/10/1952 tarihli bir rapor.

3 âza tarafından 9/12/1952 tarihinde bir rapor.

5 âza tarafından 13/5/1955 tarihinde bir rapor.

H. Fehmi, H. Erdem, Ş. Oral, A. Çelebioğlu tarafından 12/5/1955 tarihinde..

H. Fehmi Başoğlu, H. H. Erdem, Ş. Oral tarafından 23/5/1956 tarihinde..

5 âza tarafından 21/1/1957 tarihinde verilen raporlar...

H. F. Başoğlu, Hulûsi Akyol, H. H. Erdem, Ö. Bilen, Y. Ziyaeddin Ersal, Ş. Oral, A. H. Kasaboğlu tarafından 26/5/1958 tarihinde.

5 âza tarafından 20/6/1958 tarihinde.

A. H. Kasaboğlu tarafından 24/6/1958 tarihinde.

5 âza tarafından 16/10/1958 tarihinde

5 âza tarafından 6/1/1958 tarihinde

5 âza tarafından 5/2/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 6/3/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 1/6/1959 tarihinde.

Müşavere Heyeti âzası H. F. Başoğlu tarafından 19/6/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 6/7/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 28/7/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 8/9/1959 tarihinde.

5 âza tarafından 26/10/1959 tarihinde.

H. F. Başoğlu, H. H. Erdem, Ş. Oral, Ö. Bilen, H. A. Kasaboğlu tarafından 2/12/1959 da.

5 âza tarafından 9/1/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 23/3/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 7/4/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 9/4/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 28/4/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 3/5/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 6/5/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 26/5/1960 tarihinde.

H. F. Başoğlu, Ş. Oral, Ö. Bilen tarafından 2/6/1960 tarihinde.

H. H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. H. Gürsoy tarafından 18/8/1960 tarihinde.

H. H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. H. Gürsoy tarafından 19/8/1960 tarihinde.

H. H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. H. Gürsoy tarafından 23/8/1960 tarihinde.

H. H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. H. Gürsoy tarafından 26/8/1960 tarihinde.

3 âza tarafından 26/9/1960 tarihinde.

4 âza tarafından 26/9/1960 tarihinde.

5 âza tarafından 10/12/1960 tarihinde.

A. H. Kasaboğlu, A. İnan, L. Baydoğan tarafından 28/9/1961 tarihinde.

A. H. Kasaboğlu, A. İnan, L. Baydoğan, O. Kesioğlu tarafından 30/1/1962 tarihinde.

H. H. Erdem, A. H. Kasaboğlu, İ. S. Gürsoy tarafından 13/2/1962 tarihinde.

● İstanbuldan sayın N. TURINAY: "Saâdet-i Ebediyye kitabında doğruluğu kabul edilen aşağıdaki hadisler mevzu mudur? Değil midir? Kütüb-ü sittede var mıdır? Yoksa bunlara karşı tavrımız nasıl olmalıdır?"

a — Ebrârın ibâdetleri, mukarreblere göre günahdır. (Sahife: 337)

b — İnsanların en hayırlısı Arabdır. (Sahife: 337)

c — Râhmânın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin sevapları gibidir. (Sh: 337)

d — Ebu Hanife adında biri gelecektir. Bu kıyamet günü ümmetimin ışığı olacaktır. (Sh: 392)"

Hadis-i Şerif diye bahsedilen yukardaki sözlerin hiçbirisi Hadis değildir, Kütüb-ü Sittede yoktur ve mevzu'dur. (Ali Özek, Y. İ. Ens. Arab Edeb. Öğret.).

"Ebrârın ibâdetleri, mukarreblere göre günahdır" sözü, Hadis değildir ve Ebu Said el-Harrâz tarafından söylenmiş bir Kelâm-ı Kibardır. (Eş - Şevkânî, El - fevâidi-I mecmûa fil - ehâdisi-I Mevzua: Sh: 88).

b — "İnsanların en hayırlısı Arabdır" sözü de mevzû olup râvîleri meçhuldür. (Eş - Şevkânî. Sh. 150)

c — "Râhmânın cezbelerinden bir cezbe bütün insanların ve cinlerin sevapları gibidir" sözü de Hadis değil, Kelâm-ı Kibar'dır. (Ali Özek, Y. İ. Enst. Öğretim Üyesi).

d — "Ebu Hanife adında biri gelecektir. Bu kıyamet günü ümmetimin ışığı olacaktır" sözü de Hadis değil, uydurmadır, mevzu'dur. (Ali Özek - M. Tanci; Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi.)

Diğer sorularımızın da yeri ve zamanı gelince cevaplandırılacağını bildirir, münasebetlerimizin devamını bekler, vâki gecikmeden dolayı bizleri mazur görmenizi istirham ederiz.

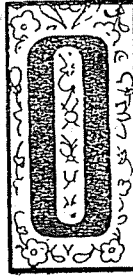
(1) Hizmet Rehberi; Sahife: 76

(2) Hizmet Rehberi; Sahife: 43

(3) Şimdi bu 50'ye yakın raporu takdim ediyoruz. Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Heyeti: âza tarafından verilen 4/10/1952 tarihli bir rapor.

Sahne

HİLMİ KURTULUŞ

İstanbul'un Fethi ve
Rumelihisarı'ndaki
Tiyatro Festivali...

RTABOYLU, uzun çehreli, çatık kaşlı, iri gözlü genç bir adam, etrafını saran sancak beylerinin arasında, çevik bir vücut hareketiyle seyisin tuttuğu atına atladı... İstanbul Feth edilecekti..

Genç adamın göğsü zırhlı idi, başında bir miğfer vardı, vücudunun alt kısmı çok sağlam görünen göğüs kısmına kıyasla daha uzundu. O zamana kadar O'nu bu kadar yakından görememiş olanlar, birbirlerine işaretlerle, işte Ulu Hakan Sultan Mehmed! diyorlardı...

Fatih için coğrafi planda olduğu kadar, mânevi planda ve mühim olduğu kadar mukaddes oluşuyla da cihadların en yücesi, İstanbul üzerine yapacağı hareket ve şehrin fethi idi... "Feleni' me'l-emir-u..." tebşiri, müslüman dünyada şimşegini çakmış, sultanlar, emirler, ordular düzerek İstanbulun fethi için yollara düşmüşlerdi..

Fatih kendini, uzun asırların gönlünden ve dilinden yuvarlana yuvarlana gelip şahsında ifade bulan bu müjdenin son temsilcisi.. en hakiki olanı olarak görüyordu... Rumelihisarı'nın inşası kararından, ziyâde kuşkulanan Bizans, Padişahın bu hareketini protesto eder mahiyette elçi gönderdiği zaman Fatih: "İmparatorunuza deyinizki, şimdiki Osmanlı padişahı evvelkilere hiç benzemez, benim iktidarımın eriştiği mertebeye ecdadımın emelleri bile yetişememiştir" sözüyle, inşasına başlattığı hisarın önünde elçiye haykırıyordu...

GÜN gelip çatmış, Fatih'in ordusu elliüç günlük bir muhasaranın sonunda düşmanının üzerine yıldırım gibi düşmeğe hazır beklemekteydi. Muhteşem ordu, hep bir ağızdan tek bir alıyor ve gök kubbe âdeta çalınıyordu. Nice dem bu ilâhi sesler sürüp gittikten sonra, bir anda durdu.. Ve bir anda da Sultan Fatih'in gür sesi duyuldu: "**ALLAHIN YARDIMIYLA ZAFER İSLAMINDIR**". Şecaat ve imanın birleştiği büyük kuvvet galebe çalıyor, Ulubatlı Hasan'ın Bizans surlarına diktiği hilâl, Anado-

Geçen mevsim Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen (Tarihi) bir oyun, maksatlı bir şekilde alelacele afişlerden indirildi. Devlet tiyatrosunun iki sanatçısı oyunun bir bölümünde görülmektedirler.

lühisarı'nın burçlarından yükse- len sancakları selâmlıyordu.. İstanbul feth edilmişti. İstanbul feth edilmesiyle Türk milleti yalnız olduğu vekar ve ehemniyete uygun bir merkeze kavuşmakla kalmıyor, Türk korkusu, Türk barbarlığı fobi- siyle küçülmüş Avrupa, Türk'ün emsalsiz hümanizmiyle şaş- kına dönüyordu. Fatih cihan- girdi, fakat herşeyden önce kâ- mil bir insandı ve kemâlinin icabı olarak da Bizansın kalı- bına ve kıyafetine asla dokun- mamıştı.

Dün de, bu gün de, gelecek zamanlarda da Türk milletinin şerefi olan bu büyük Feth'in üstünden tam beşyüz onbeş sene geçti... Halâ dört başı mamur ve derinlerine inmiş bir alâka gösterilemedi. Fatih denen ide- alist ve hümanist cihangirin ve onun kazandıği büyük zaferin zaman zaman silinmelerini de kaybettik... Milletler birer canlı varlıktırlar ve bütün canlı var- lıklar gibi, yaşamak için besi- ye muhtaçtırlar. Milletlerin be- sini diğer canlılarınkı gibi mad- di değildir. Milletler manevî besi ile beslenirler. Milletle- rin besilerini, kendilerini mil- let haline getiren özelliklerde aramak lazımdır. Bu özellikler, milletlerin geçmişlerindedir, ta- rihlerindedir.

Milletler bu besi ile beslen- dikçe güçlenir, ilerler. İLERİ- CİLİK, işte bu besinlerdedir. Bu besinlerden mahrum kal- mış milletler kururlar ve solar- lar. Bu bakımdan toplumun yar- rını olacak gençlerin, geçmiş sevgisi ve tarih şuuru ile yetiştirilmek istenmelerinin sebebi budur. Yine bunun içindir ki, şanlı tarihleri, büyük geçmişle- ri olmayan veyahut bu şanlı tarih ve geçmişlerini uydurma tarihlerle tahrif etmeye yelten- nen milletler çöker giderler.

Bu asrın getirmiş olduğu gal- lelerin ülkümüzü bozmuş oldu- ğunu görüyor üzülüyoruz, içi- mize akıtıyoruz kanımızı. Bu- nun içindir ki: yeni yetişme ça- ğında olan gençlerin ruh iklimle rine tarihimizden sönmez alev kırintıları düşürmek suretiyle vatan ve millet sevgisini tutuş-

turmak amacını gütmek istiyor- uz. Son iki yüzyıldan beri, İs- lâm ve Türk topluluklarını yı- ratmak gayreti politik bir hal aldığı su götürmez bir hakikat- tir. Gaye, şan ve şerefle do- lu geçmişlerimizden etmek, milli hislerimizi dondurmak. 1096 da, yani Türklerin Anado- fu'ya girişlerinden yirmibeş se- ne sonra yeryüzü yeni bir mü- cadele şekline sahne oldu.. Do- ğuya silâhlı bir barbar akını başladı. İkiyüz sene haçlı seferle- rini papalık müessesesi besle- di. Haçlı seferleri ikiyüz sene sonra sözde durdu. Barbar istilâsı kesildi ama, her fırsatta Haç'ın Hilâl'e beslediği kin ken- dini göstermekten geri kalma- dı. Bugün bu kin durdu mu?... HAYIR

Bugün de değişen hiçbir şey yok. Aynı gaye ve emeller sürüp gölge düşürmek, onu anlam- sız hale getirmekle son şekline bürünmüştür. Şüphesiz, bu hu- susta kullanılan en tesirli silah- lardan biri de (TİYATRO) dur. İşte Osmanlı tarihi ve padişah- ları hakkında, batıların kaleme alıp, temsil ettikleri piyesler- den birkaçı: (The Conspiracy, or the Change of Government), (İbrahim the Thirteenth Empe- rour of the Ture). Bunlar İngil- tere de yazılmış ve temsil edil- miş Osmanlı tarihine ait piyes- lerdir. Nitekim, Yıldırım Baye- zid, Fatih Sultan Mehmet, Ya- vuz Sutan Selim, Kanûni gibi büyük Türk padişahlarının, za- man zaman batılı sahnelere ko- nu olduğu görüyor. Fakat bu piyeslerin esas konularını, padi- şahların zevke ve harem haya- tına düşkünlüğü teşkil etmek- tedir.

(The Conspiracy, or the Chan- ge of Government-İsyân için kurulan düzen) William Vhi- tacker tarafından yazılmış olan Osmanlı tarihine ait bu piyes The Duke of York Theatre da temsil edilmiş ve sonra da yay- ınlanmıştır.. Daha sonra, Mary Pix adlı bir İngiliz'in tamamen uydurma bir Osmanlı Tarihine ait oyunu da (Dorset Garden) de temsil ediliyor. Gerçi bu oyunlar ve yahut buna benzer hezeyanlar tiyatro edebiyatında

Türk tarihi ile ilgili olmaları bakımından bizler için bu pi- yeslerin ayrı birer mânâsı var- dır. Artık iki kere iki dört ger- çeğidir. Yazarlarımız suyun al- tında ve süyun üstünde ne yap- tıklarını bilmeden mânâsız, istikametsiz bir kalem oynat- ma çabası içindedirler. Toplum- bilim furyası, bayağı aşk konu- ları, diğer taraftan batılı konu- lara eğilimler, kendilerini bir köşeye sıkıştırmaktadır. Ya- zarlarımızın Millî ve Tarihi ko- nulara öncelikle eğilmeleri ge- rekmektedir. Dışimizle, tırna- ğımızla verdiğimiz milli savaş- larımızı hikâye etmeleri, kendi tarihi kişilerini, kendi tarihinin gerçeklerini yazmaları gerekir.

HER senenin Temmuz ayın- da başlayan ve Büyük Fatih'in İstanbul'a ilk imzasını attığı Rumelihisarın'da ter- tiplenen bir (TİYATRO FES- TİVAL) 'i vardır. Bu festival- de, Hisar'ın önündeki göndere Roma kartallı festival bayrağı çekilir ve meydan sahnesi ola- rak kullanılan iç avluda, inanç- ve ahlâk kurallarını yıkan mi- tolojilerle, trajedyalar temsil olu- nur.

Her bir bölümü birer kahra- manlık destanı olan, her bir bö- lümünü bugünkü medeni âleme en mümtaz hümanist örneği teşkil eden Fatih ve fetih tiyatro ola- rak kaleme alınıp, tarihi ve asıl dekoru olan Rumelihisarın'da temsil edilemez mi?... Güneş başımızın üzerindeyken, yerde mum ışığı arayan yazarlar, bu millet şanlı tarihini ve şanlı ta- rihine mal olmuş büyüklerini dile getiren eserleri temâşa etmek istiyor. Durmaksızın yazın.. İşte, İstanbul'un fethi, Kosova, Moğaç, Sırsındığı, Kanije, Pilevne, Sa- karya, Çanakkale ve Türkün kud- retli elinde dalgalanan Hilâl'e küffarın nasıl boyun eğdiğini ya- zın.. Ve sizler sönük, yıpranmış, yorulmuş ve çürümüş Devlet Ti- yatroları.. yeni bir istikamette kendinize çekidüzen veriniz. De- vamlı köy oyunları, beceriksiz ıs- marlama siyasî tiyatro denemelerini ve kavimleri yok eden mito- lojileri bir tarafa itip, özlemini çektiğimiz milli ve tarihi konu- ları içine alan eserleri sahneleyi- niz.

Çekilsin Rumelihisarı'nın o
boynu bükük burçlarına at-
lastan sancaklar.. Dört bir yana
dağılsın tekbir sesleri.. Bir ak at
üstünde Fatih misali biri bağırınsın
gök kubbe inleyinceye dek: (AL-
LAHİN İZİNİYLE ZAFER DAİ-
MA İMANLI TÜRKÜN) dür di-
yerek.. Ve temaşa etsin Türk yur-
duna göz diken, göz süzen bü-
tüm âlem.. Kurtulalım şu küçük-
lük fobisinden. Bir bütün halinde
seslenelim dört bir yana şu boy-
u bükük Fatih'in hisarından....
BENİM İMAN DOLU GÖĞSÜM
GİBİ SERHATTİM VAR....

YAĞMUR YAYINLARI

Sunar :

● İmam-ı Rabbanî ve

İSLÂM

Yazan: Mevdudî

Çeviren:

Hayreddin Karaman
(Yeni Çıktı)

● Vietnam Çıkmazı

Yazan: Refik Özdek
(Yeni Çıktı)

● Ve Genç Mütefekkir

Sezai KARAKOÇ'un
İki Yeni Eseri:

1) Mehmet Âkif

Hayatı
Aksiyonu
Düşüncesi
ve
Şiiri

2) Sesler

On yılın şiirleri...

FETH

(Hicrî 835 Ebcet'le)

Gökten inüp bu mülkü mekân
eyledikte O,

Târîh söyleyüp dedim: "Altun
beşikte O!"

(Hicrî 857 Ebcet'le)

Yer, gök soruyordu durmadan: "Fâtih
kim?"

Lâyıktı, eğer Ay dese gökten: "Peykim..."

Târîh, diyordu: "Şâir, âlim, cündî...."

Hikmetse tamamlayıp demekteydi: "Ha-
kîm."

(Hicrî 857 Ebcet'le)

Yüce Feth'in yüce târîhi huzûrunda
nüfus

Duruyor -hersene- milletçe ve ümmetçe
selâm...

Gelerek türbeden "Eyyûb", diyor:

"Benden de

Açub islâmbol'u gülzâr yapan gence

selâm!"

(Milâdî 1453 Ebcet'le)

Ey Hâkaan'ım, Feth'e işâret müjde

-Eklenmek şartıyla küçük hemzesi de- (x)

Saklıydı güzel Söğüt'te mes'ûd uyuyan

Dedenin isminde.

ARİF NİHAT ASYA

(*) Hemze: Eski harflerde "Elif" in bir şekli ki, bazan "E" okunurdu.

Nesriyat · Tenkid · Tehlil

İ. SEMAHEDDİN CEM

**Prof. Steven Runciman'ın
kitabına Reddiye:**

**Fetih Hilâlinin
Büyük Zaferi**

İZANS'ın Türkler tarafından zaptına dâir Kembric üniversitesi profesörlerinden olup vaktiyle İstanbul'da da bulunmuş olan Steven Runciman'ın kasdî tahrifler, yanlışlar, bâtil ve vesikasız iddialarla dolu «Bizansın Sükutu - Bir İmparatorluğun Kôr Kaderi» unvânıyla neşredilmiş ilmi ve tarihi (!) eserini gözden geçirerek cevap veriyor ve iddialarını çürütmek suretiyle reddediyoruz:

Ay, hafta veya gün geçmiyor ki Türk ve müslüman düşmanı bir çok yabancı, tarihimiz, edebiyatımız, büyük hâdiselerimiz ve

mefharetlerimiz, kıymetli milli ve dinî şahsiyetlerimiz hakkında akla hayâle gelmeyecek, hiç bir ciddi vesikaya dayanmayan sâdece indî mülâhazalarla harekete geçerek tahrif ve iftiralarda bulunmasın..

Mimâr Koca Sinân'ın, filozof Fârâbî ve büyük hekim İbn Sinâ'nın, Mevlânâ Celâleddin'in ve Gazzâlî'nin Türk olmadıkları iddia eden âlimler(!) çıkmadı mı? Aksak Timur'un Ankara meydan muharebesinde Yıldırım Bâyezid'i yenmesinin Türklük için, Müslümanlık için hayırlı (!) olduğunu yazanlar, bu askerî hâdisenin ters taraftan bir felsefesini yapmağa savaşımlar görülmedi mi? Müslümanlığın, ilk devrede, müslümanlar elinde yağma ve talan ile şimalde doğru geliştiğini, arap kavminin hissiyatına terceman olan bu akıyedenin bilâhare, yani bu çapuldar sonunda dünya dinî hâline getirildiğini söyleyip duran tarih kürsüsü profesörleri ilim hayatında boy göstermedi mi? Bunların hepsine, fırsat düştükçe hak ettikleri cevapları vermeğe çalıştık. Bugün bu iftirâ usûlüne bir yenisi daha eklenmektedir.

Aziz islâm-türk hükümdarı İmparator Fâtih Sultan Mehmed Hân'dan söz açmak istiyoruz.

Dünya tarihinin nâdir yetiştirdiği büyük şahsiyetlerden biri olan bu zarîf, bu haşmetli, bu emsalsiz Türk cihangirinin annesinin rum veya italyan olduğunu iddia eden ordinaryus profesör unvanlı müfteriler zuhur ettiği gibi, Londra'da 1965'de basılıp yayınlanmış ingilizce bir tarihî tetkik(!) eserinde de Fâtih'imize, Türk ırkına, müslüman geçâatine, Mehmedciğin asıl şahâdet duygusuna pervasızca ve pek genî bir şekilde akla, insafa, insanlığa, târih ve ilim ahlâkına, dürüstlük hasletine, her şeyden önce sahih vesikalara sığmayan ve uymayan bir ifade ve düşünce ile leke sürülmek istenmiş, iftira psikozu içinde bunalan ve bocalayan rûh hastası bir profesör hayâl mahsulü iddialarıyla bir hezeyan uçurumuna yuvarlandığını târih ilmine karşı âdeta isbât etmiştir.

Bu, sözde ilim adamı profesör, bir vakitler İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesinde dersler de vermiş ve hâlen Kembriç'de hocalık etmekte bulunan Steven Runciman'dır.

Şimdi tahrif ve iftiralara geçiyoruz :

Sultan Fâtih, ordusundaki başıbozuklara para ve yağma vaadinde bulunmuş, onları Bizans'a saldırtırken şehri yağma ve tahrip etmelerini teşvik etmiş. Ulubatlı Hasan da kendisine vaad edilen mükâfatı almak için, elinde sancak, otuz Yeniçeri ile surlara çıkmış! Halife Hazreti Ömer'ül-Fârûk devrindeberi tathik edilen bir kaide varmış: bir belde eğer hücumla müslümanlar tarafından alınırsa beldenin sâkinlerine hiç bir hak tanınmazmış! Belde tam üç gün askerinin yağmasına terkedilmiş, mâbedler bile... Fetih esnasında da böyle olmuş ve ganimet vaadiyle «vahşi av» yapılmış, herkes, evet kadın, ihtiyar, çocuk, sakat, hasta, gebe, herkes kılıçtan geçirilmiş. Ayasofya, dinî âyin esnasında baskına uğramış ve tapınanların çoğu öldürülmüş, geriye kalanı zincirlere vurularak sürüklenmiş, kadınların üstleri yırtılıp parçalanmış, zengin elbiseli asilzâdeler bu çapulcular(!) tarafından soyulmuş, kadınlar ve erkekler çıplak vaziyette birarada bağlanarak siyasetgâha hakaret ve işkençeler içinde götürülmüş; kiliseler, evler, dükkânlar tamamen basılarak yağmaya tâbi tutulmuş, râhibelere şerefsiz muâmelelerde bulunulmuş ve bazıları kuyulara kendilerini atmak suretiyle intihar etmiş.. Bu suretle ölenler cém'an dörtbin kişi imiş. Nihayet akşam vakti, Sultan, çapulculuğun bittiğini ilân etmiş, hristiyan ordusu bu şekilde yok olmuş.. Fâtih, binaların tahribine râzı olmamış, çünkü onları kendine ayırmışmış.. Askerlerin girdiği her yerde ölüm varmış, kiliselere hürmetsizlik gösterilmiş, soyulmuş, evler tahribatla oturulamayacak hâle getirilmiş, dükkânlar da öyle.. O kadar ki, Sultan, şehri gezerken pek üzülmüş ve «güzelim şehri yağma ve harab ettik!» diye ağlamış..

Baştanbaşa iftirâ, hezeyan, bühtan dolu satırlar, cümleler, sahifeler.. Kitap bu minvâl üzere indî ve kasdî husumet duygularının ifadesi ve in'ikâsı içinde pespaye bir havayla devam edip gidiyor..

Bu eser, ilmî usûl (metod) ve kisle altında sâdece Türk düşmanlığı hissinin aşlamak için kaleme alındığı besbelli, hâinâne yazılmış bir kitaptır.

İstanbul'un fethini yağma ve çapulculukla itham ederek Hazreti Ömer'e

de leke sürmeğe kalkışan zavallı profesör şu cümleleri dikkat ve ibretle okusun :

Büyük İslâm kumandanı Hâlid bin Velîd, Hiyre civarı şehirlerindeki gayrimüslim halkla yaptığı bir sulh anlaşmasına şunları ilâve etmiştir: «Eğer sizi koruyabilirsek "cizye"yi alırız. Aksi takdirde sizden hiç bir şey istemeğe ve almağa hakkımız yoktur».

İslâm'da ve Türklerde fetih duygusuna, cihad disiplinine ait Hazreti Peygamber'den itibaren yığın yığın misâl ve kıssa bulabiliriz.

İstanbul'un fethi esnasında elliüç gün süren şiddetli ve kanlı muharebeler olmuştur. Lâkin ne Sultan Fâtih ve ne de asker yağma rûhu ve çapul maksadı içinde hareket etmemiş, Ulubatlı Hasan üç günlük dünya metâi için değil, şerefli müslüman Türk milletinin şerefli asil sancağının fetih aşkı uğruna surlara yükselmiş ve kahramanca şehid olmuştur. Müslüman Türkün tarihinde kahramanlık rûhu, şecâat rûhu, şehid ve gazi duygusu, cihad fazileti dopdoludur. Türkün fethindeki asil heyecânını yağma ve çapulculuk gibi adi ve kötü iftirâlarla lekelemeğe ve gölgelemeğe çalışan bir adam, üniversitede nasıl profesör olabilir? Onun iddia ettiği yağma ve çapul, olsa olsa ortaçağ Avrupası Haçlılarının Şark seferlerinde görülmüştür. İslâm tarihinde ve Türk hamâsetinde böyle küçüklüklere aslâ raslanmaz. Müslümanlar bir beldeyi zaptettikleri zaman, oranın ahali hükümet idaresinden kurtulmak için müslümanlara sığınır ve cizye vermeği seve seve kabul ederlerdi.

Sözde ilim adamı olan Profesör Runciman, İstanbul'da bir müddet kaldı, Türkler arasında yaşadı, bu milletin yağma ve çapul yapacak tıynetinde olmadığını, olamayacağını hiç mir görmedi? Bu ne basiretsizliktir? Milletlerin tarihindeki hususî vasıfları, seciye ve hasletleri, o milletlerin istikballerinde de devam eder. Türkün tarihinde olmayan yağma ve çapulculuk duygusu onun mâzideki ve bugünkü asil ruhunda da yoktur, yarın da olmayacaktır.

Kitab, aslâ bir ilim araştırması, bir tarihi tedkik değil, siyasî maksad ve sebeplerle, bir tahrik saikasıyla yazılmış olmaktadır. Gayesi açıktır:

Türk'e ve Türklüğe karşı Haçlı seferlerinin tahripkâr ve düşmanca duygusunu Avrupa'da hortlatmak,

Türk'e ve Türklüğe karşı Haçlı seferlerinin tahripkâr ve düşmanca duygusunu Avrupa'da hortlatmak.

Helenizm hulyâsını gerçekleştirmek,

Yeni Piyer Lermit'ler ortaya çıkartmak,

Türke karşı düşmanlığı Bizans tarihi vesilesiyle, körüklemek ve Hıristiyanlık âlemini zehirli fikirleriyle hareketee geçirip müslüman düşmanlarını şımartmak,

Bütün bunları bu kitap vasıtasıyla, sözde «akademik» ve «ilmi» seviyede gösterip hakikatte bu vâdide kötü bir akıl hocalığı etmek.

Bu kitabı eline geçiren her ilim âşıkına, onu okuduktan sonra derhal imha etmesini ve böylece ortadan kaldırmasını temenni ederiz.

Profesör, mâhut Kerkopotra kapısından ısrarla bahsediyor. Artık çürümüş ve ilmi değerini kaybetmiş zayıf ve sağma bir iddiayı rum vak'anüvislerinden almak suretiyle tekrar canlandırmağa çalışıyor. Bununla da Sultan Fâtih'in İstanbul fethi hâdisesini küçültmek istiyor.

Sürgüleri unutulmuş kapı masalı, İslâm-Türk düşmanlarının daima işine gelen, husumetlerine yarayan âdi bir uydurma hikâyeden ibarettir.

Târihin tamâmiyeti içinde Fetih yılı olan 1453 tarihinin çok az yer işgal ettiği iddiası da Prof. Steven Runciman'ın kendi karihasından çıkma hayâl mahsulü, yersiz ve modası geçmiş indi kanaatinden, bu pek büyük hâdiseyi küçük göstermek gayretinden ileriye gidemeyecek pek zavallıca bir kehane-tinden başka bir şey değildir.

İstanbul'un müslüman türkler tarafından fethi, bütün Avrupa ve Batı dünyasının uyanmasına sebep ve âmil olmuştur; bunu artık bugün bilmeyen yoktur. Bir devir kapayıp yeni bir devir açan bir tarih hâdisesi niçin tarihte azıcık yer tutmuş olsun? Profesör, sâdece bu Fetih hakkında asırlardır yazılanların umumî bir kitabiyâtını ismen gözden geçirse bu vâdide hayli bilgi sahibi olacak ve insaf edip susacaktır. İstanbul'un zaptı üzerine kütüphane dolusu eser, makale, risâle, album, deneme, telif ve terceme kitap-

lar, tetkik yazıları, hattâ şiirler meydana getirilmiştir. Büyük İslâm Peygamberinin hayatından sonra tarihte hangi büyük hâdisede bu kadar çok eser yazılmıştır? Bizans'ın sukutu, dünya tarihi için yeni bir merhale, medeniyet tarihi için de yeni bir adım ve ileri bir hamle olmuş, yeni devrin ve modern çağın temelleri bu Fethiş sayesinde atılmıştır. Profesörün Yunan Megalo-İdea'sından kuvvet ve ilhâm alan mantık ve zihniyeti buna inanmak istememektedir ama hakikat, tarihi hakikat budur.

Bizans tam elli üç gün Türklere mukavemet etmiştir. Şiddetli ve kanlı muharebeler içinde geçen bu elliüç gün sonunda müslüman türkler kanlarının, cihadlarının, şerefli şecaatlerinin, ahnlarında parlayan nurlu terlerinin, kahraman ellerinin tuttuğu kılıçlarının hakkı olan fethi kazanmışlar, Bizans saltanatını tarihe gömerek yeni bir devir açmışlardır. Bu mübarek hakkı tezyif ve istihfaf etmeğe çalışmak, hak ve adalet dışı, insafsız ve zâlimâne, aynı zamanda ilim dışı bir hareket sayılmalıdır.

Steven Ruiciman daha ne kehanetlerde bulunmuyor ki! Şu olmasaymış, bu yapılmısaymış, Fatih böyle yapsaymış, Paşalar öyle gitmeseymiş şu açılmasaymış, bu kapanmasaymış.. Bizans bir müddet daha alınmayacak ve yaşayacakmış! Avrupa'ya Türklerin akınları da gecikmeye (tehire) uğrayacakmış.. Mânasız, lüzumsuz kehanetler, faraziyeler, hayâller ve safsatalar..

Profesör S. Runciman, Şark-İslâm medeniyet târihi ilminde tamamen câhil olduğunu bir başka iddiasıyla âdeta perçinliyor: Bizans mütercimlerinin ve yorumcularının hizmetleri olmasaymış bugün Yunan edebiyat ve felsefesine dâir insanlar gayet az bilgi sahibi olacaklardır!

Halbuki eski (kadim) Yunan kültürü, müslümanlar elinde ve müslümanlar sayesinde, başlıca mühim eserler arapçaya tercüme edilmek suretiyle Sicilya'ya, İtalya'ya, Akdeniz beldelerine, İspanya'ya, İngiltere ve Fransa'ya geçmiş, meşhur İngiliz filozofu Bacon bir gün derste: «Bütün Doğu ve Batı ilimlerini bilmek istiyorsanız arapça öğreniniz!» dediği için talebe nümayiş yapmış ve «Bacon müslüman oldu!» diye bağırarak sokaklarda dolaşmıştır...

Kitapta Fatih Sultan Mehmed'in Yunan ilim ve san'atına hayranlığı öne sürülürken ve Hükümdârın, «kahraman Yunan rûhu» nun tam olarak ölmediğini ve bunun Bizansta devam ettiğini keşfelediği iddia olunurken Büyük Fâtih'in her şeyden evvel Türk kültürüne (hars) ve İslâm medeniyetine vâkıf ve hayrân olduğunu belirtmemesi, okuyanın her halde zihnini karıştırmak içindir. Kitap zâten hep böyle hususî maksadlara göre ayarlanmış misallerle okuyucuyu mânen zehirlemek sevdişiyle kaleme alınmıştır. Bu her sahifesinde açıktır. Fatih Sultan Mehmed, rum tebaaya eski Yunan ilmine hayran olduğu için değil, temiz ve dürüst, hayırhah ve müsâmahakâr, âdil ve hakka riayetkâr olduğu için daha iyi ve doğru muamele etmiştir. Müellifin iddiası tamamen hayâl mahsûlü ve garazkârânedir.

Bizans, Türkler tarafından zaptolunduktan sonra ahlâk ve İymân bakımından bozulmuş olmayıp, daha asırlarca önce ahlâk, terbiye, iffet, nâmus, irfan ve hayâ gibi bütün mânevî mefhum ve müesseseleri ihmâl ede ede nihayette müslüman türklere fethine tamamiyle hak kazanmış, müstahak olmuştur. Bizans saltanatının son devirlerde ahlâksızlığı, canavarlığı, kan dökücülüğü, rezaletleri, mânevî perişanlığı dillere destandı. Bu tam mânâsiyle tereddiyi bilmeyen yokken, bu Profesör nasıl bir cür'et ve cesaretle İstanbul rumlarının o devirdeki ahlâki zaaflarının sebebini Fâtih çağına ve onu tâkib eden Türk saltanatına yüklemeye kalkışır? Hem ibret alınacak, hem de gülmeyecek şey doğrusu!

Hele bir paragrafta bu Profesör efendi o derecede ileriye gidiyor ki, Türkler idaresindeki rumların durumlarının utanılacak şekilde ahlâk dışı olduğunu iddiaya da cesaret buluyor. Bu baştanbaşa iftiradır, seni bir yalandır, hezeyandır, kasdî bir düşmanlık duygusunu ifadelendiren tamamen indî, mantık dışı bir safsatadır. Târihle ve hakikatle zerrece alâkası yoktur.

Onun, Kilisenin devam ettiğini ve kilise devam ettiği müddetçe de Helenizm'in devam edeceğini belirtmesi tamamiyle siyasi bir düşüncedir ki Megalo İdea hayalî ile irtibatlıdır. Müellifin burada Aya-Sofya'yı anlatmak istediği seziliyor. Nitekim bir başka yerde bu kilisenin derhal câmiye çevrilmesini Hü-

kümdârın emrettiğini, ezan okunduğunu ve Fâtih'in de minbere çıktığını müellifin bilhassa belitmesi Hıristiyanlığı ve Helenizmi bize karşı tahrik sebebine bağlanabilir.

Bu tahrik unsuru zâten kitabın «ana-Tema» sıdır, gizli gayesidir. O derecede ki eğer Anadolu İstiklâl Mücadelesini rumlar kazansaymış, bu, rum milletinin tam hürriyeti ile neticelenecekmiş, böyle olamadığı için ancak ufak bir Yunan kralığı kurulmuş..

Kitap hep mugâleta, hep Türk düşmanlığı, haçlı seferlerini hortlatmak için hıristiyanları tahrik, hakikatleri tahrif, hâdiseleri tezyif, Türk milletini istihfaf duyguları ve hezeyan, iftira, ihanet politikası içinde yûzüyor. Haçlı seferlerine katılanların torunları, putlu dedelerinin, büyük islâm serdarları Selâhaddin Eyyubî, Baybars, Kılıç-Arslan gibi şahsiyetlerin attıkları dayakları hâlâ unutamamıştır...

Profesörlerimizi, türkologlarımızı, ilim adamlarımızı, tarihçilerimizi, ilim cemiyetlerini, üniversitelerimizi, milli teşekkül ve dernekleri bu Türk ve İslâm düşmanı kitaba müstahak olduğu reddiye hazırlamağa, maksadlı ve hâinane iddia ve iftiralarını delilleriyle çürütmeğe dâvet ederiz.

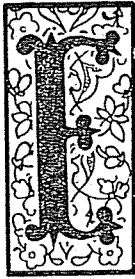
Fâtih Sultan Mehmed'e

*O, BÜYÜK PEYGAMBERİM (S. A.) Seni medih
buyurmuş!..
Seni yüzyıllar evvel, İslâmlara duyurmuş!..
Şanlı Fatih Sultan gökten indi sanmışlar!..
Hazreti Peygamberi husu ile anmışlar!..
Şüheda kanlarıyla yıkanmış Ulu Surlar:
Çanlar durmuş ve şehre ezanlar saçmış nurlar!..
ALLAH, ALLAH sesiyle şehri kuşatan HAKAN!..
SEN, hep içimizdesin koskoca FATİH SULTAN!..*

HAYRÜNNİSA ÇİĞDEM

İSTANBUL'UN KURULUŞU

Prof. Dr. M. Halil YINANÇ

İvvelâ Bizans İmparatorluğunun son zamanlarındaki İstanbul'un durumunu gözden geçirelim:

Şehri çeviren Anadolu ve Rumeli sahilleri tamamen Türklerin eline geçmişti. Diğer taraftan, Galata, Cenevizlilerin elinde bulunuyordu. Bu durum, büyük bir mübadele merkezi olan şehrin iktisadî ehemmiyetini kaybetmesine sebep olmuştu. Sadece Akdeniz ve Karadeniz arasında çalışan gemilerin uğrak yeri halindeydi. Bu vaziyet karşısında İstanbul küçülmüştü. Şehrin nüfusu 100 ile 150 bin arasındaydı. Nüfusun daha az olması ihtimali kabul edilse Bizans eserlerinin bakımsızlıktan kendi kendine yıkılması icap ederdi. Halbuki bize intikal eden eserler yıkık değildi. Bunlar arasında dört tane saray vardı. Birincisi Sultanahmette bulunan Mukaddes Saraydı. Küçük bir şehir kadar büyük olan bu sarayda, yangın sebebiyle, oturulmuyordu. İkincisi, Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki Saraydı. Üçüncüsü, Valakerna Sarayı ki bizim dilimizde Ayvansaray olmuştur. Dördüncüsü ise Edirnekapı ile Eğrikapı arasında bulunan Tekfur Sarayıdır. Makedonya sülâlesi tarafından yaptırılan bu saray sur kenarında bulunması sebebiyle, fetih esnasın-

da, harap olmuştur. En büyük kiliseleri Ayasofya idi. Şehrin sokakları dardı ve evler kerpiçten yapılmıştı.

Fatih Sultan Muhammed Han elliüç gün süren muhasaradan sonra İstanbul'u almıştı. Türkler Hıristiyanlardan aldıkları bütün memleketlerde eski İslâmların geleneklerine göre hareket ederdi. Eğer şehir harp ile alınmışsa o şehrin Katedrali Camiye tahvil edilirdi. Sulhen alınan şehirlerde İslâmlarla Hıristiyanlar aralarında anlaşır, kiliselerin bazılarını Camiye tahvil ederlerdi. Çünkü, İslâm dinine nazaran Allah ibadetine tahsis edilen bir mabedi harap etmek, tahkir etmek veya başka bir işde kullanmak en büyük günahı. Bineaneleyh Allah evi yine Allah evi olarak kullanılırdı. Bu geleceğe dayanarak Türkler başta Ayasofya olmak üzere birçok kiliseleri camiye tahvil etmişlerdi. Küçük Ayasofya Camii, Kariye Camii, Fethiye Camii, Gül Camii, Aksaray Kilise Camii, Zeyrek'de iki tane Kilise Camii, Vefa'daki Kilise Camii, Atatürk Bulvarındaki Cami ve Şehzadebaşı'ndaki Kilise Camii bunlar arasındaydı.

İstanbul'u zapt eden büyük cihangir Fatih Sultan Muhammed Han Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki sarayı kendisine mesken olarak seçmişti. Bütün saraylar gibi bunun da etrafı küçük bir surla çevrilmiş bulunuyordu. Bilâhare Uzun Hasan'ın oğlu Mehmet Han babası ile bozularak Fatih Sultan Muhammed Hana iltica etmiş ve ona damat olmuştu. Bu zat, büyük bir şehrin ortasında etrafı iyi tahkim edilmiş bir sarayda Padişahların oturmalarını doğru bulmadığını, söyledi. İfadesine göre, her hangi bir isyan vukuunda sarayın zabtedilmesi ihtimali mevcuttu. Bu itibarla başka bir yerde, kalın surlarla çevrili, bir saray inşa ettirmesini Fatih Sultan Muhammed'e tavsiye etmişti.

Damadı ile birlikte İstanbul'un etrafını gezen Fatih Sultan Muhammed eski Akropol'un yani eski Bizantiyum Kasabasının bulunduğu tepeyi beğenmişti. Beğenmiş olduğu bu tepenin etrafına yüksek kuleli ve mazgallı muhteşem bir sur inşa ettirdi. Bu surun içersine de Çinili Köşk denilen bir saray inşa ettirdi. Bu sarayın inşaasından sonra Beyazıt'taki saraya Eski Saray adı verilmişti. Bundan böylede bu Eski Saray, ölen padişahların hanımları ile kızkardeş-

lerine ve ölen şehzadelerin ailelerine tahsis edilmişti.

Fatih Sultan Muhammed Han şehri Türklerle iskân etmek ve dolayısıyla İstanbulu bir İslâm beldesi yapmak istiyordu. Bunun için her taraftan ahali nakledildi. İstanbul'un ilk ahalisini Bursa, Bolu ve Balıkesir mıntıkasından gelen halk teşkil etmiştir. Bursa ve Bursa havalsininin asil ve büyük aileleri evlerini İstanbul'a nakle başlamışlardı. Gelenler arasında Veliyüddin Zedeler, Fenârî Zedeler ve Candarlı Zedeler başta bulunuyordu. Dünyanın en mes'ut insanları sayılması lâzım gelen, elli üç günlük İstanbul muhasarasını seyreden Üsküdar Türklerinin muhim bir kısmı da İstanbul'a geçmişlerdi. Bundan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden İstanbul'a halk gelmeye başlamıştı. Bunlar iskân edildikleri yerlere ekseriya geldikleri yerlerin isimlerini vermişlerdir. Cideden gelenler Cide Mahallesini, Konya Çarşambasından gelenler Çarşamba semtini, Karamandan gelenler Karaman Mahallesini ve Aksaray'dan gelenler de Aksaray semtini meydana getirmişlerdir. Keza, Antalya, Akseki, Elmalı ve Manavgat tarafından da ahali gelmişti. Bunlar esnaflık ve daha ziyade meyvacılık yaparlardı. Meyvacıların en mühimleri Manavgatlı oldukları için bunlara Manav denmiştir.

İstanbul'da ilk imar edilen semt, Fatih semtidir. Sebebi de Fatih Sultan Muhammed Han'ın kendi camiini orada yaptırmış olmasıdır. Eskiden beri İstanbul Patriklerinin ikametgâhı olan Havariyun Kilisesi, fetihten sonra, Camiye tahvil edilmişti. Fatih Sultan Muhammed bu camiye yıktırıp yerine kendi camiini inşa ettirmiştir. Bu cami yapıldıktan sonra etrafını Medrese, Han, Hamam ve çarşı ile süslediler. İstanbul'a gelen müslümanlar da bu camiin etrafına yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Medresesi, hanı, hamamı ve çarşısı halkın ihtiyaçlarını karşılamakta kâfi geliyordu. Bu şekilde müslüman Fatih semti doğmuş ve genişlemeğe başlamıştı. Daha sonra Fatih Sultan Muhammed Han Camiye tahvil edilen Ayasofyanın yanında bir medrese inşa ettirmiştir. Bu medrese Akli ilimlere, bilhassa Riyaziyet tedrisine, tahsis edilmişti.

İmar politikasını ciddi bir şekilde ele alan Fatih Sultan Muhammed Han, Aksaray'ın daha alt kısmında Yeniçeri kışlaları inşa ettirdi.

Şehrin diğer kısımlarını da imar etmek için boş muntakaları Vezirlerine tahsis etti. İstanbul'un imarında büyük hisseleri bulunan bu vezirler kendilerine tahsis edilen yerlerde faaliyete geçmişlerdir. Bunlardan Mahmut Paşa kendisine verilen semtte hayratını yani Camisini, medresesini ve hamamını inşa ettirmişti. Bu yapılanlara varidat temin etmek için de Mahmut Paşa çarşısını yaptıırıp, vakfetmişti. Gedik Ahmet Paşa kendi adını taşıyan semtte imaratını husule getirdi. Nişancı Paşa bu günkü Nişancı semtinde bir cami yaptıırdı. Vezir Rum Mehmet Paşa Üsküdar'da bir medrese ve bir imaret inşa ettirdi. Diğer üleması da aynı şekilde cami ve medreseler yaptıırarak kendi adlarına marailler ve semtler meydana getirdiler. Molla Zeyrek, Hızır Çelebi ve Molla Gürânî semtleri bu şekilde meydana gelmiştir. Bu meyanda Hazreti Halid Ebu Eyyub el Ensari'nin mezarı bulunmuş ve Eyübdeki türbesi inşa ettirilmiştir.

Görülüyor ki İstanbul'un büyük ve mühim semtlerinden olan Mahmutpaşa, Gedikpaşa, Molla Gürani ve Zeyrek gibi yerler o zamanın paşaları ve üleması tarafından kurulmuştur. Buralar zaman geçtikçe genişlemiş ve bu günkü duruma gelmiştir. Mahmutpaşa gibi İstanbul'un ticarî hayatında mühim bir yer işgal eden çok hareketli bir semt Fatih Sultan Muhammed devrinin hediyesidir.

Meydana gelen bu semtleri birbirine bağlayan yollar umumiyetle dardı. Anadolu şehirlerinin sokaklarına benzeyen bu yollar düz olmayıp kavisliydi. Soğuk rüzgârlardan müteessir olmamak için bu şekilde yapılması müvafık görülmüştü. İstanbul'un üç tane ana yolu vardı. Bunlardan birisi merasim caddesi olarak kullanılan Edirnekapi yoluyla. Topkapı sarayından başlar, Sultanahmet - Divanyolu - Beyazıt - Şehzadebaşı - Fatih ve oradan da Edirnekapiya giderdi. Bizans imparatorluğunun merasim caddesi bu değildi. Onlar merasim caddesi olarak Yedikule yolunu kullanmışlardı. Cadde Yedikuledeki Altın Kapıdan başlar Aksaraya gelir, Aksaray'dan Takı Zafer'in altından Beyazıt'a ve oradan da Sultanahmet'e giderdi. Yukarıda belirtildiği gibi Türkler bu caddeyi kullanmamışlar Altın Kapının yanında Yedikule namıyla bir kapı yaptırmışlardı. İstanbulun ikinci ana yoluda Topkapı yoluıdu ki aşağı yukarı bugünkü yolun geçtiği yerdir. Fakat bu

yol az kullanılırdı. Üçüncü yol, Edirnekapi - Sultan Selim - Fatih yoluıdu. Keza bu yol da diğer yol gibi çok az kullanılmaktaydı.

İstanbulun hıristiyan ahalisine gelince... Onlar tam bir serbesti içersinde ticarî sahada çalışmaktaydılar. Ortodokslar, Patriklerinin oturmaları için, bir yer tahsisi hususunda Fatih Sultan Muhammed'e ricada bulundular. Sultan, Ortodoks Patriğinin Fethiye Camiinde oturmasına izin vermişti. 136 sene burada kalan patrikhane üçüncü Murad zamanında Fenerde bugünkü yerine nakledilmiştir.

Sultan ikinci Beyazıt zamanında İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Birçok binalar yıkılmış ve çatlamıştı. Yıkılan binaların altında kalarak ölen insanlar çoktu. Bu zamana kadar İstanbul'da ahşap evlerin inşaasına müsaade edilmemişti. Zelzelelerden daha az hasar görmek gayesiyle ahşap evlerin yapılmasına izin verildi. Bu zelzeleden yıkılan ve harap olan camiler, medreseler, hamamlar ve bilumum binalar tamir edilmişti. S. 2. Beyazıt zamanında da şehirde büyük imar hareketleri olmuştur. Paşahın belli başlı en büyük eseri Beyazıt Camii, hamamı, medresesi, kütüphanesi ve imaredidir. Bunların masraflarını karşılamak ve varidat temin etmek için de Kapalı Çarşığı inşa ettirmiştir. Beyazıt camiinin en büyük vakfı Mora'da Koron ve Modon şehirlerinde te'sis edilmiştir. Sultan ikinci Beyazıt, aynı zamanda, İstanbul'u bir ilim merkezi yapmaya çalışmıştı. Bunun için de her diyardan bilhassa İrandan Türkistandan, Mısırdan ve Suriyeden âlimler davet etti. Birçok kitaplar getirterek onları tercüme ettirdi. Nitekim Beyazıt meydanındaki şimdiki Belediye Kütüphanesinin olduğu Beyazıt Medresesi İstanbulun en yüksek medresesi idi. Şeyhülislâmlar buranın tabii müderrisi adolunurdu.

Sultan ikinci Beyazıt'ın Vezirleri de İstanbul'da çok eserler yaptırmışlar ve şehrin imârina büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan birisi Vezir-i Azâm Davud Paşadır. Bu gün kendi ismiyle yâdedilen semtte Cami, medrese ve mescit yaptırmıştır. Mesih Paşa keza kendi semtinde cami ve medrese yaptırmıştır. Hadım Ali Paşa, Divan yolundaki Camisini, medresesini, imâretini yaptırmış ve şehre su getirmiştir. İskender Paşa Galata Mevlevi hanesini ve İstanbul tarafında da bir mescit yap-

tırmıştır. Derviş Mustafa Paşa bir mescit, bir hamam, bir tekke yaptırmış ve şehre su getirmiştir. Vezir-i Azâm Koca Mustafa Paşa kendi semtindeki Camiyi, medreseyi ve imareti inşa ettirdi. Diğer ülema da küçük mikyasta hayratlar yapmışlar ve şehrin imarına hissedar olmuşlardır.

İşte bu şekilde, boş İstanbul şehri yavaş yavaş dolmaya başlamıştı. Fatih Sultan Muhammed zamanında husule gelen semtlere yenileri ilâve edilmiş ve şehir iktisadî bakımdan da gelişmeye başlamıştı. Mahmut Paşa çarşısından sonra Kapalı çarşının yapılması İstanbul'u ikinci büyük pazar yerine kavuşturmuştu. Tarihi Koca Mustafa Paşa semti bu devrin bıraktığı en büyük mirasdan biridir. Her zaman İstanbul'u tepeden seyreden bu semtte nice hatıralar yaşar. Keza, Sultan ikinci Beyazıt devrinin en mühim eserlerinden biri de Beyazıt hamamıdır. Bu hamam maalesef halkın ağızına Patrona Halil ile bir alâkası olmayıp Beyazıt Camiinden evvel inşa edilmiştir. Beyazıt Caminin inşası sırasında işçiler, her sabah bu hamamda yıkanır, işe ondan sonra başlardı. Binaenaleyh bu hamamın kıymeti Sultan ikinci Beyazıt devrinden kalmış bir eser olmaktan ileri gelmektedir.

Yuvuz Sultan Selim zamanında İstanbul'da belli başlı imar hareketi olmuş sayılamaz. Sadece Vezir-i Azâm Piri Mehmet Paşa Zeyrekteki medreseyi yaptırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde İstanbul'da en muazzam imar hareketi Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Gerek Padişah ve gerekse onun vezirleri her yerde eserler yaptırmışlardır. Çünkü Kanuni zamanında büyük fütühat yapılmış ve büyük servet elde edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman evvelâ Şehzade Mehmet'in hatırasına izafeten Şehzadebaşındaki Şehzade Camiini yaptırdı. Sonra da ölen diğer Şehzadesi Cihangir için Cihangir Camiini inşa ettirdi. Bu suretle Cihangir semti bir İslâm mahallesi olmaya başlamıştı. Büyük Padişah Kanuni Sultan Süleyman babası Yavuz Sultan Selim'in hatırasına hürmeten Sultan Selim Camiini, medresesini ve türbesini yaptırmıştır. Bu imaratın etrafında da Sultan Selim semti meydana gelmiştir. Bundan sonra Sultanahmet meydanındaki sadrazam İbrahim Paşa Sarayı yapılmıştır. Padişah ekseriya bu saraya gelir kendisi için yapılmış olan yerde merasimleri ve

düğünleri seyrederdi. Kanuni Sultan Süleyman asıl en büyük imarı Süleymaniye Camii, medrese, hamam ve etrafındaki muazzam teşkilâttir. Buranın alt tarafına çarsılar yapılmış ve muhtelif mahalleler meydana gelmiştir. Buralara, İspanyadan gelen müslüman muhacirler iskân ettirilmişti. Bu Arap muhacirler, etrafı uçurlara muhat olan Süleymaniye manzumesini bir kale addediyorlardı. Bu sebeple de kendi oturdukları yere «Tahtel Kale» yani kale altı diyorlardı. Sonraları bu söz halkın ağızında Tahtakale gibi gülünç bir şekil almıştır. Zira malûmdur ki tahtadan kale olmaz. Bundan başka İspanyadan gelen bu Arapların Arapçaları gayet bozuktu ve Lâtin aksaniyle konuşuyorlardı. Bunun içindir ki, bozuk Arapça'ya Tahtakale Arapçası demek moda olmuştu. İşte Süleymaniye ve Tahtakale semtleri bu suretle meydana gelmişti.

Kanuni Sultan Süleymanın kızı ve Rüstem Paşanın zevcesi olan Mihrimah Sultan Edirnekapıdaki Mihrimah Sultan Camiini ve medresesini yaptırdı. Haseki Hürrem Sultan da Haseki hastanesini ve imaretini yaptı. Kanuni devrinin vezirlerine gelince, hemen hepsi de eserler yaptırmışlardı. Meşhur vezir Kasım Paşa kendi adıyla anılan semtte hayratını yaptırdı. Hüsvrev Paşa Sarıgüzelde, Ayazpaşa, Ayazpaşa semtinde, Rüstem Paşa kendi semtindeki Camii ve medreseyi yaptırmıştır. Sadrazam Ahmet Paşa biri Dizdariyede ve diğeri Azapkapıda iki cami yaptırmıştır. Bu vezirlerin bir kısmı da Üsküdar tarafında binalar yaptırmıştır. Keza bu devirde milyonlar sarfedilerek Romalılar zamanından kalan su bentleri tamir edilmiş ve yenileri yapılmıştır. Topkapı sarayının ikinci suru, içindeki saray ve cami de Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır.

Dr. Neclâ Pekolcay'ın

İSLAMİ TÜRK EDEBİYATI

Kitabının 2.cildi

İSLÂM MEDENİYETİ

Yayınları arasında çıktı

**OKUYACAĞINIZ
GÜNLÜK GAZETELER**

**Babıalide
SABAH**

ve

BUGÜN'dür

**En kaliteli haftalık
İslâmî gazete**

İTTİHAD'tır

OKUYUNUZ, OKUTUNUZ

HADİS RİCALİ

(Hadis ilimleri ve kaynakları)

Yazan: Ali Özek
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
Öğretmeni

Kitap, Hadis Ricali ve hadis ilimlerinden bahsetmekte ve işlediği mevzuların en mühim kaynaklarını vermektedir. Kitapta rivayet, senet, hadis istilahları, hadis ilimlerinin tarihi tekâmülü, hadis ricali tabakaları, Türkçe hadis çalışmaları, garib-ül-hadis kitapları, hadis bulmağa yarayan eserler, mevzu hadisler meselesi, garp dillerinde hadise dair yazı-lanlar, zengin bir bibliyografya ve muntazam indeksler yer almıştır.

Büyük boy 288 sahife, ciltli
15 TL.

İsteme Adresi:
Fatih Yayınevi
Ali Baba Türbe Sokak No.
21/3, Nuruosmaniye - İST.
Telefon: 27 23 72

SEBİL YAYINLARI

Takdim Eder:

• Anadolu Sahabeleri

Yazan: Ergun GÖZE
(Yeni çıktı)

• İslâm Nazarında Doğum Kontrolü

Yazan: Mevlüdi

• Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler

Yazan: Kadir MISIROĞLU

• Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar

Yazan: Necip Fazıl Kısakürek

Nazik Konfeksiyon

KADIN ÇAMAŞIRLARI
İMALATI

KEMAL ÖZKEÇECİ
HAMİT NAZİK

Örtücüler Kardeşler Han, No. 9
(Çarşılı han yanı)

Tel: 27 03 12 İSTANBUL

GİZLİBAND

KETEN AYAKKABILARININ HER ÇEŞİDİ ÇIKMIŞTIR.
PİYASADA EMSALSİZ ÜSTÜNLÜĞE SAHİP

BİR SENE GARANTİLİDİR.

ÖZKAVAF LÂSTİK DEPOSU

Çarşıkapı Pertev paşa Sok. Derby İş Hanı. No. 120 Tel: 27 39 20

GİMA

NE İŞTEN, NE DİŞTEN, YALNIZ GİMA'DAN

YAPILAN ALIŞ - VERİŞTEN ARTAR.

ULKER BİŞKÜVİ ÇİKOLATA VE ŞEKERLEMELİK LTD. ŞTİ.

ülkersiz çay saati düşünülemez